UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 03 20 12 001 0

BS 1485 E42 1811

Bible. O.T. Song of Solomon. Hebrew. 1811
Mikhtav 'Eliyahu

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

HARVARD COLLEGE LIBRARY
RELEASED

LÉVAY MÁR
KÖNYVKÖ

ULLMANN IZIDOR

LIBRARY
UNIVERSITY OF TORONTO

BS
1485

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/mikhtaveliyahu00elij

א א שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה׃ ב יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ

(א) שיר השירים אשר לשלמה, פי' כי שלמה המלך ע"ה אמר חמשה ואלף שירים כמ"ש ויהי שירו חמשה ואלף' וידבר שלשת אלפים משלים, וידבר על העצים ואבנים וכו'' והם חוץ מאותה שירה' ואותו השירה הוא מובחר מכולם' וכן משלי הוא מן השלשת אלפים משלים, וכן קהלת מן וידבר על עצים ואבנים וכו', ולכן אמר שיר השירים המובחר שבשירים אשר שלמה, וזהו אשר לשלמה, ובז"ח מצאתי כתב השירים אתר"ה סימן, פירוש השירים במלואה הוא אתר"ה, כמ"ש ויהי שירו חמשה ואלף ואותו השיר הוא על אותן אתר"ה. (ב) ישקני כו' פי' שמדבר דרך משל כמו שמדבר המלכה למלך, ומפרש רש"י ז"ל כמו שיישק חתן לכלה פה אל פה, והיינו כל מקום שכתוב בו, הוא לשון זכר' בה לשון נקבה כידוע, וכאן כתב פיהו זכר ונקיבה ביחד, כי בלשון זכר נופל לשון פיו ובלשון נקבה נופל לשון פיה, ולכך מפרש רש"י כחתן אל כלה, פה אל פה. כי טובים דודיך מיין' פי' שאהבתך גדול עלי יותר מאהבת היין והענין הוא, כי שתי דברות שמענו מפי הגבורה והשאר מפי משה' ולכן כתב בב' דברות אנכי כו' בלשון עצמו' ובשאר הדברות אשר נוך ד' אלקיך' ואמרינן במדרש בשעה שאמר הקב"ה אנכי נקבע התורה בלבם, ובשעה שאמר הקב"ה לא יהי' לך כו', פסקה יצה"ר וכיון שאמרו דבר אתה עמנו כו' חזרה כמו שהיתה, וידוע שעי"ן פנים לתורה ובכל מקום שחושב ע' להם ב' כללים כמו יצ' לאומות, ע' שמות הקדושים, וכן בע' סנהדרין וכן כאן אנכי ולא יהי' לך דהיינו אנכי כלל של מצות עשה ולא יהי' לך של מצות ל"ת ולכן מחמת אנכי נקבע התורה בלבם ומחמת לא יהי' לך פסקה זוהמתן היצה"ר והם כנגדו' ה' אנכי ו' לא יהי' לך ה' וז"ש רז"ל בא דוד והעמידן על י"א והושב שם ו' מצות עשה וה' מצות ל"ת שהם נגד אנכי ולא יהי' לך' והם נגד תורה שבכתב ותורה שבע"פ וזהו ישקני מי יתן שתדבר עמנו גם שאר המצות כמו הנשיקות של פיה"ו שאמרת בעצמך שהוא אהבה גדולה מה שאין למעלה מזה כמו הנשיקה שמורה על אהבה גדולה' כי טובים אותן הדברות ששמעתי ממך שהוא האהבה הגדולה זה טוב לי מכל היין שהן ע' פנים אשר לתורה וכאן אי' הכל בסוד תורה שבע"פ אעפ"י שאמר כאן ה' חמשה חומשי תורה ת"ת היא הכל בתורה שבע"פ ולא [illegible] כתיב החלה ה' ואח"כ הו' שהיא ששה סדרי משנה. (ג) לריח שמניך טובים כו' פי' כי שלשה שמנים הי' במשכן שמן המאור ושמן המנחות ושמן המשחה וזהו לריח שמניך הוא הב' שמנים דהיינו שמן המאור ושמן המנחות. שמן תורק שמך. הוא שמן המשחה ותורק הוא מלשון תמרוקי הנשים. על כן עלמות אהבוך. עלמות הם עובדי כוכבים וקראים עלמות שהעלמות הן הפנויות שאין להם בעל כן הם שהשליכו את אלילי כספם מזהבם והלכו לאלהי ישראל, פי' שמחמת שהריח הוא דבר דק מריחין אותו מרחוק לכן גם הם נהנים מזה, שבאדם הוא רוח הבהמות ונפש הבהמות רוח הוא מן השמים ונפש הוא מן הארץ ושמים הוא הכולל הכל כל הבריות כמ"ש ואתה מחי' את כולם, אבל מן הארץ הן נפרדין כי העכו"ם נפשותן מחוץ לארץ אבל ישראל נפשותן מא"י והן דבקים בה' אבל האומות עכו"ם אינן מקבלין אלא מן השמים בכללות וישראל לבדן נוטלין ביחוד מן הארץ ולכן האומות זוכין לחמה וישראל ללבנה כי האומות אין להם חלק בלבנה אלא בחמה הן נכללין וכן אין לומדין תורה שבע"פ כי תורה שבע"פ היא ביחוד לישראל לבדן ובתורה שבכתב מחמת שהוא גבוה נכללין בזה כל האומות וכן הוא בריח נכללין

מיין : ג לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על־כן עלמות אהבוך : ד משכני
אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דדיך מיין
מישרים אהבוך : ה שחורה אני ונאוה בנות ירושלם כאהלי קדר כיריעות

גם העומדים מרחוק אבל בטעם אינו אלא למי שמוכל. וזהו שהנשיקות הוא ישקני לי לבדי אבל לריח שמניך כו' גם העלמות אהבוך שמן הר"ח גם העכו"ם נהנין והיינו מפני שבבהמ"ק היו מקריבים ע' פרים בסוכות שמזה נהנו גם הם· (ד) משכני · פי' משכני הוא מה שהלכו במדבר בארץ לא זרועה כמ"ש לכתך אחרי במדבר כו' · אחריך נרוצה הוא בירדן כמ"ש ויאמר העם ויעבורו · הביאני המלך חדריו · הוא ביאתן לא"י ואמר חדריו שהן חדרי התורה כי העיקר התורה היא בא"י כמ"ש מלכה ושריה בגוים אין תורה . נגילה ונשמחה בך הוא בנין בהמ"ק ראשון שהשכינה הי' שורה בישראל · נזכירה דודיך מיין הוא בית שני אף שאין תורה מ"מ נזכירה כו' · מישרים אהבוך הוא לעתיד לבא ב"ב שיטו שכם אחד לעבדך · ד"א הוא הכל על לע"ל משכני אחריך נרוצה פי' לע"ל יאמרו כל האומות בית יעקב לכו ונלכה כו' וזהו שאמרה כנסת ישראל משכני אתה אותי אליך אחריך נרוצה כולם גם האומות · הביאני המלך כו' וכמו שעתה הביאני המלך חדריו ביציאת מצרים כן העתה גם עתה ותביא אותי לא"י ותגלה לי רזי תורה · נגילה ונשמחה בך אותן הדרים בירושלים ורואין תמיד את השכינה יהיו שמחין בך ואותן הדרים בשאר עיירות נזכירה דודך מיין משרים אהבוך שגם האומות יהיו אוהבין אותן וד' פסוקים אלו הם כנגד ד' זמנים שהיו לישראל · הראשון הוא כנגד יציאת מצרים שבאותו לילה שרו ב"י שירה כמ"ש השיר יהי' לכם כליל התקדש חג · ופסוק ב' הוא נגד מתן תורה כנ"ל · ופסוק ג' הוא כנגד בנין בהמ"ק כמו לעיל · ופסוק ד' הוא נגד ביאת הארץ שאז נשלם הכל · וגם הם נגד ד' רגלים הראשון נגד פסח כנזכר לעיל והב' הוא נגד שבועות שהוא מ"ת והג' הוא נגד סוכות שהיקף עננים הי' תלוי' בבנין המשכן · ובזה מתורץ מה שהקשו למה אנחנו עושין סוכה בתשרי כיון שהוא נגד היקף ענני הכבוד הי' ראוי' לעשות בניסן כי בניסן הי' תחלת היקף ענני כבוד אבל נראה לפי כשעשו העגל נסתלקו העננים ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן ומשה ירד ביוה"כ ובמחרת יוה"כ ויקהל את כל עדת כו' וצוה על מלאכת המשכן וכתיב והעם הביאו כו' בבקר בבקר הרי י"ג בתשרי ובי"ד תשרי נטל כל חכמי לב ממשה את הזהב במשקל ובמנין ובט"ו התחילו לעשות ואז חזרו ענני כבוד ולכך אין עושין בניסן כ"א בט"ו בתשרי · ומשכני אחריך הוא כנגד ש"ע שהוא לישראל לבדו והם כנגד הד' חושים שיר השירים הוא כנגד השמיעה · ישקני הוא כנגד הדיבור · לריח הוא כנגד הריח משכני אחריך הוא כנגד הרא' · (ה) שחורה אני ונאוה פי' כמה שאמרו ז"ל שחורה אני במראה ונאוה אני בתיקון איברים והיינו מפני שיש באדם יפה תואר ויפה מראה דהיינו שיפה מראה הוא לח ואדום ואע"פ שהוא נאה במראה אם אבריו אינם במדתם אינו נאה וזהו יפה תואר שהאברים במדתן מלשון ובמחוגה יתארהו וזה שאמר שחורה אני במראה אבל נאה בתיקון אברים שאבריי הם נאים במדתם · כאהלי קדר כיריעות שלמה פי' אע"פ שאני שחורה כאהלי קדר שהם שחורים מפני שהם בחוץ ולכך הם שחורים מן השמש אבל באבריי נאה אני כיריעות שלמה והענין כי במצוה יש חיצוניות ופנימיות דהיינו המעשה עצמה והפנימיות של המצוה וז"ש אע"פ ששחורה אני בפנימיות של המצוה אעפ"כ נאה אני במעשה של המצות כי המצות אנו עושין כמו הראשונים · כאהלי קדר פי' כי האדם צריך לשני דברים שהן מדות שבין

שְׁלֹמֹה׃ ו אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשְּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי׃ ז הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ׃

אדם למקום ומדות שבין אדם לחבירו ומה שבין אדם למקום הוא מצפנים ובין אדם לחבירו הוא מבחוץ וז"ש חז"ל איזהו ת"ח המקפיד להפוך חלוקו כדרכו והענין הוא כי המדות הם מבחוץ והם כמו לבוש להמצות והם עיקר התורה כמ"ש כל הכועס כו' כל המתגאה כו' והם אינם כתובים בתורה מפורש מפני שהם כללי התורה וכמ"ש בסוף מגלת אסתר ע"ש וידוע כל מי שצריך לעבור היצה"ר כמו התאוה או הגאוה והכעס צריך להתרחק בתכלית הריחוק עד שבוא אח"כ לדרך הממוצע וז"ש איזה ת"ח המקפיד להפוך חילוקו שהם מדות וכמ"ש ולבש מדו בד ואמרו מדו כמדתו ויעמיד אותם כדרכו כמו שצריך להיות והיינו בדרך הממוצע וז"ש כאהלי קדר פי' אע"פ שבמדות שבין אדם לחבירו אני כאהלי קדר אעפ"כ כיריעות שלמה במדות שהן מלגו אני כיריעות שלמה · (ו) אל תראוני כו' פי' אל תראוני שאני שחור מאוד והם שני תיבות שחור חרת כי החרת הוא השחור שבכולן כמפורש במסכת נדה פ"ב ששזפתני השמש פי' אני איני כן מימי הוולדי אלא השמש שזפתני ואע"פ שאני שחור אני יותר משובח מהם שאתם שחורי מבטן אמכם וכמ"ש המדרש משל לכושית שהלכה בדרך והכה השמש ע"פ המלכה והושחרה פניה ואמרה הכושית אליה עכשיו יגרש המלך אותך אמרה את מי יטול, והשיבה הכושית אותי, אמרה המלכה שוטיה, אני שחורה מן השמש לפי שעה · יגרש אותי ויטול אותך שאתה שחורה מיום הוולדך · בני אמי נחרו בי . פי' על ידם אני שחורה כי שמוני נוטרה את הכרמים · כרמי כו' פי' כי אם הייתי נוטר את כרמי שהוא סמוך לביתי הייתי יושבת בביתי ולא יצא עלי השמש אבל עכשיו שאני נוטר כרמיהם והוצרכתי לרחק מביתי ואני יושב בחוץ לכן בא עלי השמש שזפה אותי לכך אני שחורה והענין שזה ידוע שאין מזל לישראל כמ"ש במגילה אך אם הם רצון עולין עד לרקיע וכשהם יורדין יורדין עד עפר וכל המזלות הם מתנגדים לישראל ככ"ל · וכל המזלות הן באין מן השמש כמ"ש בפי' יונה ע"ש וז"ש אל תראוני שאני ש ששזפתני השמש פי' שבא אלי מחמת שכל המזלות מתנגדין לי ורוצין ומביטין עלי מחמת שאני ירדתי למטה ושזיפה הוא לשון כמו לא שזפתו עין כו' · בני אמי נחרו בי פי' כי העכו"ם גרמו לי שיוכל השמש לבא עלי והעכ"ום נקראין בני אמי שהגוף הוא מן הארץ והנשמה הוא חלק אלוה ממעל לכן נקראת הארץ אם כמ"ש ערום יצאתי מבטן אמי וכו' והיינו על הארץ קאי ועיין מ"ש בפי' ישעי' ולכך ישראל הם אחים כי הם ג"כ מן הארץ אבל נשמתן הוא ממ"א לכן הם בני אמי ולא בני אב אחד כי שורש גופן שוין אבל לא נשמתן וז"ש בני אמי היינו עובדי כוכבים נחרו בי · שמוני נוטרה פי' כי אם הייתי נוטרה את כרמי פי' הייתי יושבת על מכוני בא"י והי' בהמ"ק קיים לא הי' יכול השמש לשזף אותי כי בהמ"ק הי' כמו סוכה ומגין על ישראל מן המזלות אבל עכשיו ששמוני נוטרה את הכרמים שחרב מקדשי ואין לי מה שיגן עלי כמ"ש ויגל את מסך יהודה לכך בא עלי השמש ונחרו בי · (ז) הגידה לי כו' פי' שאמרה לבעלה כ"ז שאתה היית אצלי הייתי רועה בעצמך אבל עכשיו שאין אתה עמי וצריך אני לרעות בעצמי ואינני יודע המקום אשר היית רועה לכן תאמר לי מה שאהבה נפשי דהיינו איכה תרעה ואיכה תרביץ אח"כ בצהרים שאין יכולין לרעות · שלמה אהי' כעוטי' פי' עובר ממקום למקום וגם בלא עטיפה דהיינו בלא לבוש ·

ח אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים : ט לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי : י נָאווּ לְחָיַיִךְ

על עדרי חבריך פי' בין אותן שהי' רועין עמך ונקראים חברים שהי' רועים גם הם וכל מי שעוסק בד"א קורין אותו חבר בדבר זה והענין שצריך בישראל ד' דברים סודות התורה ופשטי התורה ומצות ומדות והמדות נקראו חלוקא דרבנן ולבוש כנזכר לעיל וז"ש הגידה לי את מה שאהבה נפשי הוא נגד סודות התורה · איכה תרעה הוא פשטי התורה כמ"ש לכו לחמו בלחמי איכה תרביץ בצהרים הוא מצות כמ"ש בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו · שלמה אהי' כעוטי' פי' בלא עטיפה דלבוש שהן המידות · על עדרי חבריך כלומר בתוך שאר שרי מעלה ונקראים חברים לפי שגם המה מנהיגין מן העכו"ם והם נקראים חברים בדבר זה כלומר איך אתנהג כדי שאוכל להתקיים בין שאר שרים · (ח) אם לא תדעי לך פי' אם אתה אינו יודע מקום המרעה היפה בנשים לפי שאמר שחורה אני כו' לכן אמר היפה אעפ"כ אתה יפה מכל הנשים · צאי לך בעקבי הצאן פי' תראה מקום רגלי הצאן שרעיתי ותלך על אותו דרך עד שתבא למקום המרעה ותרעה שם את גדיותיך אף בתוך משכנות הרעים פי' כי מה שאמרת שאינך יודע סודות המצות ואיך לעשות לפי' לך בעקבי הצאן דהיינו תלך בדרך אשר הלכו אותן שהיו לפניך ולא תזוז מן הדרך אשר הלכו דהיינו בסוף של ראשונים וזהו בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך דהיינו הקטנים פי' וזהו שאמרתי איכה תרעה אני נותן לך עצה שתרעה הקטנים שלך על משכנות הרועים פי' בתוך בתי מדרשות שאצל הרועים דהיינו בחוץ לארץ שהם תחת השרים כי כאשר תרגיל את הקטנים בתוך בתי מדרשות ירגילו אותם לתורה כמ"ש על ר"י אשרי יולדתו כי היתה שעיברה לא זזה מבהמ"ד כדי שישמע תמיד תורה אף בח"ל כי עתידין בתי מדרשות שבח"ל לקבוע בא"י וא"כ כשהי' יושבין ולומדין תורה תמיד בבה"מ אז הם דומין כאלו הם בא"י אף שהם בח"ל ולכך כשאמרו לר"י איכא סבי בבבל תמה כו' וכשאמרו דמקדמי ומחשכי לבי כנשתא אמר היינו דאהני להו לכן יהי' לכם קיום אף בח"ל · (ט) לססתי פי' לססתי הוא סוס נקבה ויו"ד הנוספת כמו היושבי בשמים והיינו מפני שבמלחמה עיקר נקבה · ברכבי פרעה פי' מפני שעיקר הסוסים טובים באים ממצרים כמ"ש לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וכמ"ש ותצא מרכבה ממצרים כו' ומסתמא לפרעה מלך מצרים הי' המובחר שבסוסים שבכל העולם והי' ביניהם שמקשטין את הסוסים יותר מקשוטיהן ולכן אמרו שגדולה ביזת הים כו' ומסתמא פרעה קישט אותה ג"כ מאוד ולכן אצל פרעה הי' הסוס היפה מכל הסוסים שבעולם וגם קישטה מאוד ולכן אמר לה שדמיתיך להסוסיא אשר ברכבי פרעה שהיא היפה שבכולם ומקושטת מאוד כך אתה בעיני יפה וגם קשטתיך מאוד ואמר רעיתי שאתה רועי מכבר מאברהם יצחק ויעקב ועכשיו חושב את הקישוטין שקישט אותה · (י) נאוו לחייך בתורים פי' בתכשיט שעושין כעין ראש טור בעל שלש זוויות · צווארך בחרוזים פי' מחתיכות קטנות שדרך תכשיטין לעשות על הצוואר ועל הפנים אף על הפנים עושין מחתיכה אחת ועל הצוואר מחתיכות קטנות כמ"ש כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך והענין שהקב"ה נתן לנו את התורה ומצות והתורה עיקר בראש באזנים לשמוע בעינים לראות בפה לדבר והגוף הוא לעשיית המצות בידים ורגלים וכדומה והמצוות כל עשייתן הוא עשי' בפני עצמה כי אין עשיית מצוה זו דומה לאחרת ובתורה הדיבור שוה לכל התורה ולכן אמר כי לוית חן פי' התורה היא לוית חן שהוא מדבר אל

לראשך

בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים: יא תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף: יב עַד־
שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ: יג צְרוֹר הַמֹּר | דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין:
יד אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי: טו הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ

לצאריך וענקים שהן מדברים הרבה של חתיכות קטנות לגרגרותיך שעיקר הגוף הוא הצוואר כמ"ש על צווארי וז"ש כאן נאוו פי' שקשטתי את לחייך דהיינו תרין לחיין שהן ימין ושמאל בתורים דהיינו בשתי תורות תורה שבכתב ותורה שבע"פ וכל אחד בעל שלש זוויות בתורה שבכתב הוא תנ"ך ובתורה שבע"פ משנה גמרא וברייתות · וצווארך בחרוזים פי' במצות שעשייתן כפרדין זה מזה · (יא) תורי זהב נעשה לך פי' עשיית תכשיטין מתורת של זהב ועליהם נקודות של כסף שהוא מהודר מאוד מפני שאין מראיהן שוין לשורה עצמה והענין שנתן לנו שני לוחות וזהו תורי זהב, עליהן נקודות הכסף כמ"ש שבין כל אות ואות הי' כתוב דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים · (יב) עד שהמלך במסיבו עכשיו מספרת המלכה את מה שעלתה לה עם המלך תיכף כשבא המלך אצלה לישב במסיבו כי כן דרך תיכף כשבא המלך עושין לו מקום להסיב אף שהוא בא במקרה ואמרה תיכף כשבא המלך וישב במסיבו · נרדי פי' בשמי שהתבשמתי נתן למלך את ריחו והריח המלך את ריחו · (יג) ואח"כ צרור המור דודי לי פי' שצרור שהתבשמתי בין שדי והבושם קשור בגופי כך הי' דודי לי שבין שדי ילין גם הוא כמו הבושם אבל עדיין איננו בקביעות ואמר מור וכרד ואשכול כי באילן ג' דברים גוף ושורש וענף עם הפרי וזהו כרד הוא בושם של שורש ומור הוא שרף היוצא מגוף האילן ואשכול הוא גוף האילן עם הפרי והם כנגד ג' חלקי עולם שמים וארץ ואויר · (יד) אשכול הכופר דודי לי פי' אח"כ הי' דודי לי אשכול הכופר הגדל בכרמי של עין גדי הוא גדל תמיד בקביעות כך הי' דודי אצלי תמיד בקביעות שבתחילת ב"ע הי' שכינת עזו מלא כ"ה כבודה מסוף העולם ועד סופו וכיון שבא דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה עלתה למעלה מעלה עד שעלתה וישבה למעלה מז' רקיעים עד שבא אברהם והורידה לרקיע · וכן יצחק ויעקב ולוי וקהת ועמרם ומשה הורידה לארץ ולכן הי' מעלות משה גדול מכולם לפי שע"י נתגלה לארץ והורידה בשלשה בחינות דהיינו א' בהר סיני ב' במשכן ג' כשנכנסו לא"י וז"ש עד שהמלך במסיבו נרדו פי' כי כאשר ירד ד' על הר סיני תיכף נרדי נתן ריחו והיינו שאמרו נעשה ונשמע דהיינו נעשה את המצות ונשמע את התורה ובתורה הוא חמשה ספרים והששי הוא הכולל דהיינו מעשה בראשית הוא ספר בפני עצמו כמ"ש בזוהר · ד"א צרור המור פי' אח"כ כשעשו המשכן ירדה שכינה לאויר העולם כי מתחלה אע"פ שירדה לא הי' אלא בשמים אבל במשכן ירדה לאויר העולם ושכן בין ישראל ובמשכן בין בדי ארון שהיו דומין לדדי אשה וזהו בין שדי ילין · אשכול הכופר פי' ואשכול הכופר הו' לי דהיינו שהי' קבוע בכרמי עין גדי שהוא מקום הראשון של א"י כמ"ש בגבולי יהושע שעין גדי הוא בגבול יהודה אצל הירדן ממש ושם הי' לי דודי קבוע כי תיכף כשנכנסו לא"י ירדה שכינה לארץ ממש · (טו) הנך יפה רעיתי פי' כי אמרה שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבות וע"ז אמר עכשיו הנך יפה רעיתי מאבות שאתה רעייתי והנך יפה מעצמך · עיניך יונים פי' שאיונים העינים שוין והוא מהודר מאוד כך אתה והענין כי חכמה בלא יראה היא בזוי' ויראה בלא חכמה היא ענין וצריך להיות שניהם שוין וז"ש במדרש לא אני גדולה ממך ולא אתה גדול ממני ועיי' מ"ש בפי' על ישעי' וז"ש עיניך יונים שחכמתך ויראתך שוין ·

הנך

יוֹנִים׃ טז הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף־עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה׃ יז קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים׃

ב א אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים׃ ב כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי

(טז) הנך יפה דודי פי' משיבה ואמרה אתה יפה דודי מאוד דהיינו לח ואדום שזה יפה מראה מכולן אף נעים שיש אדם אע"פ שהוא יפה מראה אינו נעים מחמת קולו וכעסו א"ל אתה אף נעים אף ערשינו רעננה שהוא מקום החיבור רעננה · (יז) קורות בתינו ארזים פי' שבבית צריך שני דברים אחד הקורות שבל הבית והן עבים שעליהם נשען הנסרים ומחזקין את הבית, והב' הנסרים שמחפין על הבית שלא יבואו גשמים לבית והם דקים אך הם מחפים את כל הבית אבל הקורות הן מעטים ואמר הקורות הם של ארזים וחזקים מאוד · ורהיטנו הם הנסרים של ברותים שהם דקים פי' כמה שאמר אהבה רבה אהבתנו חמלה גדולה כו' כלומר בימי האבות וכשהוצאתנו ממצרים ובמתן תורה הי' אהבתך רבה עלינו ואח"כ כשעשו העגל ואמרת ואכלה אותם כרגע אעפ"כ חמלת עלינו ומחלת לנו ונתת לנו את הלוחות · ויתירה חמלת עלינו פי' עוד יותר חמלת מכשהי' בתחלה שצוונו גם לעשות משכן שתהי' שוכן בינינו וז"ש כאן הנך יפה היינו מתחילה מקודם העגל אף נעים פירש אף כשעשינו העגל נעים אתה לנו שמחלת לנו ונתת לנו את הלוחות ועוד יותר אף ערשינו רעננה כלומר שגם משכן עשית לנו · ד"א קורות בתינו ארזים פירש כי למשכן הי' צריך לשנים, אותן שעשו את המשכן והם הגדולים כמו בצלאל וחבריו שעסקו בגופם ובלבבם ושאר העם הי' צריך לנדבת לבם וזה לא הי' רק בממון אבל הם חפו את כל המשכן והם היו רבים וז"ש קורות בתינו ארזים הם העושים את המשכן שהם הקורות כי העיקר שעסקו בגופם ולבבם הם הי' ארזים דהיינו חכמים גדולים כמו ארזי הלבנון כו' ורהיטנו הם שאר העם שהיו עוסקים במאודם ובלבבם הן דומין לרהיטין מפני שמעשיהם אינם כמעשה העושים אך הם רבים והם חפו את כל המשכן הם ברותים · ד"א קורות כו' פי' שאף ערשינו כו' קאי על המשכן מפני שהאשה עומדת לב' דברים א' לאישות ב' לעקרת הבית וז"ש מימי לא קריתי לאשתי אשתי אלא ביתי והיינו מפני שהיא לשני דברים כ"כ ולא קריתי אותה אשתי כי זה דבר מגונה מאוד אלא ביתי שגם היא לצרכי ביתי וזהו שבמשכן הי' גלוי' האישות שהיו דבקים תמיד בהקב"ה לכן נקרא ערשינו שהוא מקום' החיבור אבל בתי המקדשים היו כמו בתים כי היא לעיקר הבית כי לא הי' גלוי האישות אבל החילוק שבין מקדש ראשון לשני שהראשון דומה לקורות והשני אינו דומה אלא לרהיטני שהם דקים וזהו קורות בתינו כו' רהיטני כו' וז"ש לא תקראי לי עוד בעלי פי' הוא לשון בע"הב אלא אישי שהאישות יהי' גלוי לכל ויהיו דבקים תמיד בהקב"ה ·

ב

(א) אני חבצלת השרון כו' פי' כי חבצלת השרון ושושנה הכל אחד רק אם היא בשרון שהוא מיושר ומגולה אז היא יבשה ונשתנה לירקון פנים מחמת שזפת השמש שזורח עליו אבל כשהיא בעמקים ואין חום השמש בא עליו אזי היא לחה מאליו ועומדת במראיתה שהיא לח ואדום שכן עיקר מראי' ואז נקראת חבצלת אבל כשמגדל בין העמקים שהם שני עמקים עמיק עמוק מי

ימצאנו

בֵּין הַבָּנוֹת: ג כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי
וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: ד הֱבִיאַנִי אֶל־בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה:
ה סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי: ו שְׂמֹאלוֹ תַּחַת

ימאלאנו בהן תו"ב אם היא מלאה ונקראת שושנה · כשושנה בין החוחים פי' כשושנה שעומדת
בין החוחים יקר אלף מחמת שאין שם אחרת כמותה וגם היא עומדת בין שאר פירות אז ריח
הפירות מבטלים את ריחה ואינו ניכר ריחה כ"כ אבל כשהיא עומדת בין החוחים אין מי שיבטל
את ריחה וריחה ניכר מאוד ועוד שדימה אותה לשושנה כי שאר פירות העומדים בין החוחים
והחוחים דוקרין בה נעשה בה נקב או חבורה אבל שושנה אע"פ שדוקרין בה חוזרת לכמו שהיתה
מחמת שהיא רכה מאוד ולא איכפת לה וזהו שדימה אותה לשושנה ואמר כן רעייתי כו' ·
(ג) כתפוח בעצי יער פי' כי בצילן של תפוח אל טועט והכל בורחין ממנו כן דודי בין הבנים דהיינו בין
שרי לאומות עכו"ם פי' שהקב"ה רצה ליתן תורה לכל האומות ולא רצו לקבלן ואמרי' בגמ' אכן דמסגינן
בשמאלא כתיב ותומת ישרים תנחם ע"ש והענין כי בלוחות הי' ה' מול ה' דהיינו אנכי ולא יהי'
לך בימין ולא תרצח ולא תנאף כו' משמאל וכשבא אל האומות אמרו מה כתיב בתורה תשמע
שאם כתוב בה דבר קשה לא יקבלו לכך הראה להם מה שכתוב בשמאל תחילה ולכן ברחו שזהו
עיקרם עו"ז והעוה"ב אבל ישראל שלא שאלו אלא השיבו תיכף נעשה ונשמע לכך הראה להם
מה שכתוב בימין והתחיל באנכי כמ"ש מימינו אש דת למו וז"ש כן דודי בין הבנים שלא רצו
לקבל התורה אבל אני בצלו חמדתי פי' שחמדתי מתחילה לישב בצילו וזכיתי לישב בענן כבודו ·
ומה שדימה אותו לתפוח כמ"ש בזוהר שבתפוח יש שלש גוונין וכן הוא בהקב"ה והיינו כמ"ש
במ"ס בישעי' זכרו ראשונות כו' כי אנכי אל ואין עוד ואפס כמוני פי' כי בשלש מכות הראשונות
כתיב למען תדע כי אני ד' ובב' אמצעיות כתיב כי ד' אלהים בקרב הארץ ובהראשון לד' אחרונים
כתיב כי אין כמוני וז"ש כי אנכי אל למעלה ואין עוד למטה באויר ואפס כמוני פי' שאין
שידמה לי כלל וזהו הג' גוונין שאמרו ולכן נמשל לתפוח · ופריו מתוק לחכי פי' אח"כ כשבאו
למרה ולא יכלו לשתות מים ממרה ויורהו ה' עץ וימתקו המים ואמרו אין עץ אלא תורה שנאמר
עץ חיים כו' ושם נצטוו על השבת ושחיטה ושארי דינים וזהו ופריו מתוק לחכי · (ד) הביאני
אל בית היין פי' זה הר סיני ששם קבלו את התורה שהיא בע' פנים · ודגלו עלי אהבה פי'
כשירד הקב"ה על הר סיני ירד עם ד' דגליו והן קולות וברקים ולפידים והר עשן כמ"ש וכל
העם רואים את הקולות ואת הלפידים והברקים והר עשן ודגלו הוא מ"ט פנים שלמעלה ·
(ה) סמכוני באשישות פי' הן חרין אשין כמ"ש והר בוער באש עד לב השמים וכתיב וידבר ד'
אליכם מתוך האש כו' וזהו באשישות ; רפדוני בתפוחים הוא חושך ענן וערפל כמ"ש שם
בפ' ואתחנן וכמ"ש ישת חושך סתרו כו' · כי חולת אהבה אני פי' שזכיתי מחמת שהחלתי מחמת
גודל אהבתו עלי לראות אותו שאמרו רצוני בעצמי לראות את מלכי · (ו) שמאלו תחת כו'
פי' דאמרי' כתוב א' אומר וירד ד' על הר סיני וכתוב א' אומר דברתי עמכם ומשני שהקול הי'
מן השמים והדיבור הי' יוצא מן הארץ וכן מפורש בפ' ואתחנן מן השמים השמעת את קולו כו' ועל
הארץ כו' ודבריו שמעתי כו' הרי הקול מן השמים ודיבור מן הארץ ושמים הוא ימין וארץ הוא
שמאל כמ"ש ואף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים וקול הוא ימין ודבור הוא שמאל וזהו שמאלו
תחת לראשי שהוא מן הארץ וימינו שהוא הקול תחבקני מן השמים · (ז) השבעתי אתכם כו'

לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ז הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַםִ בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת
הַשָּׂדֶה אִם תָּעִירוּ ׀ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ח קוֹל דּוֹדִי
הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת׃ ט דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ
לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־
הַחֲרַכִּים׃ י עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ יא כִּי־הִנֵּה

פי' כשבא לאהבה גדולה ושהוא במעלה עליונה הוא משביע את בנות ירושלים שהם הי"ב שרים הסובבים את ירושלים שלמעלה · בצבאות או באילות השדה שמהן יש שרוצים להסטין כצבאים ומהן כאילים והחילוק שבין צבאים לאיילות אכתוב אי"ה בסמוך · אם תעירו פי' אם תעירו מלמטה לחטא · אם תעוררו להסטין מלמעלה ולסתור את האהבה · עד שתחפץ פי' שהקב"ה והאהבה נמשכת · (ח) קול דודי כו' פי' ששמעתי קול של דודי שהוא בא תיכף דהיינו שגלה לי ע"י משה שהוא יבוא ויגאלינו וכאן הוא עיקר התחלת הספר ואמר קול כו' כי מפני שיש ד' עולמות עוה"ז ועוה"ב וימות המשיח ותחה"מ וז"ש אין כערכך בעוה"ז ואין זולתך מלכנו לחיי עוה"ב אפס בלתך לימות המשיח ואין דומה לך לתחה"מ ויציאת מצרים היא התחלה לכל הגאולות והד' עולמות ולכך נרמז כאן כל הד' עולמות הנ"ל קול כו' הוא תחה"מ כמ"ש והי' קול גדול כו' והנה רעש ויקרבו עצים אל עצים · הנה הוא ימות המשיח כמ"ש ראשון לציון הנה הנם · זה הוא עוה"ז · בא הוא עוה"ב · מדלג כו' מקפץ כו' ואמרו מדלג כו' בזכות האבות מקפץ כו' בזכות אמהות והמאמר הזה אינו מובן הא כתיב על ההרים ועל הגבעות ונראה שההרים המה שרים שלמעלה וגבעות הם העובדי כוכבים מלמטה וז"ש מדלג פי' שדילג על השרים מלמעלה וקפץ על העכו"ם מלמטה ואמר שמה שדילג על השרים בזכות אבות ומה שקפץ על העכו"ם בזכות אמהות שגם הם נקראו גבעות והחילוק שבין דילוג לקיפוץ מפורש בירושלמי שדילג הוא ברגל א' וקופץ בשתי רגלים ולכך נאמר אצל הרים מדלג שהר הוא חד ואינו רחב ויכולין לדלג אבל גבעות הן רחבים ואינו יכול לדלג אלא לקפוץ לכן אמר לשון קיפוץ · (ט) דומה דודי לצבי פי' שהן רצין מהר אך הצבי הוא רץ מהר מאוד אבל אינו יכול לרוץ רק מקפץ מהרה והענין שהקב"ה אמר לאברהם אבינו ע"ה שני קיצין הא' ד' מאות שנה והב' דור רביעי ישובו הנה וכשהקב"ה רוצה לקצר הגלות ולקרב הקץ חושב מזמן קודם ורצים השנים מהר מאוד אבל רצה לקרב הקץ של דורות ולחשוב מדור שקודם אז נבלע שבעים שנה ביחד וזהו קיפוץ וכאן קיצר הקב"ה שניהן שהד' מאות שנה חישב משנולד יצחק וגם לפי הדורות הי' צריך שיהי' שלמין מיוצאי מצרים שהרי חצרון מיוצאי מצרים הי' והי' נחשון מיוצאי מצרים וז"ש לצבי או לעופר האילים שעשה את שניהן · הנה זה כו' פי' ששמעתי שדודי עומד אחר כתלינו ואינו מפסיק בינינו אלא הכותל וכשעומדין שומעין מה שמדברים אבל אינן רואין וא"ז והכותל הוא עוונותינו שמבדילין כו' פי' שהקב"ה מזומן לגאול אותנו אך הכותל מפסיק ואח"כ שמעתי שגם הוא משגיח מן החלונות ואח"כ שמציץ מן החרכים והחילוק ביניהם שהמשגיח מן החלון גדול אינו רואה אלא מה שבגלוי אבל אם מציץ מן נקב קטן יכולים לראות מה שעושים בסתר וז"ש משגיח כו' מציץ כו' וז"ש וישמע אלהים כו' וירא אלהים כו' וידע אלהים כו' שהוא נגד עומד כו' משגיח כו מציץ כו' פי' שראה את מה שאינו יכול לידע כ"א אלהים פי' שראה מעשיהם שבגלוי שהם טובים וגם ראה את פתחי לבם שהם טובים · (י) ענה דודי ואמר לי

פי'

הַסְּתָו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ: יב הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ
וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ: יג הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ
קוּמִי לָכִי רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ: יד יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה
הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה:

פי' שהקב"ה אמר למשה ואמר לו אהרן שהרי אהרן הי' מתורגמן למשה · ד"א ענה דודי לפרעה שישלח את ב"י ואח"כ אמר ג"כ לי · קומי לך פי' מן השיעבוד כי בר"ה בטל השיעבוד מאבותינו במצרים · רעיתי שאתה רעי מן האבות · יפתי שגם אתה בעצמך יפה מאוד · ולכי לך ממצרים שבניסן נגאלו · (יא) כי הנה הסתיו עבר פי' שהוא עת שטוב מאוד שאינו לא קור ולא גשם וכמ"ש מוציא אסירים בכושרות והחילוק שבין גשם לסתיו כי קור א"א לסבול מחמת גודל צער אבל גשם אפשר לסבול כי אינו מיצר' לאדם כ"כ אך מחמת שדולף טיף אחר טיף נפשו של אדם קצה בזה אבל קור מחמת גודל צער א"א לסבול כלל וז"ש דלף טורד ביום סגריר ואשת מדנים נשתווה פי' כי אם יש לאדם צרה או שונא מבחוץ אף שמיצר לו מאוד אפשר לפטור ממנו או ישלים אתו אבל אשת מדנים אף שאינה עושה רעה כ"כ אך מחרף .אותו ומקללת אותו תמיד רעה גדולה היא כמו הדלף שאינו עושה לאדם כלל רעה אך מחמת שיורד טיף אחר טיף ואינו פוסק נפשו קצה וז"ש כאן סתיו וגשם והענין כי גזר על ישראל כי גר יהי' זרעך ועבדום וענו וזהו מה שנגזר ועבדום וענו בארץ לא להם אינו קשה כ"כ אך נפשו של אדם קצה בזה להיות נע ונד ולעשות מלאכה אשר לא הורגל בה כי נתנה מה שראוי' לאשה לא"ש אבל עינוי הוא כמו סתיו שהוא צער גדול שא"א לעמוד בה וזהו הסתיו שהוא העינוי · הגשם חלף פי' כי גר יהי' זרעך חלף ועבר מזמן רב וזהו חלף ואותו שעבדום ג"כ הלך לו · (יב) הנצנים נראו פי' שעשבים התחילו לצמוח כלומר שהמצוות התחילו לצמוח · בארץ פי' אפי' בח"ל שהוא במצרים נצטוו כמה מצות · עת הזמיר פי' לומר שירת הים · וקול התור כו' פי' התור הוא התורה שהגיע עת ניתן תורה בארצינו הוא הר סיני שהוא חשוב כמו א"י · (יג) התאנה חנטה פגיה פי' התחילו לפרוח כמ"ש נוצר התאנה יאכל פריו · והגפנים סמדר · הם בעלי מצות · נתנו ריח · הם בעלי תשובה שהם שבים להקב"ה מחטאיהן ומתפללין לד' קומי לך · כלומר שמחה לה התעורר אותו לילך ואח"כ אמר לכי לך · (יד) יונתי בחגוי הסלע · פי' כשבאו אצל הים הי' אז ישראל דומין ליונה הבורחת מן הנץ שרודפה וברחה לנקיקי הסלע וראה נחש בא לקראתה ואז היא בצרה גדולה כך הי' ישראל אז בצרה גדולה כמ"ש במדרש שהי' מצרים רודפים אחריהם הלכו לים והי' גלי הים הומים לקראתו והי' צריך לימין והי' חיות רעות כנגדם ופנו לשמאל וראו נחשים ועקרבים באים לקראתם והי' דומים ממש לאותה יונה המתבהלת א"ע בפני הנץ בחגוי הסלע ובא נחש לקראתה · בסתר המדרגה · וכשאו עיניהם למעלה וראו שבא רהב שר של מצרים עם שש מאות רבוא מלאכים להלחם עם ישראל כמ"ש בזוהר והי' צריכין להסתירן א"ע גם מלמעלה וזהו בסתר המדרגה ולא הי' להם מקום להסתר ואז אמר הקב"ה הראיני את מראך פי' הם אלי עוד נס ונות כמו שראיתי כבר ממך והיינו דבר אל בני ישראל ויסעו לתוך הים כמו שאמרתי ושבו לפני פי החירות והם עשו כן ולא שאלו אקרבנו אל רודפינו מיד קפץ נחשון לתוך הים וכל ישראל אחריו עד שבאו מים עד פיהם ואז אמרו הושיענו כי באו מים ע-

טו אֶחֱזוּ־לָנוּ שֻׁעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר׃ טז דּוֹדִי
לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ יז עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים סֹב דְּמֵה־לְךָ
דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל־הָרֵי בָתֶר׃

א עַל־מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃

נפש ואמר הקב"ה למשה הרם את מטך על הים ובקעהו ואח"כ אמר הקב"ה השמיעני את קולך פי' השמיעו בשירה כמו ששמעתי את צעקתך כמ"ש ויצעקו ב"י אל ד' כי עזי וזמרת יה ד' פי' כי מתחלה הוא עזי בעת צרה שאתפלל אליו שיושיע לי ואח"כ אחר הישועה הוא וזמרת יה שאזמר לו בתשבחות ואמרו את מראיך ואת קולך שגם במצרים כתיב וישמע אלקים את נאקתם כו' כי קולך ערב שקולך בשירה כבר ערב לי מן השירה שאמרו בליל פסח כמ"ש השיר יהי' לכם כליל התקדש חג · ומראך נאוה . פי' שכבר נאוה אתה מן המראה שראיתי כבר דהיינו שהלכת אחרי במדבר בלי מזון כמ"ש לכתך אחרי במדבר כו' · (טו) אחזו לנו · פי' אח"כ השקיף הקב"ה על מחנה מצרים ויהם ויסר כו' ויאמר מצרים אנוסה כו' ואמר הקב"ה למה"ש תפסו את השועלים ודימו אותן לשועלים שדרך השועל כשהוא רודף ואח"כ כשרואה שמתגברין עליו חוזר פניו לברוח כך הם רודפין אחר ישראל וכשראו שד' נלחם לישראל אמרו אנוסה ואמר אחזו לנו כי פרעה חטא להקב"ה ולישראל שאמר לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח לכך אמר הקב"ה אחזו לנו פי' בשביל שנים בשבילי ובשביל ישראל · שועלים קטנים . פי' שועלים הוא פרעה ושריו ושועלים קטנים הם שאר העם כי שניהם עשו רעות לישראל כמ"ש וימת מלך מצרים ויאנחו ב"י מן העבודה פי' כאשר הי' מלך למצרים הי' משה משבעה עמים הולך לבדו אבל כשמת מצרים אז ויאנחו ב"י מן העבודה כיון שלא הי' מושל להם הי' הכל משעבדים עמם וגם כמ"ש ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן כו' וכבר כתבתי בפירושי על מגלה שפרעה צוה לעם כך אתם תשליכו לים והם כאשר יבואו אלו למשפט עליכם אדחה אותם ואומר הרי עדים ולכן שניהם עשו רעות בגדולים ובקטנים וז"ש מחבלים כרמים הם הגדולים וכרמינו סמדר הם הקטנים · (טז) דודי לי · פי' שאמר והייתם לי סגולה מכל העמים ואני לו שאמרתי נעשה ונשמע · הרועה בשושנים · פי' שנתן לי מ"ע ומצות ל"ת · (יז) עד שיפוח היום · פי' שנגבר חום היום מאוד ועשו העגל ואז נסו הצללים הם ענני כבוד שהי' כמו צללים לישראל · סב דמה לך · פי' ואז אמרו ישראל על הקב"ה דמה לך לצבי כו' פי' שתרוץ ממני ולא תתמהמה בדרך פן תדבקני לאומה אחרת ח"ו אלא שוב ותרוץ על הרי בתר פי' אצל האבות והזכור לי ברית בין הבתרים ·

ג

(א) על משכבי בלילות · פי' כיון שהלך בעלי נשארתי על משכבי לבדי ובחושך והענין הוא שהקב"ה הוא אורי וישעי וכיון שנסתלקה שכינה נשארתי בלא ישעי ובלא אורי וזהו על משכבי פי' שוכב בלא כח ובלילות פי' בחושך . בקשתיו כו' אמר בלשון חמשה פעמים הם חמשה בחינות ואבדה מהם חמשה דברים שהי' בהם והם ענני כבוד ושכינה ששכן

בהר

ב אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃ ג מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי
רְאִיתֶם׃ ד כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא
אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃ ה הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת
יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד
שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ו מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מוֹר וּלְבוֹנָה

בהר והתורה והלוחות ורוח הקודש שהי' בהם וזהו שאמר בקשתי והיא השכינה שנסתלקה מן ההר ולא מצאתיו · (ב) אקומה כו' פי' כמ"ש במשלי חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה בראש הומיות תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר והדקדוקים דבו בה והענין שבעיר יש חמשה דברים א' המקום אשר לפני העיר והיא הנקרא פרטין והוא חוץ לעיר מרחוק והב' הוא קרוב לשער העיר ונקראת פלטין והוא הנקרא רחוב העיר והג' הוא שער העיר ששם יושבים הזקנים לשפוט העם כידוע והד' הוא בתוך העיר עצמה וכן בדיבור יש ד' דברים השומע מרחוק ואינו שומע אלא קול הברה והוא הנקרא רינה והשומע קרוב יותר שומע הקול אך אינו יודע הדבור כלל והשומע קרוב יותר שומע הקריאה אבל אינו יודע מה שמדברים עמו אך קצת כמו הקריאה · וכן בתורה יש ד' דברים והן פרד"ס שהן פשטי התורה והוא בחוץ ודרשי התורה שדורשין מכל אות ודבר מיוחד דין בפ"ע ומרחיב הלכה זהו ג"כ מבחוץ ורמזי התורה הם קצת פנימיות וסודות התורה וזהו שכתב חכמות בחוץ תרונה פי' שלומדים פשטי התורה שהוא רחוק מאוד תרונה הוא רנה ברחובות פי' בדרשי התורה שהוא מרחיב ההלכה תתן קולה שהוא קרוב יותר מפשטי התורה אך שניהם עדיין מבחוץ בראש הומיות בפתחי שערים שהוא הרמז שהוא פתח השער לפנימיות תקרא היא קריאה בעיר שהוא בתוך העיר שהוא סודות הפנימי ואז תאמר שהוא אמירה עצמה וז"ש בעיר שהוא הסודות ואח"כ בשוקים שהוא השער כי שם הוא השוק והוא הרמז ברחובו' הוא הדרו' ואבקשה אח"כ גם בחוץ שהוא פשטי התורה בקשתיו ולא מצאתיו גם את לוחות וחשיב מתחילה הסודות והוא הסדר בהפך לפי שקודם הי' משיגין הכל ע"פ סודות התורה ואח"כ אבדה מהם הכל והם בקשו מלמעלה למטה לכך חשיב כן להיפוך · (ג) מצאוני כו' פי' הם הכהנים השומרים משמרת ה' · הסובבים בעיר · הם הלוים שעברו משער אל שער והרגו איש את אחיו · את שאהבה · פי' אתם שלא חטאתם כלל אם ראיתם אתם את שאהבה נפשי והוא הרוח הקודש אם יש בכם רוח הקודש · (ד) כמעט שעברתי מהם פי' לא הי' זמן מרובה אלא זמן מועט · עד שמצאתי כו' פי' שחזרה לי רוח הקודש והוא לאחר יה"כ · אחזתיו את הלוחות ולא כמו הראשונות שלא יכולתי לאחוז · ולא ארפנו מן התורה כמ"ש החרפית ביום גרה כו' ואמרו ז"ל החרפית מן הגרה כו' ע"ז שלא ארפנו עוד · עד שהבאתיו כו' הם עננו כבוד שגם הם חזרה לי ואל חדר הורתי · זה בנין ק"ק שכן שם השכינה כמ"ש וכבוד ה' מלא את המשכן · (ה) השבעתי אתכם בזמן שחזרה האהבה כמו שהיתה השביע את המסטין שלא יעוררו עוד כמ"ש לעיל · (ו) מי זאת עולה פי' מתיכן עלו למדרגה זאת · מן המדבר שם קבלו את התורה ומי זאת הן תרין דרגין והוא נגד הלוים את הארון והק"ק · כתימרות עשן פי' כי' במשכן הי' קדשי קדשים והיכל ועזרה מוסיפה אמר הק"ק ואח"כ אמר ההיכל שבהיכל הי' ג' דברים מזבח באמצע ושלחן בצפון ומנורה

מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל׃ ז הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ח כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד
בַּלֵּילוֹת׃ ט אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן׃ י עַמּוּדָיו עָשָׂה
כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ׃ יא צְאֶינָה

בדרוס וז"ס כתמרות עשן היא המגורה שהי' עולה העשן כתמר מקוטרת מור הוא המזבח שקטרו עליו קטורת ומור הוא הראש לכל הבשמים כידוע ולבונה הוא השלחן שהקטירו עליו שני בזיכי לבונה · מכל אבקת רוכל הוא העזרה ששם הקטירו כל הקרבנות ושחיטתן · (ז) הנה מטתו השיבו שהמשכן יהלוך עמם ומשם הולך כל הנ"ל · ששים גבורים כו' פי' הם הסנהדרין שהי' ששים ועליהם עשרה דהיינו שבעה רואי פני המלך וג' שומרי הסף שהם עי"ן וב' הם עליהם הכוללים שבכל מקום שהן ע' יש ב' כללים כמש"ל וכת"ל במלכים בפסוק ויקח רב טבחים כו' ואת שלשת שומרי הסף ומן העיר לקח סרים א' כו' וחמשה אנשים כו' ואת הסופר שר הצבא כו' וששים איש מעם הארץ מגבורי ישראל מן הגדולים המובחרים שבישראל וזהו מעלת ישראל שחושב כאן מעלת כהנים ולווים וישראל · (ח) כלם אחוזי חרב כו' פי' דאמרי' דהדיין צריך לראות כאלו חרב מונחת לו בין שתי ירכותיו וכאלו גיהנם פתוחה תחתיו והענין שצריך להיות בקי בשני דברים בדין תורה שיהי' כל דין אצלו על בוריו ולא יהי' לדון דבר מתוך דבר אלא הכל בידו מקובל מרבו וגם צריך היות בקי בישוב העולם שיבין אם הם אמת בכדי שיהא אמת לאמיתו דהיינו שיהא הדין אמת שיהא טענותיהם אמת וגם לאמיתו של תורה וזה א"א אם יטענו שקר אז יהי' או הפסק שקר או הדין שקר ולכן צריך להזהר הדיין בשני דברים אלו והענין מ"ש בפירושי בישעי' בארוכה מזה והשכר מה שהוא בקי בתורה הוא עץ חיים כמ"ש עץ חיים היא למחזיקים בה והשכר מהמשפט שראה שיהי' אמת הוא גן עדן כמ"ש מלך במשפט יעמיד ארץ והוא ארץ החיים שהוא גן עדן וא"כ אם הוא עובר על זה הוא להיפוך דהיינו מן החיים חרבו של מלאך המות ומן ג"ע הוא גיהנם וזהו שהדיין צריך לראות שחרב מונחת לו בין ירכותיו ויראה להיות בקי בישובו של עולם וכן במלחמה צריך להיות ב' דברים א' כלי זיין ב' אע"פ שיש בידו כלי זיין אם אינו יודע טכסיסי מלחמה איך לצאת ולבוא ולעמוד אל החיל לריק יגיעו והן כמו ב' דברים שצריך הדיין להיות בקי בהן דהיינו שיהא בקי בתורה שהוא כמו כלי זיין ושיהא בקי בישובו של עולם שהוא טכסיסי מלחמה וז"ש כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה היינו שהי' בקיאין בתורה ויודעין כל דין על בוריו גם בקיאין בישובו של עולם · איש חרבו פי' כי אפי' אדם שיש לו כלי זיין אם אינו עוסק בכלי זיין לאו כלום הוא לזה אמר איש חרבו על ירכו שהיו משתמשין בכלי זיין כלומר רואים שיהי' הדין ברור אצלם לפסוק אותו · מפחד בלילות פי' שהי' מפחדין מן הכהנים שדומין ללווים ודואגים שלא יטענו שקר וכדפס כאן בפסוק ד' מעלות שהן כנגד אנשי חיל ויראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע ובפסוק שלפניו ג' מעלות שהן הנה כו' ששים כו' מגבורי כו' שהן כנגד חכמים ונבונים וידועים שבירר משה רבינו · (ט) אפריון כו' פי' חדר והוא המשכן · מעצי הלבנון פי' מעצי יקרים מאוד והן עצי שטים · (י) עמודיו כו' הן עמודי החצר שעליהם הי' הקלעים · רפידתו כו' הוא הארון ששם שכן כבוד ה' · מרכבו ארגמן הם היריעות של תולעת שני ותכלת זהב וארגמן ונקרא מרכבו שזהו עיקר המשכן כמ"ש ועשית קרשיו למשכן ויריעות עזים מכסה לאוהל על המשכן ואמר ארגמן הם ד' חיות המרכבה והראשון הוא

אחד

וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃

ד א הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד׃ ב שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה

אחד וזהו מרכבו ארגמן · תוכו רצוף כו' בתוכו שכן כבוד ד' על הכרובים · (יא) צאינה וראינה. פי' כי כתיב וכל אדם לא יהי' באהל מועד ואמר אפי' חיות הקודש דכתיב דמות פניהם פני אדם וזהו צאנה וראינה · בנות ציון פי' בת"ח שהם מצויינים בהלכה · בעטרה שעטרה לו אמו הם הת"ח ואמרו ז"ל שבתחלה קרא אותן בתו ואח"כ קרא אותן אחותי ואח"כ אמו והנה' אינו מובן ונראה שמתחילה אדם לומד מרבו ואח"כ כשנעשה חכם וא"צ עוד לרב הרי הוא חבר ואח"כ כשלומד לאחרים גם הוא רב יקרא וז"ש מתחלה קרא אותן בתי כלומר שמחמת שאתה לומד מרב הרי אתה בת וכמו ואני נסכתי מלכי שפי' המלך שלי שאני עשיתי אותו למלך כן הוא כאן בתי שאני עשיתי אותך לבת ואח"כ אחותי שאח"כ שנעשה חבר הרי את אחותי שעשית אותי ואחר כך אמו שנעשית לאם שהרי מלמד לאחרים והכל הוא מחמת התורה הרי הוא האם של התורה שהתורה עשה אותו לאם · ביום חתונתו · זה מתן תורה שאמרו נעשה ונשמע וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש כמ"ש חז"ל ·

ד

(א) הנך יפה · פי' שאתה יפה מאוד מחמת האבות הנך יפה מחמת עצמך ואמר הנך אין להם בן זוג באטב"ח כך אתה אין לך בן זוג ביופייך שאין לך חבר · עיניך יונים כמו שאצל היונים העינים שוים כך אצלך והן הנביאים כמ"ש צופה נתתיך וכמ"ש לפנים הי' קורא לנביא רואה הם יונים [פי' אינם סותרים זא"ז וכולם שוין · מבעד לצמתך פי' הוא השער של סוף הראש ואם הנביאים לומדין אצל הת"ח הגדולים למה שהם מצומתין ודוחקין לשקב"ה כמ"ש ובי אפשר לדבק בשכינה אלא כו' · שערך הוא שאר השער הם כעדר העיזים שהם בני הנביאים והת"ח שלמדו אצל אלי' שהי' מתושבי גלעד שהם הי' פרושין מן העולם ואמר מאלי' לפי שבימיו הי' הרבה נביאים כמ"ש במלכים · (ב) כעדר הקצובות · פי' כעדרים הקצובים שיש להם קצבה · שעלו מן · פי' והן לבנים מאוד · שכלם מתאימות · פי' כולם שוין ואין א' גדולה מחבירו · ושכלה אין בהם · פי' כולם שלימים ולא נפל א' מהם והענין הוא שאלו הן הגבורים ההולכין למלחמה שהן אוכלין את השוכא כמ"ש שיני דפרזלא כי למלחמה צריכין ד' דברים א' שיהי' מיוחסין גם גדולים שיהי' זכות אבותם מסייען כמ"ש חז"ל אם הי' יוצא חבין למלחמה א"צ לבדוק עוד מפני שמחמתא מיוחס הוא והב' שיהי' בלא מום כמ"ש יד ביד וכתיב כי תצא למלחמה ואמרו מכאן שלמלחמה צריכין להיות שלמין והג' שיהי' נקי' מחטא ואם חטאו ישובו והד' שיהי' יכולין לשמור אפי' מדבר קל בשעת שיוצאין למלחמה כמ"ש ונשמרתם מכל דבר רע וז"ש כעדר הקצובות שיחוסין הם מאוד קצובים מראש ועד סוף כולן גדולים בתורה ובמצות · שעלו מן הרחצה · פי' שעלו מן עוונותיהם ורחצו מהן כמ"ש רחצו הזכו כו . שכולם מתאימות ואין בהם מום ושכולה אין בהם שיכולים לשמור עצמן בשעת מלחמה שלא יכשלו בהן כלל : (ג) כחוט השני כו' פי' שכהן הגדול

בבהמ"ק

שיר השירים עם פי' מהגאון ר' אלי' ווילנא זצ"ל

שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ ג כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה
כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ ד כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת
אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים׃ ה שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי
צְבִיָּה הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ ו עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ לִי אֶל־הַר
הַמּוֹר וְאֶל־גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃ ז כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ׃ ח אִתִּי מִלְּבָנוֹן

בבהמ"ק מתחילה אמר אנא חטא העם הזה והרי הוא במקטרג אך שצריך להתוודות על החטא וכמ"ש ומודה ועוזב ירוחם וכמ"ש אשפוט אותך על אמרך לא חטאתי ולכן משימין בבהמ"ק לשון של זהורית לראות שאמרנו חטאנו אבל אתה תלבין אותה ותכפר לנו וכן הכה"ג אומר אנא חטא העם הזה אנא כפר נא כו' וז"ש כחוט השני שפתותיך שהתחלת הדבור הוא כמו חוט השני ומקטרג ומדברך נאוה שהוא אינו אלא להתוודות ולומר אנא כפר נא כו' וכחוט השני של לשון זהורית ועוד כחוט השני הם הלוים שאומרים שירה על היין מדברך הם הכהנים שהם מדת החסד · כפלח הרמון רקתך פי' רקתך הוא העיגול של פנים החלק בלא שער והם שאר העם וז"ש חז"ל אפי' ריקנים שבך מלאין מצות כרמון לפי שברקתך בלא שער ולזה דומה שאר העם הרקנין ואמר כפלח הרימון לפי שהם שני חלקי פנים והם כנגד ימין ושמאל מ"ע ומצות ל"ת · מבעד לצמתך · פי' שהם חומת הת"ח וצריך לשמעתין כל מה שאומרים להם הת"ח ולצמתך הם הת"ח כנ"ל · (ד) כמגדל דוד כו' פי' כשעושים מבצר לעיר עושין מגדל בד' זווית העיר וזה עיקר החוזק כי שם כל המניכים וכל השלטונים כי שם הוא עיקר החוזק כמו שמצינו שאם כתפס דלו לחיך המגדל כמ"ש ויתוץ את המגדל ואמר כמו המגדל שעשה דוד לציון שהוא חזק מ וד כן הוא נוחרך והענין הוא שהעיקר החוזק לישראל הם הת"ח שהם כמגדל דוד שהם ד' סנהדראות שהם סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה היושבת בעזרה וסנהדרי קטנה היושבים בח"ל וסנהדרי קטנה היושבים בכל עיר ועיר וזהו בנוי לתלפיות שהם בד' זוויות · אלף המגן · פי' שבכל דור הי' לבהמ"ק חרש ומסגר אלף מגן הי' צריכים להוות תמיד · כל שלטי הגבורים · פי' הם הג' שורות של ת"ח שהי' יושבים תמיד לפני כל סנהדראות ובגמ' אמרו תלפיות תל שכל פונים בו והיינו שהו' אותות הם וי"ו קצוות שהאדם הוא המרכז מכל ו"ו קצוות והן א' ב' ג' ד' ה' ו' שהן במילוי אל"ף בי"ת גימ"ל דל"ת ה"א וי"ו ומ"ש האלף חסר הג' והד' אחר הוי"ו הוא וסוד סגול כידוע · (ה) שני שדיך הם משה ואהרן שהניקו לישראל בשדים וכן לדורות קאי על המלך והכה"ג, המלך בעוה"ז וכה"ג בעוה"ב · כשני עפרים · שהי' רצין לפני ישראל כעפרים שהן צבאים קטנים · תאומי צביה · כמ"ש היא משה ואהרן הוא אהרן ומשה מלמד שה' שו' הם שקולים · הרועים בשושנים כלומר ברכות כמ"ש לא הרעותי את אחד מהם אלא בדברים רכים · (ו) עד שיפוח היום שבא חום היום ומת משה · ונסו הצללים הם ענני הכבוד שבלא זכות משה הי' חי חוזרו כולן בשביל משה אבל במות משה נסתלקו הכל ואמר הקב"ה אלך לי לפי שעה אל הר המור היא ירושלים ואל גבעת הלבונה היא בהמ"ק ואמר לשון נקיבה אף שהוא כנגד ירושלים רק לפי שבהמ"ק שלמטה מכוון כנגד בהמ"ק שלמעלה והיא נקרא לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון ההר כו' פי' ירושלים והלבנון הוא בהמ"ק עד שיעמוד לע"ל כי מה שהי' הוא שיהי' ולא יהי' עיקר הגאולה · (ז) כלך יפה רעיתי · פי' ע"ב הי' מדבר בדור המדבר ועכשיו הוא

תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי | מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי
נְמֵרִים׃ ט לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַד מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ׃
י מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים׃
יא נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ
לְבָנוֹן׃ יב גַּן | נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל | נָעוּל מַעְיָן חָתוּם׃ יג שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס
רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃ יד נֵרְדְּ | וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם

הוא מדבר בדור יהושע ואמר כולך יפה במ"ע ומום אין בך במצות ל"ת · (ח) אתי מלבנון כלה . פי' לבנון הוא מצרים ששם הצריך ה' אותם והלבין את עוונותינו ופי' מתחלת ירידת לבנון הלכתי עמך כמ"ש ואנכי ארד עמך מצרימה וירדו עמו כל המרכבות שלמעלה · אתי מלבנון תבואי כשעליתי אתי תבואי עליתי גם אני עמך כמ"ש ואנכי אעלך גם עלה ואמר עכשיו כלה ולא קודם לכן כי ע"כ הי' מדבר מחוצה לארץ וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה אבל עכשיו מדבר בדור שבאו לא"י לכך אמר כלה · תשורי מראש אמנה · פי' צפיתם עלי מראש הר אמנה שהוא הר ההר שבמעברות צפונית של א"י והענין שצפיתם עלי על ים סוף שזה הי' תחלת האמונה שאז כתיב ויאמינו בה' ובמשה עבדו וגם תשורי הוא לשון שירה · מראש שניר וחרמון הם הר סיני וחורב כי בהר סיני קיבלו התורה ובהר חורב הי' המשכן כמ"ש בפי' על דברים ובתורה כתב כי טל אורות טליך והמשכן הי' מכפר עוונותיהם של ישראל כמ"ש אם יהי' חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וחרמון הוא הר הטל כמו שכתוב טל חרמון שיורד כו' ושניר הר השלג כתרגומו הוא טור תלגא · ממעונות אריות · הם עשו וישמעאל שיושבין על דרך א"י · מהררי נמרים . הם סיחון ועוג שנמר הוא עז ואינו כ"כ גבור וארי הוא גבור בעצם הכל הלכתי אני עמך . (ט) לבבתני פי' כשהלכתי בירדן כתיב וימהר העם ויעבורו ומחמת זה נקבע אהבתך בלבי ומחמת זה נכרת הירדן · לבבתני באחת · פי' כי צריך ב' דברים קבלה ומעשה וחינך כשקבלתי בהר עיבל והר גריזים בזה לבד נקבע אהבתך בלבי · (י) מה יפו דודיך · פי' שעל שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח וז"ש מה יפו דודיך הוא כנגד ג"ח שעושה אדם עם חבירו שהוא יפה מאוד · מה טבו כו' הוא כנגד תורה שאין טוב אלא תורה . וריח שמניך כו' הוא כנגד העבודה שכל הכהנים וכלים נמשחו בשמן . (יא) נופת תטופנה · פי' כי בתורה כלולים כנ"ל וז"ש נפת תטופנה שפתותיך הוא סודות התורה ששם מתוקין מדבש · דביש וחלב תחת לשונך הם רמז ודרוש כי רמז הוא מתוק כדבש ודרוש הוא שמן מאוד שהוא מרחיב ההלכה לכך נקרא חלב · וריח שלמותיך הוא פשטי התורה שהוא הלבוש של התורה · (יב) גן נעול אחותי פי' כי תורה שבכתב הוא תורה ונביאים וכתובים וז"ש גן נעול הוא תורה שבהגן סדרים והוא נעול מאוד · גל נעול הוא נביאים שהוא מעיין וז"ש גולית עליות גולית תחתיות שהוא ראשונים ואחרונים ומעיין חתום הוא כתובים כמ"ש חז"ל ביקש לגלות תרגום של כתובים יצאה ב"ק ואמרה דייך שיש בה קץ משיח ובהקץ כתיב ואתה חתום דברי' (יג) שלחייך . פי' שדותיך והם תורה שבע"פ · פרדס רימונים . הם המשנה שהוא כמו הפרדס שאין שם דבר שאין בו צורך שכל עשב ועשב הוא צורך כך המשנה כל דבר ודבר הוא דין בפ"ע · עם פרי מגדים · הם הגמרא שהוא שמו תלמוד שמרחיב ההלכה ושקלי וטרי עד שיעמוד את הדין על בוריו · כפרים · הם ההלכות שבגמ' · ונרדים הם האגדות שהוא כמ

כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃ טו מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם
חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן׃ טז עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא
דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃

ה א בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי

הבשמים · (יד) נרד וכרכום · הם תקופות וגמטריאות · קנה וקנמון הם השיחות שהוא שיחת עופות שיחת שדים שיחת מלאכי שרת שיחת דקלים והמשלים שהוא משלות שועלים ומשלות כובסין · עם כל כו' פי' עם כל דקדוקי תורה ודיקדוקי סופרים . מור ואהלות הוא מעשה בראשית ומעשה מרכבה . עם כל כו' · פי' סודות התגין והנקודות והטעמים של אותיות שהם ראשים · (טו) מעיין גנים · הוא נגד חכמה · באר מים חיים · הוא נגד בינה · ונוזלים כו' . הוא נגד דעת · (טז) עורי צפון כו' · פי' כמ"ש לצפון תני ולתימן אל תכלא כי בצפון שם כל הטובות כמ"ש מה רב טובך אשר צפנת כו' וכמ"ש אתה גבור כו' סומך נופלים רופא חולים כו' רק שהוא צפון שם לכן אמר תני אבל לתימן שהוא מדת החסד א"צ לבקש ליתן רק אל תכלא פי' שלא יפסיק החסד ולכן נאמר כאן עורי צפון שצפון צריך התעוררות אבל א"צ לומר עורי אלא ובואי והענין הוא שד' דברים הי' מעכבין בבהמ"ק דהיינו כהנים ולוים וישראלים דהיינו במעמד וכלי שיר וז"ש כאן עורי צפון הוא נגד לוים ובואי תימן הוא נגד כהנים . הפיחי גנים · פי' הנשבו את אילנות שבגן והיינו נגד ישראל שהי' עוסקין כל אותו השבוע בתפילה וברוח פיהם בבקשה שיתקבלו הקרבן וברצון וז"ש הפיחי גני ברוח פיהם · יזלו בשמיו · הם הכלי שיר שהי' קולם נשמע מרחוק כמו בשמים שריח הולך למרחוק · יבוא דודי כו' ויאכל כו' ומפרש במדרש ויאכל מאן דהוא ופי' כמ"ש ותפול אש מן השמים ותאכל את העולה כו' וכבוד ה' מלא את המשכן דהיינו כמו באדם שמתאכל שהוא אוכל נוטל בתחלה מה שרצוי לו ואח"כ נותן לכל אבר ואבר כפי הרצוי' כן הוא כביכול וז"ש ותפול אש כו' ותאכל וז"ש את לחמי לאשי וכבוד ה' מלא פי' אח"כ הי' כבוד ה' כו' וז"ש כאן יבוא דודי לגנו הוא מ"ש וכבוד ה' מלא כו' ויאכל כו' פי' כמו שאמר ותפול אש ותאכל וז"ש במדרש ויאכל מאן דהו פי' דלא קאי על יבוא דודי כו' אלא מאן דהוא דהיינו האש כנ"ל וד"ל

ה

(א) באתי לגני כו' פי' שהשיב הקב"ה באתי לגני כמ"ש וכבוד ה' מלא את הבית · אריתי מורי כו' היא הקטורת שאם הי' המור שבתורה לא כתיב אלא ארבעה שהם נרי והצפורן והחלבנה והלבונה אבל חז"ל הוסיפו עוד י"א והן מור וקציעה כו' ומה שהוסיפו מה שלא כתיב בתורה והיינו משום דכתיב בתורה בשמים לשמן המשחה ולקטורת הסמים ודקדקו המפרשים מה שאמר קטורת הסמים ולמאי אמר בשמים ודחקו לפרש · ונראה דסמים א"כ בשמים דסמים הוא כמו שזהו דבר נותן המתקן אבל בשמים הוא דבר שנותנים לריח ולהבל ואלו ד' שפורשים בתורה הם סמים ולא בשמים לכן כתיב בשמים לשמן המשחה דהיינו שמעשה מן הבשמים שמן המשחה ואותן הבשמים תתן לקטורת הסמים ולכן הוסיפו הסמים אותן י"א שהן מן שמן המשחה

וגם

שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים׃ ב אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר
קוֹל ׀ דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל
קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה׃ ג פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת־

ומה שנקרא קטורת הסמים ולא קטורת הבשמים כמו שאנו קורין את המאכל על שם המאכל ולא על שם התבלין שבו לכך נקרא ג"כ קטורת הסמים לפי שהסמים הי' עקר לפי שהן הי' כל אחד שבעים מנה שהוא ר"פ מנה וכל הי"א לא הי' אלא ס"ח מנה לכך נקרא ע"ש הסמים אבל כאן אמר אריתי כלומר הרחתי את הבשמים שבקטורת ולכן אמר מור שהוא ראש לכל הבשמים עם בשמי שהוא שארי בשמים · אכלתי יערי שהוא עלים העושין ממנה נוקר והוא כנגד עולות שכולו כליל לה' · עם דבשי · הוא שלמים שמקריבין מהם החלב · שתותי ייני הוא הנסכים · עם חלבי · הוא שמן התנחות · אכלו רעים · פי' אחר שהקריבו אכלו רעים הם הכהנים שאכלו בשר הקרבן · שתו ושכרו כו' הם הלווים שאמרו שירה על היין ואמר אצל הלווים שתו ושכרו ב' דברים ואצל הכהנים לא אמר אלא אכלו כמ"ש כהניך ילבשו תשועה ישמחו בטוב שמחה וטוב הם ב' דברי' כמ"ש לך אכול בשמחה לחמיך ושתה בלב טוב יינך · וע"פ הזוהר יש לפרש מורי עם בשמי הם עולות ומנחות · יערי עם דבשי הם חטאות ואשמות ייני עם חלבי הם שלמים ותודה והם ששה דברים ואח"כ אכלו רעים כנגד אלו הששה וכן שתו ושכרו דודים שרי י"ח וכנגדן ח"י ברכות וזהו פי' בשעת מקדש · (ב) אני ישנה · פי' אח"כ גלו לבבל אמרה אני ישנה כלומר בגלות ולבי ער הת"ח גדולים שהי' ביניהם הם הי' ער כגון דניאל חנניה מישאל ועזרי' וחבריהם · קול דודי דופק · פי' ע"י נביאים שהי' ביניהם · פתחי לי פי' שובה אלי ופתחי לי אפי' כחודה של מחט ואני אפתח לך כפתחו שמים · אחותי כו' פי' שד' דרגין יש בישראל והן בעלי חכמה ובעלי יראה ובעלי תורה ובעלי מצות וז"ש אחותיהן בעלי חכמות כמ"ש אמור לחכמה אחותי את רעיתי הם אלו בעלי יראה כי היראה הפנימיות הוא להתדבק יותר בהקב"ה כמ"ש בישעי' · יונתי · הם בעלי תורה שדבקין תמיד בתורה ואינן מנוחין תמיד כעו שהיונה אינה מנחת את בת זוגה · תמתי · הם בעלי מצות שהם תמימים שעשו כל המצות · שראשי נמלא טל · פי' שראשי מלא טל מחמת שאני עומד בחוץ והטל יורד עלי · קווצותי · פי' הם השערות שלי מלאים מן הטפות גשמים שיורדין בלילה ולכן פתחי לי והענין הוא ש"ש שכר תורה ושכר מצוות ושכר התורה הוא טל כמ"ש כי טל אורות טליך והמצוות הם שכר כל מצוה כל א' וא' בפ"ע לפי עשייתה ודומין לטפות גשמים ושכר תורה ומצות הן פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב · אך אם רוב העולם אינם ראוים לכך אינו נותן הקב"ה בעוה"ז אפי' לצדיקים וכן בח"ל אינו נותן הקב"ה בעוה"ז כלל כ"א בעוה"ב נותן להם אפי' פירות וז"ש פתחי לי ותוכל לבוא לא"י שראשי נמלא טל מן שכר התורה וקווצותי מן רסיסי לילה שאני צריך ליתן לך בעוה"ז ואני איני יכול ליתן לך כ"ז שאתה בח"ל · ומה שאמר אצל המצות לילה ולא אצל התורה כמ"ש כי נר מצוה ותורה אור והנה היא בלילה והאור הוא אור היום (ג) פשטתי את כתנתי · פי' משיבה היא ואגדה פשטתי כו' פי' אם האדם הולך בחילוקו ואינו פושטו יכול להלוך בה כמה ימים אבל אם פושטו כפשוט של אדם קשה בה לחזור ולהלבישה וז"ש אחר שכבר פשטתי כי כן דרך ההולכין לישן ואיכה אוכל לחזור ולבשם אותה והענין הוא כמ"ש היחתה איש אש בחקו ובגדיו לא תשרפנה ההולך איש בו כי כבר כתבתי לעיל שהמדות נקראים חילוקו ובגדיו יש שני ענינים במדות א'

שיר השירים עם פי' מהגאון ר' אלי' ווילנא זצ"ל

רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם׃ ד דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחוֹר וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו׃
ה קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ־מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת
הַמַּנְעוּל׃ ו פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ
בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי׃ ז מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים
בָּעִיר הִכּוּנִי פְצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת׃ ח הִשְׁבַּעְתִּי
אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם אִם תִּמְצְאוּ אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה

מה שנולדו עמו וטבעו הוא כן והב' הוא מה שלא נולדו אך הרגיל לעשותן והלך כן ימים רבים עד שנעשה אצלו כטבע וז"ש היחתה איש אש בחיקו דהיינו שיהלך במדות רעות ובגדיו הם המדות שנולדו עמו לא תשרפנה, היהלך פי' אם ירגיל א"ע ויהלך תמיד במדות הרעות ורגליו הם המדות שהורגל בהן מחמת הילוכו שהלך בהן תמיד לא תכוונה אותם האיך אפשר וזה ידוע כי שנה ופירש קשה מכולם וכן הוא במדות וז"ש פשטתי את כתנתי דהיינו המדות טובות שלי ואיככה אלבשנה כי שנה ופירש קשה מכולן . רחצתי את רגלי . פי' הלכתי תמיד בתענוגים ואיך עכשיו אטנפם ואהי' מתאבק בעפר כפות רגלי ת"ח ואטנפם את רגלי . (ד) דודי שלח ידו כו' פי' כי בגלות הוא בהסתר פנים כמ"ש ואנכי הסתר אסתיר פני כיון שנשלם השבעים שנה הי' הפקידה והרג בית נבוכדנאצר וחרב בבל והיינו כדי לגאול את ישראל כמ"ש בתפלת דניאל כי ירחם ה' כו' . ומעי המו עליו . הוא דניאל שכיון שראה שכלה שבעים שנה התפלל כמ"ש בדניאל . (ה) קמתי אני כמ"ש בעזרא ויקומו ראשי האבות כו' . לפתוח לדודי שהבדילו נשים נכריות . וידי נטפו מור כו' פי' שהיד הוא העיקר של יד והאצבעות הם סוף היד והיינו וידי נטפה מור הוא היסוד של בית המקדש שהתחילו לבנות בימי כורש והאצבעות הם מה שנגמרו בימי דריוש . על כפות כו' הם החומות ירושלים שעשה נחמי' וסגרו את השערים . (ו) פתחתי אני לדודי . פי' אחר שבנו בהמ"ק כרתו ברית עם הקב"ה וחתמו על הברית אנשי כנה"ג כמ"ש בנחמי' . ודודי חמק עבר . פי' כי במקדש שני אע"פ שכרתו ברית והסכים הקב"ה על הברית אעפ"כ הי' חסר הדברים והן הארון ואורים ותומים ורוח הקודש ואש שלמעלה ושכינה לא חזרה וז"ש דודי חמק הוא הארון שנגנז . עבר היא השכינה עבר נפשי יצא בדברו הוא הרה"ק שהוא דבר ה' . בקשתיו . היינו האש . ולא ענני . קראתיו באורים ותומים ולא ענני כמ"ש ויענהו ה' ולא ענהו וכן בכמה מקומות אצל האורים ותומים ענהו . (ז) מצאוני השומרים . פי' אח"כ שחטאנו מלאכי השומרים הם שני מלאכים המלווים את האדם לשמרו וכשחטא נעשה הם מקטרגים כמ"ש במס' שבת . הסובבים בעיר . הם המקטרגים השוטטים בארץ ומקטרגים כמ"ש משוטט בארץ כו' . הכוני . כמ"ש נתן עיניו במקדש ראשון והרג ת"ח שבו נתן עיניו במקדש שני והרג ת"ח שבו . פצעוני שנחרב א"י דהיינו העיירות שבא"י ונעשו פצעים בא"י שנחרבו כמה עיירות . נשאו רדידי כו' . כמ"ש חז"ל כיון שבאו כותים לבהמ"ק נשאה המקדש עצמה לעלות למעלה ובאו מיכאל וגבריאל והשליכו אותה וזהו שומרי החומות שהם הי' שומרי ירושלים כמ"ש על חומותיך אפקיד שומרים והם מיכאל וגבריאל ועכשיו גם הם נהפכו ונטלו ממני את בהמ"ק . (ח) השבעתי אתכם . פי' עכשיו בגלות אמרה משביע אני עליכם בנות ירושלים כבר כתבתי שהם המלאכים הסובבים את ירושלים שלמעלה . מה תגידו לו .

פי'

אָנִי: ט מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ:
י דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה: יא רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים
שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב: יב עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת
עַל־מִלֵּאת: יג לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים
נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר: יד יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו עֶשֶׁת
שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים: טו שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ

פי' מכל הצרות שהמצאתי מה תגידו לו אל תגידו לי יותר רק שחולת אהבה אני שזה קשה עלי יותר מכולם מה שהוא נפרד ממני (ט) מה דודך מדוד פי' שהבנות ירושלים שואלות לישראל מה דודך מדוד כלומר שני שאלות שאלו א' מראהו של דודי היפה בנשים פי' אפי' בשעה שישראל בגלותם כל האומות רודפין לקחת נשים מישראל לכן נקראים היפה בנשים · מה דודך מדוד פי' זהו שאלה ב' כלומר איזה טובות עשה לך שככה השבעתנו · (י) דודי צח ואדום חושב כאן כל שיעור קומה והענין של שיעור כי הקב"ה הוא נסתר מעצמו ונגלה מצד מעשיו דהיינו השגחתו וכל העולמות מכסא הכבוד ולמטה הוא הנקרא שיעור קומה כי כל העולמות ביחד הם שיעור קומה אחת של הקב"ה כאמר שהקב"ה עשה כל השיעור קומה כמש"ל גבי עטרה שעטרה לו אמו והשגחתו בכולם יחושב כאן מכסא הכבוד עד למטה ומתחיל בפז ומסיים בפז כי נעוץ סופו בתחלתו ותחלתו בסופו וכן כל התורה כולה הוא שיעור קומה אחת כי כמה תיבות וגמטריאות של התיבות והצרופין של התיבה כך ישנו עולמות וחושב כאן ג"כ שיעור קומה של התורה ואמר דודי צח במ"ע ואדום במצות ל"ת · דגול מרבבה · פי' שהוא ניכר ברבבה שלו והיינו שבתורה יש ע' פנים ובכל א' וא' יש ששים רבוא פנים ואותו הפנים שלמד הקב"ה עם משה רבינו ע"ה הוא על כולם וניכר מכל הרבבה שיש לו · (יא) ראשו כתם פז · הוא בראשית והוא כנגד כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות ונקראים אני ה' וזהו כתר פז · קווצותיו תלתלים הוא זה ספר תולדת אדם שאם שורת שורת צדיקים הרבה · שחורות כעורב הוא דור המבול ודור הפלגה שהצדיקים שהי' בימים ההם הי' בצרות כמו נח והי' שחורות כעורב · (יב) עיניו כיונים הוא האבות · על אפיקי מים הוא אברהם · רוחצת בחלב · הוא יצחק שצריכין לרחוץ ולמחק בחלב · יושבת על מלאת הוא יעקב א"ש תם יושב אוהלים כידוע · (יג) לחיו כו' פי' הלחיים שגודלין שם השער של הזקן הם כערוגת הבושם שגודלת שם מרקחים ומשערות הזקן ניכר מחשבות אדם כמו שמפורש בזוהר והוא כנגד ס' שמות . שפתותיו שושנים הוא עשרת הדברות ומתן תורה שאם הי' שומעים דבר קדשו · נוטפות מור עובר דלכאורה אין זה מוכח מכאן כלל אבל לפמ"ש שקאי על מתן תורה אתי שפיר · (יד) ידיו גלילי זהב · הוא מעשה המשכן שהוא מעשה ידיהם · ממולאים בתרשים · הוא מעשה חושן ואיפוד ואבני שהם ותומים · מעיו עשת שן הוא ספר ויקרא שהוא באמצע התורה · מעולפת ספירים · פי' מיושבים באבנים טובות של ספירים דהיינו שיש בה הרבה דינים מאוד ומה מתוק מדבש מאמר המדרש אמר ר' אבא ס' ויקרא הוא באמצע ומליאה הלכות דכתיב מעיו עשת שן כו' · (טו) שוקיו עמודי שש פי' זהו ספר במדבר שמדבר הכל מהליכת ישראל במ"י · מיוסדים

כלבנון בחור כארזים׃ טז חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה
רעי בנות ירושלם׃

ו א אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך׃
ב דודי ירד לגנו לערוגות הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים׃
ג אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים׃ ד יפה את רעיתי כתרצה

על דרכי פי' הוא ספר דברים שהוא מיוסד על להגיד איך להתנהג בא"י ומוסר ותוכחה · מראיהו כלבנון הם בעלי תשובה והם לבנים כיער לבנון · בחור כארזים הם הצדיקים מיוס הנולדים הם כארזים חזקים · (טז) חכו ממתקים הם בעלי תורה · וכולו מחמדים הם בעלי מצות כמ"ש הנחמדים מזהב כו' ומתוקים מדבש · זה דודי פי' זה מרעיהו של דודי · וזה רעי · זה הטובות שעשה עמי שמחמת זה הוא רעי ·

ו

(א) אנה הולך כו' אנה פנה כו' עכשיו חוזרים ושואלים ב' דברים א' אנה הולך פי' לאיזה מקום הלך דודך והב' אנה פנה כו' לאיזה עסקין פנה כלומר מה מעשיהו עכשיו ·
(ב) דודי ירד לגנו · משיבה ואמרה תשובה על ב' שאלות ששאלו על מה ששאלו אנה הלך אמרה ירד לגנו שאין עוה"ז ראוי לו עכשיו שישרה בעוה"ז ונסתלק לגן עדן · לערוגות הבושם · פי' הם הצדיקים שיושבין כשורות של בשמים שורות שורות · לרעות בגנים פי' להשתעשע עם הצדיקים . וללקוט שושנים פי' ללקוט מהם חידושי תורה והקב"ה מחכים עמהם ושושנים הוא התורה שבה מ"ע ומצות ל"ת כשושנה שהיא לח ואדום והם כנגד שתי ישיבות שיש בג"ע ישיבה שלמעלה ושלמטה וזהו לרעות בגנים למטה וללקוט שושנים למעלה ·
(ג) אני לדודי פי' ומה שאמרתי אבקשנו עמך אני לדודי אני אמתין עליו כמ"ש ימים רבים תשב ולא תזנו כו' · ודודי לי הוא ימתין ג"כ עלי הרועה בשושנים · הם הצדיקים שהם כשושנים ואין לזר אתנו · (ד) יפה את כו' פי' עכשיו משבח אותה ואמר אע"פ שאתה בגלות אתה יפה במראה כתרצה ונאוה אתה בתיקון איברים כירושלים · איומה · ואימתך על מי שרואה אותך כנדגלות · הם הדגלים שהלכו במדבר ותרצה היא העיר מערי א"י שדרו בה מלכי ישראל עד אחאב כמ"ש במלכים וירושלים הוא מקום המקדש ומלכות בית דוד והם היפים מכל ערי ישראל והענין הוא שעל ג' דברים העולם עומד על התורה ועבודה וג"ח ועכשיו שגלינו מארצינו ונתרחקנו מעל אדמתינו שהוא בהמ"ק אין לנו לא תורה כמ"ש שרים הלכו בגולה אין תורה ולא עבודה ולכן אנו אומרין אחר התפלה שיהא במקום עבודה שיבנה בהמ"ק במהרה בימינו ויהי' עבודה קיימת ותן חלקנו בתורתך ולא ישאר כ"א ג"ח כמ"ש כשחרב בהמ"ק בכו ואמרו ה"ו אין לנו תקומה כי אין לנו לא תורה ולא עבודה אמר ר"י ב"ז עוד נשאר לנו אחד והוא ג"ח כמ"ש אמרתי עולם חסד יבנה והמלכי ישראל אע"פ שמהן הי' רשעים מ"מ מלכי חסד הם כמ"ש כי מלכי ישראל מלכי חסד המה וכמ"ש חז"ל על איזבל המרשעת שהי' מרקדת לפני הכלה וז"ש יפה את כו' הע"פ שאתה עכשיו בגלות ואין לך כל הג' מדות מ"מ את יפה לי כתרצה

נָאוָה כִּירוּשָׁלִָם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ ה הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי
שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מִן־הַגִּלְעָד׃ ו שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים
שֶׁעָלוּ מִן הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ ז כְּפֶלַח הָרִמּוֹן
רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ ח שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת
אֵין מִסְפָּר׃ ט אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא
לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ׃ י מִי־זֹאת

בתולה שהם הי' מלכי חסד נאוה כירושלים שהם מרכז עבודה · איומה כנדגלות . כדגלי מדבר שקבלו את התורה כאילו יש בך כל הג' מדות איומה ונאוה ויפה הוא ר"ת אני וד"ל . (ה) הסבי עיניך כו' פי' כי ישראל בוכין תמיד על צרותם והקב"ה מלא רחמים הוא, אך שא"א לגאול קודם הזמן והקץ ואמר הקב"ה הסבי עיניך מנגדי פי' לא תבכה אלי עוד שהם הרהיבוני כי בא אהבתך אלי ואיני יכול לסבול זאת · שערך כו' והתחיל לשבח אותה ואמר שערך כמ"ש לעיל שהם הנזירים ולפי שבגלות לא נשאר לנו אלא הג' מדות כנ"ל לכך לא חשיב אלא אלו הג' ואין לנו לא כה"ג ולא סנהדרין וגם אמר אלו הג' שהן בגלות והם שערך כנגד בני משה שהם מעבר לסמבטיון והם צדיקים ופרושים גדולים והם המושיעים שעליהם כתיב ועלו מושיעים בהר ציון כו' · (ו) שניך · כמ"ש לעיל והם כנגד עשרת השבטים שהם גיבורים גדולים ויש להם מלך ועושין מלחמה והם ג"כ צדיקים כמ"ש לעיל · (ז) כפלח הרמון רקתך הם כנגד נפוצות יהודה שהם מפוזרין בארבע כנפות הארץ אין רקנים מהכיל רק מבעד לצמתך כמ"ש לעיל שסרין למשמעתן של ת"ח ועושין מה שאומרים להם · (ח) ששים המה מלכות הם האומות שנולדו אחר שנבחר אברהם להיות עם ה' י"ו בני קטורה וי"ו בני עשו י"ב בני ישמעאל י"ב בני נחור ועשו וישמעאל עצמם ועמון ומואב הרי ס' · ושמנים פלגשים · הם ע"ן אומות ושם וחם ויפת ורעו ושרוג ונחור ותרח וירד והרן ולוט הרי שמונים · ועלמות · אומות שאח"כ אין מספר · (ט) אחת היא · הוא אברהם כמ"ש האחד הוא אברהם שהי' אחד להקב"ה · יונתי שידבק בהקב"ה · תמתי שיתנסה בעשרה נסיונות ונמצא תמים בכולם וכמ"ש התהלך לפני והי' תמים · אחת היא לאמה הוא יצחק שהי' יחיד לאמו כמ"ש את יחידך · ברה היא . הוא יעקב כמ"ש ורבקה אוהבת את יעקב כי היא היתה ודעת את יעקב וזהו ברה לשון ברור שהי' ברור אצלה אבל יצחק לא הי' יודע ממעשיו . ראוה בנות כו' כמ"ש קמו בניו ויאשרוהו בעלה · ויהללוה · פי' כי אשרי הוא בעוה"ז ויהללו אח"כ בעה"ב ולכן פתח דוד ע"ה בתהלים אשרי וסיים בהללויה וז"ש ראוה בנות בעוה"ז ויאשרוה מלכות ופלגשים בעוה"ב ויהללוה כמ"ש במדרש שלעת"ל ואמר הקב"ה יבואו רשעים ויראו במעלות הצדיקים וכו' · (י) מי זאת כו' פי' כי הם ד' זמנים והן תחלת היום ואמצע היום ותחילת הלילה ואמצע הלילה וז"ש שחר הוא תחילת היום · לבנה הוא תחילת הלילה · ברה כחמה הוא אמצע היום · כנדגלות הוא י"ב מזלות שהם כנגד י"ב שבטים ופי' שלעיל מי זאת הנשקפה כמו שחר שבאנו להשקיף עליהם כמו שמשקיפין על השחר וה"א יציאת מצרים שהי' תחלה לכל הגאולות · יפה כלבנה שבאו על הים וכן יהי' לעת"ל כמ"ש והכהו לשבעה נחלים · איומה כנדגלות הם מה שיהי' במכין שכתוב למשפחותם לגולגלותם

הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ יא אֶל־
גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים׃
יב לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב׃

ז א שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת
הַמַּחֲנָיִם׃ ב מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ ג שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים

לבית אבותם במספר שמות דהיינו שהי' שלימות בכולן והי' צריך משה בעצמו לראותם אז הן ראוין למנותם והי' כולן שלימין במדרגות העליונות של מלאכים שאינן למעלה מהן וכן יהי' לעתיד ב"ב שיעלו במדרגה העליונה וזהו אימה כנדגלות • (יא) אל גנת אגוז ירדתי • פי' הם ישראל שנדמו לאגוז כמו האגוז כל זמן שלא נגמר הוא הכל קליפה ואח"כ כשיגמור אז נחלק לד' חלקים כך ישראל כל זמן שאין קץ הגאולה הם כולם ביחד ואחר כך נגמר לארבע חלקים והן בית ישראל ברכו ה' בית אהרן ברכו ה' בית הלוי ברכו ה' יראי ה' ברכו ה' • ומה שאמר אצל כולם בית ואצל יראי ה' לא כתיב בית והיינו כי יראי ה' הם הגרים ולהגרים אין להם בית בפ"ע לכן לא כתיב בית אצלם • לראות באבי נחל • הם בעלי תורה • הפרחה הגפן • הם בעלי חכמה • הנצו הרמונים הם בעלי מצות . (יב) לא ידעתי נפשי • פי' המיתה אלי בהיסח הדעת ולא הי' דעתי ע"ז • שמתני מרכבות כו' • פי' ובהיסח הדעת שמוני במרכבות של הנדיבים ועמי כמ"ש מקימי מעפר דל מאשפות כו' להושיבים עם נדיבים נדיבי עמו פי' כי הדל הוא מי שאין לו כלום והאביון הוא התאב לכל ואין לו מה שתואב לעמוד ממקום טינופו והוא כנגד מי שהוא ערום מן המצות והוא דל ומאשפות הוא מי שמטונף בעבירות ותאב לעלות מהן ובוכה לעלות מהן הוא ירים להושיבו עם נדיבים הם האבות עם נדיבי עמו הם הנביאים •

ז

(א) שובי שובי כו' פי' כי ירושלים שם קראה שלם כמ"ש ומלכי צדק מלך שלם ואברהם קרא יראה שהוא ראה שבשבילו התחילה שכינה להשגיח על הארץ וידוע שבמקדש שני לא ירדה שכינה ואמר כאן ד' פעמים שובי כנגד ד' גליות וז"ש שובי שובי כנגד ב' גליות הראשונות ואח"כ השולמית ששכינה לא חזרה שובי שובי דהיינו אחר ב' גליות האחרונות ונחזה בך וזהו שובי כו' הם כנגד ב' אומות עשו וישמעאל שמתחילן יהודא וישראל שיבואו לראות בישראל ויאמרו שובי כו' ויאמרו להם ישראל מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים מה תקבלו כמו שיקבלו המלאכים במחנים אצל יעקב שבאו ג' כיתות כך תקבלו אתם ועל מה קבלתם לראות בי • (ב) מה יפו פעמיך . פי' הם השיבו אליך יפו פעמיך מה שהלכת בבתי כנסיות להתפלל • בת נדיב כו' להתפלל הד' תפלות שעשו האבות שנקראים נדיבים . חמוקי ירכיך • מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר • (ג) שררך אגן הסהר • פי' הוא ירושלים שהוא באמצע ארץ ישראל וא"י הוא באמצע הישוב כמו הטבור שהוא באמצע הבטן והבטן הוא באמצע הגוף . אל יחסר המזג

סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: ד שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה: ה צַוָּארֵךְ
כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל
הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק: ו רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן
מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים: ז מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים: ח זֹאת
קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת: ט אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר
אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים:
י וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים: יא אֲנִי
לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ: יב לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים:
יג נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים
שָׁם אֶתֵּן אֶת־דֹּדַי לָךְ: יד הַדּוּדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים
חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ:

כי כל הבאין לאכול מעשר שני בירושלים רואין את הכהנים עוסקין בעבודתם ולוים בשירם וחפ"א בתי מדרשות יושבין ולומדין משליך פרנסתו ויושב גם הוא ללמוד וזהו אל יחסר המזג שכולם לומדין · בטנך ערמת כו' · הוא ארץ ישראל כנ"ל הוא ערמת חטים הוא מלא בתורה · סוגה בשושנים · פי' כנדר במ"ע ובמצות ל"ת כשושנה שהוא לח ואדום כנ"ל · (ד) שני שדיך הם הר הבית והחיל שהם הי' משקין לכל העולם החיל לישראל והר הבית גם לשאר אומות כי שם הי' רשאין לכנוס גם שאר אומות · כשני עפרים עיין מ"ש לעיל · (ה) צווארך · היא העזרה שהיא העיקר ולכך לא אמר כאן בכוי לחלפות · עיניך ברכות · הם הסנהדרין היושבין בלשכת הגזית והם עיני העדה בחשבון שהם הי' חושבים תקופות ומולדות ומקדשין את החודש · על שער בת רבים · הם הי' על הסנהדראות שהי' בכל עיר ועיר הי' סנהדרי גדולה עליהם וכל דבר הקשה הביאו עליהם · אפך כו' · הוא ההיכל כמ"ש ישימו קטורה באפך כו' · צופה פני דמשק פי' כי עד עכשיו הי' מקום צופים חוץ לירושלים משם הי' רואים את ההיכל ולעתיד שיהי' ירושלים עד דמשק הי' הצופים אצל דמשק וזהו צופה פני דמשק · (ו) ראשך עליך ככרמל · פי' שהק"ק שהוא הראש יהי' הכרמל . ודלת ראשך · הם הנשיאים שסביב קדשי קדשים כמו השערות אשר סביב הראש · כארגמן · שהוא המרכבה כידוע . מלך אסור ברהטים · פי' והשכינה שוכן בתוכה שהוא בבית ק"ק יה"ר לראותה בבוי' על תלה · ושם נשמחה ונגילה , בשמחה וגילה ' ויתקיים בנו והייתם לסגולה , ונזכה לראות את השירה הזאת כפי הראוי' לה אמן ·

ח א מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־
יָבֻזוּ לִי׃ ב אֶנְהָגְךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח
מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃ ג שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ד הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם
בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם מַה־תָּעִירוּ ׀ וּמַה תְּעֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד־שֶׁתֶּחְפָּץ׃
ה מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ
שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ ו שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ
כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ
רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת יָה׃ ז מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה
וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ
לוֹ׃ ח אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם
שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ׃ ט אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא
נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז׃ י אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו
כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם׃ יא כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם
לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף׃ יב כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ
שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ׃ יג הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים
לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי׃ יד בְּרַח ׀ דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים
עַל הָרֵי בְשָׂמִים׃

סליק שיר

א

א הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק הַנָּבִיא׃

ב עַד־אָנָה יְהוָה שִׁוַּעְתִּי וְלֹא תִשְׁמָע אֶזְעַק אֵלֶיךָ חָמָס וְלֹא תוֹשִׁיעַ׃
ג לָמָּה תַרְאֵנִי אָוֶן וְעָמָל תַּבִּיט וְשֹׁד וְחָמָס לְנֶגְדִּי וַיְהִי רִיב וּמָדוֹן יִשָּׂא׃
ד עַל־כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק

(א) **המשא** יהי' שכל נבואה לטובת א"ה או לרעות שונאי ישראל נקרא משא כלומר ישראל קראו משא שזה משא כביכול להקב"ה אך לפי הדין הוא עושה בעד קצת מצות אשר עשו וכן לישראל בעד עבירות אשר עשו וזהו משא · **חזה** · הוא תרגום של נביא ופחות ממנו וכמ"ש בריש ישעי' שהנביאים ראשונים ראו באספקלריא המאירה שבאינה מאירה ואחרונים ראו באינה מאירה שבאינה מאירה וזהו חזה · (ב) **שועתי** כו' **אזעק** כו' שועה היא בקשה כמ"ש ותעל שועתם אל אלהים כו' והיינו שמבקש לו קודם שעשה לו רעה שלא יעשה לו הרעה · וזעקה הוא בעת שעושה לו רעה הוא צועק בשעת צער שיושיעלו וזהו שועתי שאבקש ואתפלל קודם לכן ולא תשמע אלי ואזעק אח"כ בשעת חמס שתושיע לי ולא תשמע לי . (ג) **למה תראני** און ועמל תביט כו' · אמר כאן ג' דברים וכל אחד כולל מב' והן עמל ואון שוד וחמס ריב ומדון ובכל א' שיכה הלשון והיינו שאון הוא מחשבה בלבו של אדם ואינו ניכר כלל מחשבתו שחושב על חבירו רעה · ועמל הוא שניכר מה שחושב על חבירו · וראי' הוא ראי' גלוי' · והבטה היא ראי' מוסתרת כמ"ש בישעי' וז"ש לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל על שאון הוא שאינו ניכר אמר הביט ועל העמל שניכר אמר ראה בגלוי' וכאן אמר בהיפוך לומר שהשפעת להם טובה והוא עושה און תמיד ורגיל בהן תמיד עד שאון יכול גם אני לראות בגלוי ועתה אהי' העמל לא תביט כמש"ל למה ה' תעמוד ברחוק תעלים כו' שוד וחמס הוא שוד מה שגוזל מחבירו בחזקה בגלוי וחמס הוא מה שנוטל מחבירו ויהיב דמי' ונוטל מה ששוה מאה בעשרה ואומר שהוא משלם ואינו נוטל בחנם · **ויהי ריב ומדון** · פי' שיתקיים את מי שישא ריבו ומדון תמיד וריב הוא מה שיריב עם חבירו ומלבין פניו ומדון הוא מה שיריב ועושה עלילות עד שמראה שהדין עמו וכל אלו הנ' א' בפנים ואחד בחוץ והן כנגד ג' דברים שהן שלמות האדם גוף ונפש וקנין וכנגד מחשבה ודבור ומעשה דהיינו עמל ואון הן בגוף ומחשבה ושוד וחמס הן במעשה וקנין וריב ומדון הוא בדיבור ונפש שמלבין פני חבירו והיינו שבכל דבר הוא פועל ונפעל ובפועל הוא המחשבה ודבור ומעשה ובנפעל הוא גוף ונפש וקנין · (ד) **על כן תפוג** כו' · פי' כמ"ש למדו היטב אשרו חמוץ וכמש"ש שהדיין צריך להיות בו ג' דברים א' שיהי' בקי בתורה וילמוד תורה וכמ"ש אם ברור לך הדבר כאחותו אמריהו ואם צריך להיות בקי בישובו של עולם וכ"ת אם ברור לך הדבר כבקר אמריהו וכמ"ש שאם לא יהי' בקי בישובו של עולם אף שבקי בתורה יכול להיות דין מרומה כי אחד טוען שקר וזהו דרשו משפט אם אמת הדבר וגם צריך

עַל־כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל׃ ה רְאוּ בַגּוֹיִם וְהַבִּיטוּ וְהִתַּמְּהוּ תְּמָהוּ כִּי־
פֹעַל פֹּעֵל בִּימֵיכֶם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי יְסֻפָּר׃ ו כִּי־הִנְנִי מֵקִים אֶת־הַכַּשְׂדִּים

הדיין לראות אם יתקיים הפסק ואף שיפסוק כהלכה וזהו אשרו חמוץ וז"ש ע"כ פי' על אלו הג' שבפסוק הקודם לא יוכלו להתקיים אלו הג' דהיינו כנגד עמל ואון שחשבו בלבם וטוענין שקר ועי"ז תפוג תורה כי אין יכולין לפסוק הדין ע"פ דין תורה הוא זכאי והוא יודע שטוען שקר וע"פ המעשה באמת הוא חייב ולא יצא כו' פי' ועל ידי שוד וחמס תמיד א"א שיתקיים הפסק כי אם יאמר לשלם לזה יגזול לאחר כמ"ש משרבו הרצחנין בטלו כו' והוא כנגד אשרו חמוץ שלא יכול לצאת לנצח משפט פי' איך אפשר לעשות לו תמיד בכל עת ובכל שעה משפט שהוא בכל עת גוזל וחומס ומחמת ש ריב ועושה עלילות וצועק בקול מר שעושה כדין וחבירו אשם בנפשו כנגדו אמר כי רשע מכתיר את הצדיק וצועק עליו ומחמת זה ישתום טענות צדיק ולא יכול לטעון כ"כ ויצא הדין מעוקל והוא כנגד דרשו משפט . (ה) ראו בגוים פי' אם דבר גדול בעיר הדבר המפורסמת מחולק בג' מקומות א' אותם שהם בעיר ממש והקרובים אליו והרחוקים ממנה . אותן אשר בעיר רואין את כל המעשה אשר יעשה והפועל של אותו מעשה והקרובים אליו שבאו אח"כ אינם רואים את גוף המעשה והפועל , רק רואין את הפעולה שעמו והרחוקים אינם רואים כלל רק שומעין את גודל המעשה הנורא שעשה וז"ש ראו בגוים היינו ראי' גמורה וברורה את עצם המעשה והפועל והוא כנגד אותן שבתוך המקום והביטו שאינה ראי' ברורה אלא הבטה מרחוק הוא נגד אותן הקרובים שאינן רואים את עצם המעשה רק הפעולה שעושה והתמהו תמה כנגד הרחוקים ששומעין את המעשה אמר התמהו על המעשה הגדול והנורא הזה וכמ"ש הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי כו' כי לא האמינו כל מלכי ארץ כי בא צר ואויב בשערי ירושלים והיינו כנגד ג' הנ"ל הביטו וראו הם אותן שבתוך העיר והקרובים כנ"ל לא תאמינו כו' . הוא נגד הרחוקים ואמר התמהו תמהו בכפל לשון כי תיכף כששומעין את המעשה הם תמהין ואינם מאמינים כלל וגם אח"כ כשנתאמת הדבר וידעו בבירור היא תמי' אצלם . כי פעל פעל בימיכם כו' . שבכל דבר הוא עבר ועתיד והוה והממוצע שבין עבר והוה והיינו שעצם המעשה כבר עבר אך עדיין ניכר המעשה והמעשה במקומו כמו פָּתַח הַפֶּתַח פתרונו שכבר פעם אחד הי' נפתח הפתח ועכשיו היא סתום וְנִפְתָּח פתרונו שעכשיו נפתח הפתח לפנינו וּפָתוּחַ שפתרונו שכבר נפתח מזמן עבר אבל המעשה עדיין קיים שה"א פתוחה עדיין וזהו בנפעל וכן הוא בפעל אך הפעל בציר"י ובנפעל העי"ן בסגו"ל כמו אוֹכֵל הוא הפועל אֹכֶל הוא המאכל אך אם העי"ן הפעל מאותיות אחה"ע משתנה הסגו"ל לפת"ח כמו שֹׁחַר טוב שצריך לה ות שׁוֹחֵר טוב ואת' שפיר מה שאנו מתפללין בר"ה וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כִּי אַתָּה פְעַלְתּוֹ שפתרונו כמו פֹּעֶל שהוא הפעולה אך ש שתנה לפת"ח לפי שהוא מאותיות אחע"ה והוא נגד מה שאמר והביטו שאין רואין רק הפעולה שהחריבו את ירושלים פועל הוא כנגד אותן שתוך העיר שראו גם את הפועל והיינו גם כנגד ראו . לא תאמינו כי יסופר . היינו הרחוקים לא יאמינו כמ"ש לא האמינו כל מלכי ארץ . (ו) הגוי המר כו' . פי' המר הם הגוים כפא בעצמים וכמ"ש בן יפנה האנשים אשר מרי נפש המה והנמהר .

הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר הַהוֹלֵךְ לְמֶרְחֲבֵי אֶרֶץ לָרֶשֶׁת מִשְׁכָּנוֹת לֹּא־לוֹ : ז אָיֹם
וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא : ח וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים סוּסָיו וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי
עֶרֶב וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ יָעֻפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל :

כי כאשר המהון יוכל לפתות אל איש שהוא כעסן כמ"ש בארך אפים הייח קלין לזה אומר והנמהר שהוא ממהר לעשות מעשה חבל · ההולך · פי' כי אף יש בו מדות רעות הנ"ל מ"מ אינו עושה אלא אם יש בו תועלת אבל אם אין בו תועלת אינו עושה לזה אמר ההולך כו' · לרשת משכנות לא לו שאין לו שום תועלת מזה והיינו שבאדם יש ד' מדות כנגד ד' נשים דס"א והן מרה לבנה ומרה אדומה ומרה ירוקה ומרה שחורה ומרה לבינה אין טבעה שייך כלל בין אדם לחבירו והג' הנשארים כל אחד מוליד פתיות והן ג' קטריגין בישין כנגד כל ישראל דהיינו מרה אדומה מוליד כעס כמ"ש כבד כועס ומרה ירוקה מוליד זריזות ומהירות ומרה שחורה מוליד נפש רחבה שכל העולם אינו כדאי לו ואין דרך באדם להיות כל הד' הנ"ל באדם אחד וז"ש שבהן יהי' בכל א' הד' הנ"ל המר הוא הכעס הנמהר הוא זריזות ומהירות ההולך שאין כל העולם די לו והענין שאמר זאת כנגד הקרובים אליו ממש שהם תמיד אצלו והקרובים והרחוקים המר שהוא כעסן ורע מאוד לאותן היושבים לפניו תמיד אבל לאותן שאינן אצלו תמיד אינן מתייראין מפני כעסו עד שיבוא אליו יפייסו ויפתה אותו ולזה אומר הנמהר שדבר זה אף לאותן שאינן עומדין לפניו תמיד אלא קרובים אצלו כי יבוא מהרה עליו ההולך למרחבי ארץ כו' ורע אף לרחוקים ואמר למרחבי ארץ כי העולם נחלק לז"ן אקלימו"ן והיינו הארץ שאנחנו יושבין עליו והיא נחלק באורך לז"ן חלקים וכל אקלים משונה מחבירתה בטבעה ובאווירה וכל הנולד באקלים זה קשה לו לדור באקלים אחר וכ"ש באקלים שרחוק מאקלים שלו וא"כ אם הולך באורך מקצה אל קצה הכל באקלים אחד יכול לישב שם אם ירצה אבל ההולך למרחבי ארץ וצריך לילך מאקלים לחברתה אז וודאי משכנות לאו כי לא יהי' יכול לישב שם ואפ"ה הולך · (ז) איום ונורא הוא. פי' כמ"ש באימה וביראה והיינו אימה מחמת גדולתו הוא וההדר גאונו ויראה שמתיירא ממנו מחמת ממשלתו ורוב יכולתו בידו לענוש אותו ביסורין והאימה היא כשעומד קרוב אצלו אז מוטלת אימתו עליו אבל ברחוק אין מוטלת עליו אימתו אא"ם הוא מושל עליו או לראותו אף מברחוק וז"ש בשירה תפול עליהם אימתה ופחד אימתה על הקרובים ופחד על הרחוקים כי אימה ופחד יש אימה ויראה וז"ש באיוב כי פחד אל עלי ושאתו כו' וכמ"ש מפני פחד ה' ומהדר גאונו וז"ש אונס היא מחמת גדולתו אימה מוטלת על הכל ונורא הוא מחמת גבורתו ויכולתו ממנו משפטיו ושאתו כי האימה ופחד הוא מחמת ב' דברים א' מחמת גדולת עצמו וממשלת עצמו והב' שהוא בעצם חלש אך שהגבורים יעזרו אותו ויש לו חיילות הרבה כמ"ש ומן נצבתה דפרזלא כו' ואמר שמשפטו היינו ירא משפטו ושאתו הוא רוממותו וגדולתו הכל יהי' ממנו פי' מצד עצמו יהי' היראה והאימה ולא מצד עזר כי לא יצטרך לעזר כי גם חית השדה עבדים לו וכמ"ש שבא על ארי' וקשר בראשו חנין והיינו ע"כ מחמת אימתו שהארי' ע"כ הי' יותר גבור ממנו רק מחמת שאימתו היתה מוטלת על הכל · (ח) וקלו כו' פי' כי למלחמה צריך ג' דברים א' שיהא קל וזריז , והב' שיהא אביר לב יחד , והג' שיהא לו גיבורים רבים וזה וקלו כו' · וחדו כו' ופשו פרשיו כו' פי' שהמלך קובץ חיל מג' מקומות א' ממקומו ועירו שבו בוודאי גיבורים אך מועטים המה · והב' שמקבץ ממקומות אחרים הם רבים אך יש להם קצבה · והג' שמקבץ מקצה ארץ אשר אין להם קצבה וזהו ורבו פרשיו

היינו

ט כֻּלֹּה לְחָמָס יָבוֹא מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שֶׁבִי: י וְהוּא בַּמְּלָכִים
יִתְקַלָּס וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ הוּא לְכָל־מִבְצָר יִשְׂחָק וַיִּצְבֹּר עָפָר וַיִּלְכְּדָהּ:
יא אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ: יב הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם

היינו אותן שסביבו שהן פרס והן פרסים רבו ממקומו אשר יושב שם ח״ס ורבו פרשיו כי דרך המלך באשר כלה מלחמה המנלחין נעשים מרגלי פרשים וז״ש ורבו פרשים שיתרבו פרשים כי ינלחו מאוד ורבים מהם נעשים פרשים ׃ ופרשיו מרחוק כו׳ ׃ הם אותן הרחוקות ממקומות אחרים ׃ יעופו כנשר ׃ הם הרחוקים מקלה ארץ וב׳ חסרונות שהם יעופו כנשר כי להבאים מקלה הארץ הוא ב׳ חסרונות א׳ שיתחלשו מטרחת הדרך והב׳ שיתמהו הרבה בדרך ונשהו לבוא וז״ש יעופו כנשר ולז יעופו כמו הנשר והב׳ שיהא כאותו הנשר הפורח מהרה שחש לאכול כך הם לא יתמהמו הרבה רק יבואו מהרה ׃ (ט) כלו לחמס כו׳ פי׳ כי בכל דבר הוא ג׳ זמנים קודם המעשה וזמן המעשה ואחר המעשה וזהו כלו לחמס דהיינו קודם לכן בשעה שהולכין כולו לחמס כוונתם לחמס ובשעת המעשה שחומסין מגמת פניהם קדימה פי׳ המה כרוח קדים שרולה לסחוב את כל העולם כולו כך יהי׳ חמס בשמחה ואח״כ אחר שיבוזו ויאספו הן את מה שבזו כחול שבו ׃ (י) והוא במלכים יתקלס ׃ יפי׳ במה שקילס במלכים ויתלוצץ מהם במה יתקלס ׃ ויתהללו ויתכבד בקלונם ׃ ורוזנים משחק לו פי׳ שיהי׳ שחוק בעיניו גם להתלוצץ מהם שהם מבוזים כ״כ בעיניו שאין רלונו אפי׳ להתלוצץ מהם ׃ הוא לכל מבצר ישחק פי׳ הוא ג״כ בג׳ זמנים הנ״ל דהיינו תיכף כשבאים למבצר ורואים את גדל חוזקת המבצר דרך נהיות לנו הרבה אבל כוא ישחק לכל מבצר ׃ ויצבר ׃ הוא בשעת מעשה כשבאים לשפוך סוללה אין לריך לו לטרוח הרבה אלא יאמר לחיילותיו וכבר כל אחד עפר מעט וישפוך סוללה וילכדה ואח״כ תיכף ולכדה ולא יהי׳ לריך לזה טורח רב ׃ (יא) אז חלף רוח פי׳ כשילכ״ח מאוד יפרעס מי שכרת ברית מתחילה ונעשה לו סונא ויחליף עמו הרוח ויכנוס בו רוח אחרת ותיות אהבה נעשה רוח שנאה מחמת גודל גאותו והללחתו ׃ ויעבר פי׳ אח״כ יעבור הברית ולחוס עמס ׃ ואשם פי׳ שיאמר שהם אשמים נגדו ועשה לי שלא כהוגן והוא עושה ביושר וזה במחשבה ובדיבור ובמעשה הרוח במחשבה ויעבר במעשה ואשם בדבור ׃ זו כחו לאלהו ׃ פ׳ שאלה ג׳ הנ״ל הן בין אדם לחבירו וכן עשה ג״כ בין אדם למקום דהיינו שבכל הצלחתו שהי׳ לו אמר שאלה כו עשה לו זאת וכן ג״כ במחשבה בדבור ובמעשה כמ״ש פן יכברו לרימו במחשבה פן יאמרו ידינו רמה בדבור ולא פעל ה׳ כל זאת במעשה ׃ (יב) הלא אתה מקדם ה׳ פי׳ כמ״ש אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים פי׳ כי אלקים הוא תקיף ובעל יכולת ולכן קודם בריאות העולם ולע״ל לא שייך אלהים כמ״ש ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא לכן אמר שאתה אני ראשון ואני אחרון אבל עכשיו אע״פ שנתן שררה לכל שרי מעלה מ״מ בלעדו אין אלקים והכל מיכולתו יתברך וזהו הנה אתה מקדם קודם בריאות העולם אתה ה׳ וגם עכשיו אתה אלהים תקיף ובעל יכולת ׃ קדושי ׃ שאני מקדש אותך תמיד לא נמות כמ״ש ואני אחרון ותיקון שיפוט היא ובכל פי׳ שאי׳ לומר זאת ׃ ה׳ למשפט כו פי׳ ואני יודע באמת שדבריו לא כן אלא ה׳ עשה אותו כדי לעשות בו משפט להעוברים רלונו וכמ״ש כל פעל ה׳ למענהו וגם רשע ליום רעה ׃ ולור להוכיח כו׳ פי׳ לור הוא תח״ת המחשבה כמ״ש הביטו אל לור חוצבתם כו׳ ולכן אמר להוכיח כ׳ לא שייך למשפט כי עדיין לא הטאו אלא תחילת המחשבה הי׳ כדי שילך בדרך הישר שמחמת מוראו יפנה אל ד׳

בכל

יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת יְהוָה לְמִשְׁפָּט שַׂמְתּוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יְסַדְתּוֹ׃
יג טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת רָע וְהַבִּיט אֶל־עָמָל לֹא תוּכָל לָמָּה תַבִּיט
בּוֹגְדִים תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ׃ יד וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם
כְּרֶמֶשׂ לֹא־מֹשֵׁל בּוֹ׃ טו כֻּלֹּה בְּחַכָּה הַעֲלָה יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ
בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל־כֵּן יִשְׂמַח וְיָגִיל׃ טז עַל־כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ
כִּי בָהֵמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה׃ יז הַעַל כֵּן יָרִיק חֶרְמוֹ וְתָמִיד
לַהֲרֹג גּוֹיִם לֹא יַחְמוֹל׃

בכל לבבו אבל זה אומר שזה כחו לאלוה (יג) טהור עינים פי' ואני יודע שאתה טהור עינים מראות ברע כי שני מיני רשעים הן א' רע לשמים והב' רע לבריות וז"ש טהור עינים מראות את הרע היינו לשמים והביט אל העמל הוא כנגד שעושה רע לבריות לא תוכל ולמה תביט בוגדים כו' פי' מי שבוגד כנגד חבירו ועושה לו רעה תחריש כבלע רשע כו' פי' לשמים את מי שצדיק ממנו אע"פ שחטא הוא צדיק ממנו ואתה תחריש כבלעו רשע אותו (יד) ותעשה אדם כו' פי' לשני אלו צדקת מיד והן הפקר אך לדגים צריך תחבולה לצוד אותם אבל הרמש צלכדין בלא תחבולה כן לשפוך שלולה צריך תחבולה ללכוד העיר ואח"כ כאשר ילכוד העיר כוטל ברמש אין מושל בו (טו) כלה בחכה פי' מתחיל הצדיק בחכמה ואח"כ כשלד אותם יגור אותם בחרמה פי' למקום אחד ובתוך הדבר שמניחין נקרא חרמו ואח"כ נוטל את כל הדגים שלד ואסף אותם לתוך תיבה שלא יהי' יכולין לברוח וזו נקרא מכמרתו על כן יגיל כו' פי' שמחה הוא בדבר הנמצא וגילה הוא דבר התמידי ולא נתחדש לו עתה כמ"ש ישמחו השמים ותגל הארץ כי בארץ אין חידוש כמ"ש אין חדש תחת השמש אמר בה גילה אבל השמים שבה נתחדש תמיד כמ"ש חדשים לבקרים כו' אמר בה שמחה וכמ"ש בד"ה וכן הוא כי התחלתה שמחה הוא בשעת התחלת אסיפה ואז הוא מליאות השמחה שנולד לו עתה אך אין השמחה במלואו עד זמן גמר השמחה אז ישמח לכן בפסח לא כתיב ושמחת כלל ובשבועות כתיב ושמחת ובסוכות כתיב והיית אך שמח כי בפסח הוא זמן האביב ועדיין לא הי' אפי' התחלת אסיפה לא כתיב בגל שמחה ובשבועות שהתחיל זמן האסיפה כתיב ושמחת ובסוכות הי' גמר האסיפה כתיב והיית אך שמח וז"ש כאן ושמח במליאות השמחה כאשר יגורוהו ברשתו שאז התחיל האסיפה יגיל אח"כ בגמר אסיפה והיינו כאשר יאספיהו במכמרתו אז אין חידוש בשמחה אלא שכהתחלת השמחה כבר לכך כתיב גילה וכן הוא אצל נ"נ מתחלה ילכוד העיר ואח"כ יגורהו שיקבץ אותם למקום א' ואח"כ יאספהו למכמרתו שגילה אותם למדינתו (טז) על כן יזבח לחרמו כו כי לישראל ד' עבודות והן זביחה וקבלה וזריקה והקטרה אבל לעו"ג אין להם אלא ב' עבודות זביחה והקטרה הראשון והאחרון ואמר ע"כ פי' הצלחתו הזאת יזבח שהוא עבודה ראשונה לחרמו שהוא התחלה שמחתו ויקטר שהוא סוף עבודה למכמרתו שהוא סוף השמחה כי בהמה שמן חלקו שני מיני טעמים הם ערב ומועיל ערב לפעמים בטעם אבל הוא רע וקשה לגוף ומועיל הוא לפעמים מר אך שהוא לרפואה וע"ז אמר שבהמה שמן חלקו שהוא ערב ומאכלו בריאה שמועיל לו ג"כ ואינו קשה לגוף (יז) העל כן יריק חרמו וכי הדין נותן שבשביל זה יריק תמיד חרמו

לציד

ב א עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל־מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת מַה־
יְדַבֶּר בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל־תּוֹכַחְתִּי׃ ב וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר כְּתֹב
חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ׃ ג כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד
וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־לוֹ כִּי־בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר׃
ד הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה׃ וְאַף כִּי־

לצוד עוד לחוכה ותמיד להרוג גוים הוא הנפש פרידת הגוף מן הנפש · לא יחמול הוא הגוף שעושה יסורין בלתי רחמים כלל ·

ב

(א) על משמרתי אעמודה · פי' כי העומד במצור על עיר עומד הצופה שם לב' דברים . א' שיהא שומר לעמו מן השונא אשר בעיר שלא יפול עליו פתאום · והב' לצור אויבו אך כששומר לעמו צריך להזהיר את עמו שישמרו כמ"ש צופה נתתיך כו' והזהרת כו' אבל כשעומד לצור א"צ לדבר אלא יושב ומצפה על התשובה מן העיר אז יפתחו לו אם לאו ועמידה הוא כשעומד להגן ולעזור בעד עמו ואתו צבא הוא לעמוד כנגד ללחום עליו ולצור עליו כמ"ש כי ריב לגוים כו' ועומד כו' וז"ש על משמרתי דהיינו לשמור א"ע ועמו אעמודה ואתי צבא במצור על השונאים והיינו ששאל ב' שאלות מדוע דרך רשעים צלחה ? וגם על מה ישראל שפלים ? ואצפה לראות שעג עוגה ועמד בתוכה ונשבע שלא יזוז עד שישיב אותו ה' · מה ידבר אודות מה שאני עומד על עמי להזהיר אותם · ומה אשיב אל תוכחתי מה ששאלתי מדוע דרך רשעים צלחה · (ב) כתב חזון כו' פי' כמו תורה שבכתב ותורה שבע"פ שבתורה שבכתב הוא רמז גדול ותורה שבע"פ מבאר מה שבכתב וכמ"ש וידבר ה' אל משה לאמר דהיינו שה' לא אמר למשה אלא הדבור כמ"ש בתורה ומשה הי' מבין הכל על בוריו אבל לישראל הי' אומר כל הדקדוקים וטעמי' שהם לא הי' מבינים על בוריו מ"ש בתורה וזהו לאמר וכן הוא בכל הדבר כותבין ראשי פרקים וכותבין ביאור על הדבר בפ"ע והיינו מי שיודע הביאור א"צ לחזור אלא ראשי פרקים שהוא קדום וזהו באר · חזון פי' ברמז ובאר על הלוחות והכתוב ביאור על הלוחות בפ"ע ואמר שהפעולה הוא מה שיכתוב מאין כיון שיכתוב ג"כ ביאור למען ירוץ הקורא בו דהיינו מי שודע הביאור לא יקרא אלא החזון ויקרא מהרה · (ג) כי עוד חזון כו' · אמר כאן כל הגליות והגאולות שמהן עוד חזון למועד הוא גלות בבל שקבע ה' מועד שבעים שנה ואמר עוד חזון כי טעו בפקידה ע' שנה כמ"ש ואף דניאל חשב וטעה · ויפח לקץ הוא גלות מדי שהוא מקץ שבעים שנה · ולא יכזב הוא גלות יון שבימי מדי בטלה עבודות בית אלהא ונפסק אבל בימי יון לא הפסיק הבמ"ק והי' על מכונו ולא יכזב הוא מלשון ולא יכזבו מימיו אם יתמהמה בידי אדם הכה לו כמ"ש בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתו וזה אם יתמהמה מהמתינו שלא זכו חכה לו שיעשה בשבילו כמ"ש למעני אעשה . כי בא יבוא משיח ואמר בא יבוא משיח בן דוד ומשיח בן יוסף · לא יאחר · פי' כאשר יתחילו לבוא לא יאחר אז עוד ויבוא מהרה כמ"ש בעגלא ובזמן קריב וכמ"ש לעת תמוט רגלם פי' אדום ורגלו הופתר כאשר ימוטו אז וחש עתידות לבוא · (ד) הנה עפלה לא ישרה פי' החמדה והתאוה עופלה פי' חיזוק כמ"ש והכלבים עזי נפש לא

ידעו

הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה אֲשֶׁר הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַמָּוֶת
וְלֹא יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו כָּל־הָעַמִּים׃ ו הֲלוֹא־
אֵלֶּה כֻלָּם עָלָיו מָשָׁל יִשָּׂאוּ וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וְיֹאמַר הוֹי הַמַּרְבֶּה לֹּא־
לוֹ עַד־מָתַי וּמַכְבִּיד עָלָיו עַבְטִיט׃ ז הֲלוֹא פֶתַע יָקוּמוּ נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ
מְזַעְזְעֶיךָ וְהָיִיתָ לִמְשִׁסּוֹת לָמוֹ׃ ח כִּי־אַתָּה שַׁלּוֹתָ גּוֹיִם רַבִּים יְשָׁלּוּךָ

ידעו שבעס והוא כנגד החמדה שהוא חומד ועז נפש לא ישרה נפשו בו היא התאוה שמתאוה בן תמיד · וצדיק באמונתו יחי׳ · הוא היפוך מן הב׳ דברים הנ״ל צדיק הוא אינו חומד למה שאינו שלו ומסתפק בשוב מאומנתו שבוטח ומאמין בה׳ ואינו מתאוה יותר מן הצורך לו והן ב׳ דברים הכוללים ההסתפקות והבטחון וכמ״ש צדיק אוכל לשובע נפשו והיא על עבר ועל להבא עשר שמסתפק במה שיש לו ולהבא הוא תולה בטחונו בה׳ וז״ש צדיק באמונתו יחי׳ והוא כדעייל שלימה הוא חי וזהו באמונתו יחי׳ · (ה) ואף פי׳ מכ״ש · כי היין · פי׳ אם יפתה יין · בוגד פי׳ הוא בוגד בכל · גבר יהיר ולא ינוה · פי׳ מחמת גודל גאותו לא יכול לדור עם בני אדם ואמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון כו׳ · אשר הרחיב כשאול נפשו · פי׳ השאול הוא מכסה הכל מן העין והמות מכלה את הכל וכן הוא הרחיב כשאול נפשו שרצונו שיהי׳ כל העולם תחת ממשלתו והוא כנגד חמדה · והוא כמות · שמכלה את הכל כן הוא רוצה לכלות הכל והוא כנגד התאוה כי התאוה מכלה את כל הדבר אשר אוכל ושותה אבל החמדה אינו מכלה · ויאסוף כו׳ · פי׳ כל הגוים · ויקבוץ כו׳ כל העמים כו׳ כי אסף ויקבוץ הוא ב׳ דברים אסוף הוא שמאסף מן החוץ לתוך הבית וקבוץ הוא בתוך הבית למקום א׳ כמ״ש האספו ואגידה לכם כו׳ הקבצו ושמעו וזהו ויאסוף אליו כל הגוים דהיינו שגולה אותם למדינתו ויקבוץ אליו כל העמים פי׳ עמים הם החכמים כמ״ש בישעי׳ על הפסוק והוכיח עמים רבים כו׳ ופי׳ של החכמים קבץ אליו ממש וכמ״ש להביא מבני ישראל כו׳ ומשכילים בכל החכמה כו׳ · (ו) משל ישאו כו פי׳ משל הוא המשל שמובן והמליצה היא הנמשל שמובן ג״כ וחידות הוא מה שאינו מובן ועיי׳ מ״ש על פסוק להבין משל כו׳ והיינו שהמשל והמליצה ישאו שלא בפניו כי יראין ממנו אבל החידות יש לו פי׳ בפניו ממש כי לא ידין זאת מהו המשל · המרבה לא לו · שאין לו תועלת כלל כי לא ירד אחריו כבודו וגם בעוה״ז אין לו חילוק בין יש לו מאה אוצרות או אלף אוצרות · ומכביד עליו כו׳ · ומכביד עליו בזה את העביט ועביט הוא מה שנותנים קורה על ענבים אותו קורה נקרא עביט כן הוא מפריד בזה שאין לו תועלת כלל את העושק מה שגוזל וחומס · (ז) הלא כו׳ יקומו נושכיך כו · פי׳ שהאדם צריך ג׳ דברים גוף וממון ומקום וזה יקומו נשכך היא בגוף ויקצו מזעזעיך הוא במקום שיקוץ אותו ממקומו והיית למשיסה למו הוא בממון · (ח) כי אתה שלות כו׳ · פי׳ שלות גוים רבים מדמי אדם שהרג אותם · וחמס ארץ · שהחריב אותה · קריה כו׳ . פי׳ הם ד׳ רגלי המרכבה אברהם יצחק ויעקב ודוד וכנגדן נתן הקב״ה לנו ד׳ דברים א״י ובבהמ״ק יש ב׳ דברים מחנה שכינה ומחנה לוי׳ דהיינו בזכות האבות נתן לנו ירושלים וא״י בזכות ישראל והן כנגד כולם וז״ש אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידה ליעקב לחוק ולישראל לברית הרי כל הד׳ הנ״ל וישראל נקרא על שם דוד שהוא המלך עליהם לאמר לך אתן ארץ כנען פי׳ בשבילך שהוא נגד ישראל עצמן אתן לך ארץ כנען וחבל

הוא

כָּל־יֶתֶר עַמִּים מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ ט הוֹי בֹּצֵעַ
בֶּצַע רָע לְבֵיתוֹ לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ לְהִנָּצֵל מִכַּף רָע׃ י יָעַצְתָּ בֹּשֶׁת
לְבֵיתֶךָ קְצוֹת־עַמִּים רַבִּים וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ׃ יא כִּי־אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס
מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה׃ יב הוֹי בֹּנֶה עִיר בְּדָמִים וְכוֹנֵן קִרְיָה בְּעַוְלָה׃ יג הֲלוֹא
הִנֵּה מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת וְיִיגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־אֵשׁ וּלְאֻמִּים בְּדֵי־רִיק יִעָפוּ׃
יד כִּי תִּמָּלֵא הָאָרֶץ לָדַעַת אֶת־כְּבוֹד יְהוָה כַּמַּיִם יְכַסּוּ עַל־יָם׃

הוא בהמ״ק ונקרא חבל שכפל בג׳ כמו חבל הוא נחלחכם מן האבות כנ״ל ושיבחך הי׳ בהיפוך כי הי׳ דרים בא״י והמלכים הי׳ בירושלים וזהו מדמי אדם הוא בירושלים ובהמ״ק שהג׳ אבות נקראו אדם וחמס ארץ הוא ארץ ישראל קרי׳ הוא ירושלים וכל יושביה הם המלכים ואמר וכל יושבי בה כי בירושלים הי׳ ג״כ כולם כהנים ולוים וישראלים . (ט) בוצע בצע רע כו׳ י פי׳ שהאוסף ממונו כוונתו לג׳ דברים בני חיי ומזוני והיינו שיהי׳ ממונו רב לביתו ומזונות את שיהי׳ בניו בין גדולי עולם והנדיבים שאם יפול בצרה יציל א״ע בממונו וזהו בצע רע לביתו הם שמאספו ממון רע לביתם פי׳ בכדי שיהי׳ לביתו מזונות • לשום במרום קינו שיהא בניו בין גדולי עולם כי בניו הם הקן שלו להנצל מכל רע שאם יפול ברע • (י) יעצת בושת לביתך • פי׳ כנגד מה שאתה רוצה להאסף לביתך ולשום בחרוז קנו יהי׳ בושת לכבודו וכנגד מה שרצונו לאסוף ממון רב למזונותיו • קצות עמים רבים כו׳ • יקוצו ויחתוך אותם ממנה להנצל מכל רע • וחוטא נפשך • פי׳ שיהכור את נפשו • (יא) כי אבן מקיר כו׳ פי׳ שזועקת שהיא גזולה • וכפים מעץ שאף דהיא גזולה ואמר אצל אבן תזעק ואצל כפים יעננה כמ״ש אין נזקקים לשוה פרוטה ואם התחילו לש״פ גומרין אפי׳ באינו ש״פ וא״ש שהאבן מקיר תזעק כי נזקקין בשבילה וכפים שאין בה ש״פ ואין נזקקין לה היא יעננה אם התחילה תחילה על האבן • (יב) הוי בונה עיר • פי׳ כי שני נזלכים הן כמ״ש במשלי א׳ שנוטל ממונו והורג׳ והב׳ שאינו עושה אומה רק נוטל ממונו והחילוק ביניהם שההורג נוטל את כל ממונו אבל הנוטל ממון אינו נוטל אלא מעט וז״ש בונה עיר שהבונה עיר צריך ממון רב הוא בונה בדמים באותן הגזילות שהרג את בעלאו • וכונן קריה • שהוא סמוך לעיר שא״ל כ״כ ממון הוא בונה בעולה שעושה ונוטל ממונו בעולה • (יג) הנה נואם ה׳ על כל הגוים כמ״ש זאת היעוצה על כל הארץ כו׳ • וייגעו כו׳ ויעופו כו׳ פי׳ כמ״ש ילכו לא ייעפו ורצו ולא יגעו פי׳ כי האדם העושה דבר נחלק לב׳ דברים א׳ שעוש׳ מלאכה כבידה אע״פ שעושה אותה שעה מועטת חיכף יגע אבל העושה מלאכה קלה אינו מתייגע בשעה מועטת אך אם עושה אותה כל היום ולא שבת רוחו יהי׳ עיף וזהו עיף ממלאכה קלה ויגע ממלאכה כבידה וזהו ילכו תמיד בנחת ולא ייעפו אף שילכו בתמידות ורצו בכח ודאוי׳ ליגע ולא ייגעו וזהו ויגע עמים שעושין מלחמה עמהם יגעו בידים מחמת שיזרקו חצים ואבני בלסטראות תמיד הם ייגעו שעושים מלאכות כבידות • ולאומים • הם מלכות יעפו בדי ריק • פי׳ בידים ריקנית כי החיל שלהם יגעו ביד אש ונשארו בלא חיל ויעפו וכן לעוה״ב בידי אש הוא ניהנם • (יד) כי תמלא כו׳ • ולישראל יהי׳ ההיפוך הנ״ל נגד בידי ריק יהי׳ מלא כל הארץ דעה וכנגד מה שישרפו בידי אש אמר כמים לים מכסים לאמר כמים יפשו על ים פי׳ שיהי׳ דעה בכולם אך אינו שוה בכל

אלא

טו הוֹי מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף שַׁכֵּר לְמַעַן הַבִּיט עַל־מְעוֹרֵיהֶם׃
טז שָׂבַעְתָּ קָלוֹן מִכָּבוֹד שְׁתֵה גַם־אַתָּה וְהֵעָרֵל תִּסּוֹב עָלֶיךָ כּוֹס יְמִין
יְהוָה וְקִיקָלוֹן עַל־כְּבוֹדֶךָ׃ יז כִּי־חֲמַס לְבָנוֹן יְכַסֶּךָּ וְשֹׁד בְּהֵמוֹת יְחִיתַן
מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ יח מָה־הוֹעִיל פֶּסֶל כִּי
פְסָלוֹ יֹצְרוֹ מַסֵּכָה וּמוֹרֶה שָּׁקֶר כִּי בָטַח יֹצֵר יִצְרוֹ עָלָיו לַעֲשׂוֹת
אֱלִילִים אִלְּמִים׃ יט הוֹי אֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה עוּרִי לְאֶבֶן דּוּמָם הוּא

אלא כמו שמים על הים שבמקום עמוק הוא מים מרובים ובמקום גבוה מועטים כן יהי' דעת כל א' וא' לפני השגתו והן תרין זוגין ארץ ודעה ומים וים אך ארץ ודיעה הם עכשיו בפירוד וים הם רעין דלא מתפרשין ולע"ל יהי' הארץ דעה כמו עכשיו מים עד ים עמ"ש בישעי' · (טו) הוי משקה רעהו כו' · שמשקה את רעיהו ומקרב אליו עוד חמת עם יין לשתות עוד לשכר אותו ומספח הוא לשון חיבור וקירוב · ואף שכר · אח"כ משכר אותו · למען כו' פי' להביט אל ערוותן והן הב' גליות מתחילה משקה לרעהו זה גלות יהויקים שהשקה את יהויקים שהי' מלך כמותו · מספח חמתך · היינו חיבר עוד חמת זהו גלות יכני' שהיתה תיכף אחר ו"ו חדשים ואף שכר הוא גליות צדקיהו שאז חרב הבהמ"ק ונשארו ישראל שכורים ולא מיין למען הביט · כשגלו אותם הי' מוליכן אותם ערו"ם כדי להביט אל ערוותן · (טז) שבעת קלון · כנגד הד' הנ"ל שלח ד' אלו ד' פורעניות · א' שהי' חי מבעלי כל החיות · ב' שקטלו לבלשצר ונטל מדי את המלוכה · הג' שבא אש מן השמים ושרף את בבל כמ"ש ועוד שנה א' לבבל כו' · הד' שהרגו אח ושתי ערומה וזהו שבעת קלון שהי' בי' ככ"ל ואמר מכבוד שזה עלתה לו מחמת גאוותו כמ"ש עוד מילתו בפומי' כו' והוא כנגד גלות ראשון · שתה גם אתה והערל · זה שנהרג בלשצר מתוך המשתה ואמר גם אתה שהי' לו עוד אחד שהושלך מקברו והוא כנגד גליות שני' · תסוב עליך כו' · הוא מה ששרף ה' את בבל ונקרא ימין שבשהקב"ה מכה אויבו מכה בימין שהי' מכה רבה וגדולה כמ"ש ימינך ה' כו' ימינך ה' תרעץ אויב והוא כנגד מה ששרף בהמק"ד · וקיקלון · שצוה להביא ושתי ערומה למען הביט כו' הוא כנגד מה שצוה להוליך ישראל ערומים למען הביט כו' · (יז) כי חמס כו' פי' בבהמק"ד הי' ב' דברים הבהמק"ד והעבודה שהן הקרבנות וזהו חמס לבנון שהוא הבהמק"ד שגזל אותו ונטל את כולן · ושוד בהמות · היינו שביטל את הקרבנות מחמת שחרב את הבהמק"ד ונוטל את הבהמות שהי' מביאים אותן לקרבן שני אלו יחיתן אותו · מדמי אדם כו' ועכשיו נפרעות כל מה שעשה · (יח) מה הועיל כו' כי פסלו כו' כי הי' ע"ז שלהם מד' דברים או מעץ ואבן או מכסף וזהב ואותן שהי' מכסף הי' מסכה ומעץ הוא פסל וז"ש לא תעשה לך פסל ומסכה וכשהי' נוסכין מסיכות הי' נוסכין בשעות ידועות כל אבר ואבר בשעה ידועה כדי להשרות עליו רוח הטומאה והי' א' שהי' יודע השעות והמזלות יושב להורות להבעל מלאכה איך יעשה וזמן המעשה מה הועיל פסל הוא ע"ש של עץ מסכה הוא של כסף וזהב מה הועיל לו המעות שקר שמראה לו איך לעשות · כי בטח יוצרו · פי' כי העושה ע"ז עלי' היכו על המורה שקר לעשות אלילים שאין להם תועלת כמ"ש רופאי אליל כולכם כי רוח הטומאה איכו יכול להועיל ואף רוח הטומאה אין בהם כי הם אלילים כמו

יוֹרֶה הִנֵּה־הוּא תָּפוּשׂ זָהָב וָכֶסֶף וְכָל־רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ׃ כ וַיהוָה בְּהֵיכַל
קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל־הָאָרֶץ׃

ג א תְּפִלָּה לַחֲבַקּוּק הַנָּבִיא עַל־שִׁגְיֹנוֹת׃ ב יְהוָה שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי
יְהוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז רַחֵם

שהי' (יט) הוי אמר לעץ כו' פי' שבישראל הם ב' מיני נבואה רואה פותחא דעיינין וסתומא דעיינין מאירה ואינה מאירה שנבואות הראשונים הי' במדרגות הרא"י והאחרונים היו במדרגות הנבואה וכן הי' ע"ז שלהם על עץ לומר כדי שיהי' במדרגות הרא"י ואבן שהי' דומם הי' עושין כדי שיהי' במדרגות נבואה שהוא הדיבור ׃ הקיצה עורי ׃ הוא ההיפוך של שינה ושינה הוא ישן ממש ואין יכול לדבר ועורי הוא שיתעורר מזה לדבר כמ"ש עורי עורי שיר דברי והקיצה הוא שמתנמנם ועינים סגורות ואמר הקיצה שירצה וזהו הוי אומרים לעץ הקיצה שהוא במדרגת רואה שאבן דומם אומר שעות שיהא במעלות הדיבור ׃ הוא יורה בתמי' והוא נגד חכמה כי הן ב' דברים חכם ונביא ובנביא הן ב' דרגין הנ"ל ונגד חכם אמר כאן יורה ׃ הנה הוא תפוש כו' ׃ פי' שעץ ואבן הן בדרך ובשוק וע"ז של כסף וזהב הן בבית כמ"ש ותראו כו' עץ ואבן וכסף וזהב אשר עמהם ואמר שאתה הולך לשוק ולדרך להשתחות לעץ ואבן ולזמר הקיצי ועורי הלא הוא בביתך כסף הן של כסף וזהב ואתה רואה שאין רוח בקרבו ולמה אתה הולך לדרך עמהם והענין כמ"ש עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם כו' כמוהם יהיו כו' ופי' כמ"ש בישעי' שבכל דבר הוא פועל וחומר וצורה ותכלית כמוהם יהיו עושיהם וזהו כי פסלו יצרו הוא הפועל לעשות אלילים אלמים הוא הצורה לאבן דומם כסף וזהב הוא החומר והתכלית שיאמר להם כל דרכו אמר וכל רוח אין בקרבו ׃ (כ) וה' בהיכל קדשו ׃ אבל ה' אע"פ שהוא בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ ׃

ג

(א) תפלה לחבקוק כו' שהתפלל על שגגתו שהתרעם על מדותיו של הקב"ה או על שגיונות על כלי זמר הנקרא שגיונות וג' תפלות כתיבי תפלה למשה תפלה לעני תפלה לדוד והן כנגד ג' תפלות שחרית מנחה ערבית תפלה למשה כנגד שחרית תפלה לדוד נגד מנחה תפלה לעני כנגד תפלות ערבית כמו שהעני אין לו כלום כך ערבית הוא בלא מלוות אחרת כמו ציצית ותפילין והד' הוא תפלה לחבקוק והוא כנגד מוסף ובתפלות מוסף שם מזכירין עבירות שע"י זה חרב עירנו ושמם בית מקדשינו וזהו על שגיונות דהיינו עבירות ׃ (ב) שמעתי שמעך יראתי הוא נגד מ"ת כמ"ש כי ראינו את כבוד ה' ואת גדלו כו' כי לבעבור תהי' יראתו על פניכם כו' ואמר כתוב א' אומר וירד ה' על הר סיני וכתוב א' אומר מן השמים דברתי כו' בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם קול הוא מן השמים ודיבור מן הארץ שנאמר מן השמים השמיעך את קולו כו' ואת דבריו שמעת מתוך האש ולכן אומר כאן ב' פעמים שמעתי נגד קול ודיבור ובדיבור כתיב ואת דבריו שמעתי לכן כתיב כאן שמעתי ובקול כתיב השמיעך כתוב כאן שמעך ׃ פעלך ׃ אם הלוחות מעשה אלהים המה שנשברו ואותיות פרחו שבירתן זהו תיתן אמר שבקרב שנים חייהו

פתחי

תִּזְכּוֹר׃ ג אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן סֶלָה כִּסָּה שָׁמַיִם
הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ׃ ד וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ

שתי' אותם כבראשונה שאם לא הי' נשברה הי' חרות על הלוחות מ"מ הם חרות מכולן לכן כשתי' אותם כבראשונה יהי' בלע המות לנצח ויהי' חה"ת והכל מתתקן חייהו חי יהא והוא של תורה · בקרב שנים תודיע · הוא נגד המשכן שיחזור הקב"ה את בהמ"ק וכמ"ש וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם כו' וקאי אל המשכן שבמשכן ראו את ה' שכן בתוכם וכמ"ש בפ' תצוה ושכנתי בתוך ב"י כו' וידעו כי אני ה' אלהיכם אשר כו' וזה"ש תודיע · ברגז רחם תזכור · פי' בחיק הרוגז כמו התוכחה שהיא הרוגז הוא זוכר את הרחמנות כמ"ש וזכרתי לך ברית ראשונים כו' וזכרתי את בריתי יעקב כו' ואף גם זאת כו' וכן בנביאים כו' תוקף הרוגז כו' הוא ירמי' וכתיב וזכרתי לך חסד נעוריך וכן בכתובים בקינות כתיב חסדי ד' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו · ובפרשת ה' שמעתי הוא יציאת מצרים כמ"ש וישמעו העם כי פקד ה' כו' ויקדו וישתחוו · שמעך זה מתן תורה שאז שמעו מפי הגבורה עצמו שבמצרים שמעו ע"י משה ואהרן אבל במ"ת שמעו מפי ה' בעצמו והן נגד פסח ושבועות · פעלך מקרב שנים כו' פי' כמו שנ"ת לכן הלוחות שניות בן נקרב שנים חייהו את פעלך שהן הלוחות שניות והוא נגד יוה"כ שאז ניתנו הלוחות האחרונות · בקרב שנים תודיע הוא נגד סוכות שאז בנה המשכן כמ"ש בשיר השירים · ברוגז הוא סוד הכרובים כמ"ש בזה"ח פ' תרומה שיחזור הארון והכרובים למקומם והוא נגד ר"ה שהוא יום הדין ואז נ"כ רחם תזכור כמ"ש בזה"ח כשתוקעין תרועה אז נתמתקה הדין ונתעורר רחמים ולכן נקרא יום זכרון שנזכר הרחמים וזהו רחם תזכור · (ג) אלהי מתימן יבוא כמ"ש וזרח משעיר למו פי' שישראל עמדו במזרחה של ההר ופניהם להר סיני הרי אדום למזרחם ופארן לשמאלם וזהו וזרח משעיר למו הוא דרום הופיע מהר פארן הוא לצפון ואתה מרבבות קודש ממקום שחנו הרבבות קודש שהם ישראל דהיינו ממקום עמדם והוא מזרח מימינו אש דת הוא מעריב וז"ש אלהי מתימן יבוא הוא דרום מאדום ולכן אמר אלהי שהוא דרום וקדוש מהר פארן שהוא צפון מאדום · כסה שמים הודו על הר סיני וכמו שאחז"ל כתוב א' אומר מן השמים דברתי כו' וכתוב א' אומר וירד ד' על הר סיני מלמד שהגיע את השמים על הר סיני כמ"ש ויט שמים וירד כו' וז"ש כסה השמים הודו ותהלה על השמים ואח"כ תהלתו מלאה הארץ אל ישראל · ועוד אלהי מתימן יבוא שהפציר שבקש ליתן להם התורה ואמרו מה כתיב בה ואמר לא תרצח ולא רצו הופיע מהר פארן שהלך אצל ישמעאל ואמרו מה כתיב בה ואמר לא תגנוב ולא רצו לקבלו והענין הוא שהעי"ן אומות הן ובכללן והן עשו וישמעאל ולכן עי"ן כתרים ולעשו ולישמעאל ב' כתרים כללים דהיינו נעשה ונשמע שמתקן יהם ראשי אומות עשו בדרום וישמעאל בצפון ולכן הלך הקב"ה עליהם ליטול את הכתרים הנ"ל כסה שמים הודו היינו אשר נבא שמים הבאה נתנו הכתרים שלהם במתנה ואח"כ תהלתו מלאה ארץ לישראל · ועוד ש"ד מקומות דיבור השכינה עם ישראל במדבר אחר התגלות ה' אל הר סעיר ובפני הר שעיר וידבר ה' אל משה לאמר כו' שכל מ' שנה לא הי' הדיבור למשה עד שבאו להר שעיר וזהו אלהי מתימן יבוא וקדוש מהר פארן הוא ערבות מואב ששם שנו משנה תורה כסה השמים הודו עד שבאו לא"י ומשבאו לא"י אז ותהלתו מלאה הארץ וירדה השכינה בקביעות לארץ · (ד) ונגה כאור תהי' · פי' שלפני ישראל הלכו ג' דברים עמוד ענן ואש ושכינה ונוגה והוא עמוד האש שהי' להאיר בלילה כי נוגה היא מה שמאיר בלילה כמ"ש נוגה אש להבה בלילה ונוגה הוא מה שמאיר ומבלעדו אין אור כמ"ש ומלכים לנוגה זרחך שאין

וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזֹּה׃ ה לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו׃ ו עָמַד ׀
וַיְמֹדֶד אֶרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי־עַד שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם
הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ׃ ז תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אָרֶץ

להם אלא זרחן כאור תהי' שיהי' כאור שהוא יום וכמ"ש אדם רואה מה שבחביון ומה שבבד · קרנים מידו לו · הוא עמוד ענן שהוא זיהרא עילאה ומאיר מן השכינה וז"ש מידו לו פי' מאורו הוא מאיר · ושם חביון עזה · היא שכינה בסוד אל שיהיה מתלבש בענן כמ"ש וירד ה' בענן כו' כי בענן כו' ה' אמר לשכון בערפל כו' וכמ"ש במדרש שהקב"ה נתן סוסו לאליהו וכסאו לשלמה ולבושו למשה . (ה) לפניו ילך דבר כו' פי' כמ"ש שתחלת הגאולה היתה בלילה וגמר הגאולה הי' ביום וב' נסים הי' להם א' ביום וא' בלילה דהיינו מכת בכורות בלילה ושפט את אלהיהם במצרים ביום כמ"ש בפ' מסעי ויסעו מרעמסס כו' ומצרים מקברים כו' ובאלהיהם עשה שפטים כו' והיינו שבכוריהם הכה בדבר וימותו ואליליהם שרף בנהר דינור וכ"ת פסילי אלוהיהם תשרפון באש וז"ש לפניו קודם שיצאו ישראל עם השכינה הלך הדבר והכה כל בכורי מצרים ואח"כ יצא רשף לשרוף את אלוהיהם וזהו לרגליו כשהלך עם ישראל ביום ממצרים וכן בהר סיני מתחילה כתיב אם בהמה אם איש לא יחי' ואח"כ כשירד להר סיני יצא רשף לרגליו ואמר רד העד בעם כו' פן כו' וכן במדבר קודם שהתחיל הארון להלוך יפוצו כל אויבי ישראל ויתפזרו ומדם מתו כמ"ש במדרש ואח"כ כשיצאו יצאו ב' ניצוצי אש ושרף כל הנחשים ועקרבים שלא תועיל להם מיתה כי אפי' אחר מיתתן העכש שלהם ממית לכך ישרפו לאפר · (ו) עמד וימודד ארץ · פי' אח"כ כשבאו לערבות מואב ועמדו שם מדדו את א"י כמ"ש בפ' מסעי זאת הארץ אשר תפילו לכם בנחלה כו' והי' לכם פאת הנגב כו' ואמר שם כל גבולי ארץ ישראל · ראה ויתר גוים · אח"כ כשאמר הקב"ה למשה לעלות בהם ולראות הארץ כיון שראה אותם תיכף סר צילם מעליהם והי' כמו מתים וכמ"ש במדרש עשה משה בראותו מה שלא עשה יהושע במלחמתו וז"ש ראה כיון שראה אותם משה ע"י הקב"ה שהראה אותם תיכף ויתר גוים ויתפוצצו הררי עד הם השרים שבא"י כמ"ש ההרים רקדו כאילים כו' כיון שראה הארון והשכינה בא עליהם · שחו גבעות עולם . הם ההרים שבח"ל שחו ג"כ כמ"ש גבעות כבני צאן כו' ונקראו גבעות כנגד ההרים שבא"י · הליכות עולם לו · כשבא לא"י אז הליכות עולם לו וירד השכינה בקביעות כי עד שבאו לא"י לא הי' השכינה ביניהם בקביעות כמ"ש לעיל ובשה"ש ע"ש והררי עד הוא במקדש ראשון גבעות עולם הוא במקדש שני שהוא בגבעות כנגד הליכות עולם הוא בהמ"ק לעוה"ב שהוא עולמית עד כו' עולם כו' הן ג' עלמין מעולם ועד עולם עד האלו גבעות עולם · (ז) תחת און · כשישראל חוטאים ונגזר עליהם גזירה שימשול בהם אומה הם ואח"כ כשעשו תשובה נהפך להם לטובה וזהו תחת און במקום העבירות שעשו ונגזר עליהם גזירה ועשו תשובה במקום זה אהלי כושן שתיכף בימי עתניאל בא עליהם כושן ואח"כ הי' תפלתו ומספר את הנסים שעשה הקב"ה · ירגזון יריעות כו' פי' אח"כ חטאו ובאו עליהם מדין ועשו תשובה ועשה הקב"ה ע"י גדעון והפיל ה' עליהם מהומה והרגו איש את אחיו ומן השמים הכה אותם כי ישראל הי' ג' מאות והם הי' כחול אשר על שפת הים וזהו ירגזון ארץ מדין ·

מִדְיָן׃ ח הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָה אִם בַּנְּהָ ים אַפֶּךָ אִם־בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי

(ח) הבנהרים כו' אם בנהרים כו' ב' נהרים הי' א' נחלי ארנון וב' ירדן ובכל א' הוא ב' כי נחלקו ונבקעו לב' · אם בים כו' הוא הים ועיקרו והכל בים א' כי שנבקע הים נבקעו כל מעיינות של מעלה ותהום של מטה וזה הוא הפלוגתא ר"ע ור"א בהגדה שזה כולל הים בא' והנהרות בא' וזה כולל הכל הים והנהרות בא' והעולם עומד על ששה דברים כמ"ש בחגיגה ורוח סערה אף שהן ב' נכללין בא' וזרועו של הקב"ה שנים פי' הם ב' כחות א' עומד על חבירו כמ"ש בכחו ובגבורה וכולם נכללים בתיבת ראשונה בתיבת א' הבנהרים והן ב' תיבות כל אחד בתוכה מיוחדת · כי תרכב על כו' · הם ד' סוסים דמרכבה והן חושך מים שבעבים וחושך הם ב' דע"כ ומים הן ג"כ ב' כמו שרקיע שעל הרקיע שהוא ב' ונכלל בא' דערפל וז"ש בגמ' אל מלך חי וקים שוכן עליהם בערבות וחושך וענן וערפל מקורין אותו לא שהקב"ה שוכן בערבות דהא הרקיע הוא למעלה מן ערבות אלא כמ"ש סולו לרוכב בערבות רוכב שמים בעזרך השמים כסא כו' ששם הדום רגליו כמ"ש והארץ הדום רגליו וכמ"ש וה' אמר לשכון בערפל · מרכבותיך ישועה · הם האש והרוח שהן למעלה מהן והן שני מרכבות כמ"ש אל בינת הכרובים למלא חפניך כו' ואע"פ שהם שנים הן נכללין באחד ובד' כמו בכ"ת והן אש של מעלה ואש של מטה כי באש כו' וכמ"ש ואע"פ שאש יורד מן השמים כו' ואמר חמא אש דסלקין וחמא אש דנחתין וכו' יושב הכרובים הופיע שהם משכן והכון כמ"ש בז"ח רוח על פסוק ע"כ באורים כבדוהו והן שעשה הקב"ה ע"י הישועה לישראל בגאלם מארץ מצרים כמ"ש ויאיר כל הלילה כו' ברוח קדים כו' · ד"א ראה ויתר גוים כו' הענין שקאי הכל על הרגלי' ראה ויתר גוים הם הז' אומות דהיינו השרים כמ"ש ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם כו' ונפל גוים כו' · ויתפוצצו הררי עד כו' הם השרים שלכל האומות עד לימות המשיח ביד דוד ובניו וביד חשמונאי ויראהו ה' את כל הארץ הם מלכי ישראל את הגלעד עד דן הם סביבהם · ד"א את כל הארץ הוא א"י את הגלעד הוא עבר הירדן עד דן פי' שבדן נתחבר א"י עם עבר הירדן שהוא יוצא מן הבשן כמ"ש בגבולי א"י ועוד את הגלעד ועד דן דין שיתוסף אף מן הגלעד עד דן דהיינו בצד מזרח של א"י וגם אצל דן שבצד צפון יתוסף חוץ ממה שיתוסף מצד דרום אצל המדבר · ועוד את כל הארץ הם השופטים והמלכים והגלעד זה אליהו כמ"ש הנה אנכי שולח לכם אליהו כו' עד דן שיסב ה' לשפוט את העכו"ם כמ"ש ה' ידין עמים כו' · שחו גבעות עולם הוא לימות המשיח כמ"ש ואת כל הארץ ואת אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון את כל הארץ הוא מ"ש ראשון לציון הנה הנם וכו' וכמ"ש בר"מ פ' משפטים ואתגיר נפתלי דליהון אילה שלוחה הנותן אפסי ארץ והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה מלת כל ארץ יהודה הוא משיח האחרון כמ"ש כרע רבץ כארי וכלביא מי יקימנו כו' עד הים האחרון יהי' גבולכם היא תחה"מ הליכות עולם הוא לע"ל כמ"ש ואת הנגב ואת הככר בקעת ירחו היא עיר התמרים עד צוער ואת הנגב זה אדום ואמכון כו' ואת הככר זו סדום בל ככר הירדן וכמ"ש ושבתי את שבותיהם את סדום ובנותיה כו' ואחותך סדום ובנותי' כו' בקעת ירחו הוא מפלת גוג ומגוג ששם יפול · עיר התמרים הוא ג"ע שנקבע בא"י עד צוער הוא הגיהנם שעתיד להטהר ונקרא ג"כ בא"י שהם ידותון . הבנהרים חרה ה' כבר כתבתי שהם נ' דרגין וז"ן תיבות והן נחלקין לז"ן כי כל ז"ן נחלק לב' כמו הטבת ז' נרות וז' תיבים שנשתבח בה א"י ובן בז' אותיות כאן ונחלקין לב' שם ושימושו כן הב' גופא נחלקין כן

הנהרים

תִּרְכַּב עַל־סוּסֶיךָ מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה׃ ט עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת
מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־אָרֶץ׃ י רָאוּךָ יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם מַיִם
עָבָר נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא׃ יא שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה

שבנהרים עלמן כחלקים נ"כ כמ"ש ז' נהרים ז' מדבריות וכן אש שבנהרים אש וג' הוא שבעה בסוד חוה וכן נהרים בכאן הם נהרים עליונים הם שבעה כמ"ש שבעה ושבעה מוצקות כו' וכן שבעה מעלות אש ורוח וערפל וג' מיני חושך וג' מיני מים שהן המרכבה וד' רגלי המרכבה אפיך ועברתיך · הם ג' הידועין כולהון מתתקנין בקרבנות ואמרו עובר על פשע למחן לעברה עד פותא דעמא כלחתי מאי משמע ועובר על פשע פשע כו' בז"א כד נחית כו' בא"א כתיב ועובר על פשע ורוח עברה וסערה השם כד עבד ה' לכנוף את מצרים ואמר באדר"ז וזמינן למנדע חכמתן בזימנותא דמלכא משיחא כמ"ש ורוח ה' נחה עליו כו' בחוטמא חליין כו' ופיתמא בו' והכן מתתקנין בריחא דקורבנא בו' כמ"ש ישימו קטורה באפיך כו' וכמ"ש אשר תאכל האש את העולה על המזבח וכתיב ולקח מעל המחתה גחלי אש מעל המזבח לפני ה' ומלא חפניו קטורת סמים דקה כו' והן בג' מקומות מחנה שכינה וכן בסוד אשה ריח נחוח לה' וכן בג' מלכין שבגופא ופרגודנין כל א' וא' והן מתתקנין בג' דומין כלילין בג' כמ"ש באד"ר כתיב רוח חכמה הוא בינה כו' ג' רוחין דכלילן בג' אורחין ורוחא דעתיקא סתימא וכמ"ש רוח חכמה כו' רוח ה' וכמ"ש השם אמר לשכון בערפל והם כנגד אש בנהרים והן מ"ש הבונה בשמים עליותיו והן שבעה מעלות לשמים ז' עמודים וכן ז"ן מעלות לארץ כמ"ש ואגודתו על ארץ יסדה הם ז' מעלות הנ"ל · (ט) עריה תעור קשתך · הן הג' הנאמרים · שבעות מטות אומר סלה שהיה נבקע לי"ב גזרים נגד י"ב שבטים שנתקיים להם השבועה שנשבע להם כמ"ש אשר נשבע לאבותיכם לאברהם וליצחק וליעקב ואמרו לאבותיכם הן השבטים וזהו הוא השבועה שנשבע והמטות אומר סלה שיתקיים כאן בזכותן · נהרות תבקע ארץ · כל הנהרות נבקעו ונעשו ארץ ושבה נהרות ג' כלולין בג' כמ"ש נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים והן את אברהם את יצחק ואת יעקב ואף שאמר ואת בו"ן הוי"ו נכלל בא' והן נבקעו בזכות אבות · (י) ראוך הרים יחילו · פי' תיכף שראו הרים תיכף יחילו כמ"ש מה לך כו' ההרים תרקדו כו' ולפני אדון כו' · זרם מים עבר · פי' שהמים נכרתו וממקום הארון ואילך עברו המים למקום הילוכן · נתן תהום קולו · והתהום שהם נבקע הירדן נתן קולו והולך במקדם ודרך המים כשמעכבין אותן ואין מניחין אותן לילך הם יתנו קולן וזהו נתן קולו · רום ידיהו נשא · פי' והמקום הארון לא עברו לא יעמדו נד א' וזהו נשא שיתכנסו הב' קצות המקום נובע וסוף מקימו הארון שהם נובע ולא יעבור עוד מתקום הארון ונשאו במים ולכך הרחוקים הי' שומעין את קולו והקרובים הי' נ"כ רואין את המים וזה נתן סוד גדול · (יא) שמש ירח עמד זבלה · הוא יהושע שאמר השמש והירח ואמר עמד כי הירח נכלל כי היא עקרה הבית · לאור חציך יהלכו · הם אבני ברד והאש מתלקחת בתוכה והי' מאיר מאוד וישראל הלכו לאור אבני הברד ובמקום שירדו ידעו שהם הגוים והלכו לשם והרגו · לנגה ברק חניתך · כי המלאך ירד מן השמים וחרבו שלופה בידו והיינו כדי להפיל אותם לפני ישראל והמלאך הרג והפנימיות שבהם וישראל הרגו את החיצוניות ולכך הי' צריכין ליהושע שם הלוך לפניהם כמ"ש קום נך כו' ואמר למה לא הלכת עמהם והיינו שיהושע ראה את המלאך והחרב בידו והלך אחרי

לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ׃ יב בְּזַעַם תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף
תָּדוּשׁ גּוֹיִם׃ יג יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ לְיֵשַׁע אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹּאשׁ
מִבֵּית רָשָׁע עָרוֹת יְסוֹד עַד־צַוָּאר סֶלָה׃ יד נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו יִסְעֲרוּ
לַהֲפִיצֵנִי עֲלִיצֻתָם כְּמוֹ־לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר׃ טו דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר
מַיִם רַבִּים׃ טז שָׁמַעְתִּי ׀ וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלְלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב

אחריו הוא וכל ישראל עמו והרגו וזהו לאור ברק חניתיך דהיינו אחר הברק של החנית המלאך הלכו · (יב) בזעם תצעד ארץ · הם שבע שכבשו · באף תדוש גוים · בשבע שחלק כי זריעה היא תחילה בשדה ואח״כ הוא הדישה בבית ולכן הומר אצל ז׳ שכבשו תצעד ארץ ובשבע שחלקו תדוש גוים · (יג) יצאת לישע עמך . הוא בימי שפוט השופטים · לישע את משיחך · הוא שאול המלך שהרג את עמלק שהוא ראש המלכים שיצא תחילה להלחם בישראל · מחצת ראש מבית רשע · פי׳ מתחילה בימי יהושע מחצת ראש כמ״ש ויחלוש יהושע את עמלק כו׳ ואמרו שחתך את ראשי הגיבורים ומניח את החלשים · ערות יסוד · פי׳ ואח״כ בימי שאול ערות יסוד שהחריב את הערות ואח״כ לימות המשיח עד צואר סלה וימחה את זכר עמלק · (יד) נקבת במטו כו׳ · הוא דוד המלך שמחץ פאת מואב ומדד שני חבלים להמית א׳ וא׳ להחיות וזהו נקבת שעשה נקבים ראש פרזים הם מואב שהם בתחילת א״י במזרחה · יסערו להפיצני הוא עשו שבגלות ישראל כפופים משא״כ בגלות בבל וכמ״ש הרעשת ארץ כו׳ והוא הג׳ שכתוב שם מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי ואלו הג׳ הם בין מצרים של א״י מואב במזרח אדום מדרום ופלשתים ממערב ומואב הוא ראש לכל הטומאות שטמאו לישראל והוא מקור הטומאה ואדום הוא ראש לכל הנזיקין שהוא הנזק לישראל ופלשתים הם המצרים תמיד לישראל בעבודה הקשה ולא הניחו שום ממשלה על ישראל והם כנגד ג׳ אבות הקדושים שהם כלל הכל וכנגדם הם אבות הטומאה ואבות נזיקין ואבות מלאכות ולכן נגד מואב שהוא מקור הטומאות אמר סיר רחצי שארחץ מטינופו ונגד אדום שהוא אבות נזיקין אמר אשליך נעלי שלא יזיק וכמ״ש בזוהר שהוא פותח פיו וכמ״ש הלעטיני נא כו׳ ואכי אשליך את נעלי ואסתום פי בנעלי או שאכבול אותו שלא יהא יכול להזיק ונגד פלשתים אמר עלי פלשת התרועעי מלשון תרועה כי הם מתלוצצין ושמחין תמיד במפלתם של שונאי ישראל כמ״ש בשמשון ובשאול אמר התרועעי ואלו הג׳ הם כתובים בשירת הים חיל אחז יושבי פלשת אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד וכנגד אמר שלע״ל ומחץ פאתי מואב כו׳ והי׳ אדום ירשה כו׳ ונגד פלשתים שלא הי׳ מניחין שום ממשלה ומלוכה לישראל אמר וירד מיעקב כו׳ עליצתם · פי׳ הם שמחים כשאוכלין את העני כשחוטפין אותו במסתר כמו פלשתים ששמחו כשחטפו את שמשון במסתר שעשו לו אורב בחדר כמ״ש בשופטים · (טו) דרכת בים סוסך · הוא בימי יהושפט ששלח ה׳ מהומה והרג איש את רעיהו · חומר מים רבים · הוא בימי יחזקיהו שאז הי׳ רבים ושלח ה׳ מלאך ושרף אותם ואמר אצל יחזקי׳ חומר מים ואצל יהושפט אמר בים כי ים הוא הפנימיות המים שבתוכה והחיצוניות הוא החול אשר בגבול הים ולכן ביהושפט שהרגו איש את רעהו וגופן נשאר קיים ולא הרגו אלא הפנימיות לכן אמר בים אבל ביחזקי׳ ששרף אותם ואת גופן אמר חומר מים רבים שהוא החיצונים (טז) שמעתי ותרגז כו׳ · הוא נגד ד׳ גליות ואמר בכן ג׳ פרקים על קודם הגלות

בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ׃
יז כִּי־תְאֵנָה לֹא־תִפְרָח וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים כִּחֵשׁ מַעֲשֵׂה־זַיִת וּשְׁדֵמוֹת
לֹא־עָשָׂה אֹכֶל גָּזַר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים׃ יח וַאֲנִי בַּיהוָה
אֶעְלוֹזָה אָגִילָה בֵּאלֹהֵי יִשְׁעִי׃ יט יְהוִה אֲדֹנָי חֵילִי וַיָּשֶׂם רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת
וְעַל בָּמוֹתַי יַדְרִכֵנִי לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָי׃

הגלות ובשפת הגלות ואח"כ וזהו שמעתי קודם הגלות ותרגז בטני הוא גלות בבל כמ"ש מדן נשמע נחרת סוסיו · לקול צללו שפתי · הוא גלות מדי שאז הי' המן ובכ"מ אמר דבר המלך וזהו מניע אבל גדול כו' הרצים כו' יבוא רקב בעצמי · הוא גלות יון שהי' אז על מכוכס וגם המלווה כקרא עלמות וכמ"ש והוי עוונותיכם על עלמותיכם ועיקר גזירת יון הי' על המלווה · ותחתי ארגז · הוא גלות אדום פי' שהוא צריך להיות תחת כמ"ש ורב יעבוד צעיר ועכשיו צריך אני לרגוז ממנו ואמר אבל בבל ואדום ארגז כי הם חרבו בהמ"ק · אשר ינוח ליום צרה · הוא בימי משיח בן יוסף כמ"ש והן עת צרה · לעלות לעם כו' · הוא צ מי גוג ומגוג שהי' בורחין ממנו וזהו שנדים וירדים לעלות מירושלים מפניהם · (יז) כי תאנה · הוא כנגד גלות בבל כמ"ש שני דודאי תאנים הטובים כו' · לא תפרח · כו' ואין יבול כו' · הוא בימי המן כמ"ש מ"מ נתחייבו אותו הדור כלי' מפני שנהנים מסעודתו של אותו רשע ושתו יין · כחש מעשה זית · הוא גלות יון כמ"ש וטמאו כל השמנים · ושדמות הוא גלות אדום שהוא שם שדה ששמועתיהן לא עשן לנו כו' · גזר ממכלה צאן · הוא משיח בן יוסף שהרגו אותו · ואין בקר ברפתים · הוא מה שידרחו ולא יהי' בא"י ובירושלים · (יח) ואני בה' אעלוזה · הוא אחר גלות בבל שלא נקם ה' אלא נקמת היכלו ושרף את בבל מן השמים · אגילה באלהי ישעי · הוא אחר גלות מדי שהושיע את ישראל ועלה לא"י · (יט) ה' אלקים חילי הוא אחר גלות יון שנבר ה' אותם כמ"ש גבורים נבר חלשהם וכמ"ש ועדעות בכיך ליון על בניך יון ושמתיך כחרב גיד כו' · וישם רגלי · הוא אחר גלות אדום כמ"ש לעת תמוט רגלם לכך אמר משוה רגלי · ועל במותי ידריכני בבוא משיח בן דוד כמ"ש ואתה על במותימו תדרוך · למנצח בנגינות · הוא לאחר תחית המתים שחיו הנביאים ויאמרו שירה כמ"ש קול צופיך נשאו יחדיו ויחי' גם הוא וזהו בנגינות יה"ר שיבא במהרה בימינו אמן סלה:

סליק

חידושי הגאון רבינו אליהו ז"ל

הרמב"ם פסק אם נשבע שבועת היסת ואח"כ נתחייב על זה הענין שבועה דאורייתא כגון שבא אח"כ עד א' וצריך לישבע להכחיש את העד אע"פ שכשנשבע כבר צריך לישבע עוד ועוד פסק הרמב"ם אם נשבע ואח"כ באו עדים ואמרו שחשוד הוא צריך לישבע שכנגדו אע"פ שכבר נשבע קודם שבאו העדים אעפ"כ כו' וכן הובא בש"ע שני הדינים הנ"ל .

ואמר הרב הגאון המנוח הנ"ל ז"ל שהרמב"ם הוכיח שני הדינים מהגמ' דמסכת בבא מציע' דף ד' ע"א והכי איתא ההוא רעיא דהוי מסרי ליה כל יומא חיותא בסהדי יומא חד מסרו לי' בלא סהדי לסוף אמר להו לא הי' דברי' מעולם אתו סהדי אסהידו בי' דאכל תרתי מנייהו אמר ר' זירא אם איתא לדר' חייא קמייתא משתבע אבתרא א"ל אביי אם איתא משתבע והא גזלן הוא א"ל שכנגדו קאמינא השתא נמי דליתא לדר' חייא נחייבי' מדר' נחמן דתנן מנה לי בידך אין לך בידי פטור ואמר ר"נ ומשביעין אותו שבועת היסת דר"נ תקנת' ותקנת' לתקנתא לא עבדינן ותיפוק לי' דה"ל רועה ולא כר' יהודא סתם רועה פסול ופירש"י ז"ל דלאביי קא מתמה והקשו המפרשים דהא רועה הוא מדרבנן דהא איתא בסנהדרין תנא הוסיפו עליהן רועה ועוד קשה דאם פריך על אביי הוה צריך להקשות תיכף על אביי ועוד הקשה העולם מאי פריך ותיפוק לי' דה"ל רועה וכי חמור קושי' הרועה מקושי' אביי והא גזלן הוא (ואין אני יודע בבירור אם הקש' הגאון ז"ל כל הג' הקושיות אבל עכ"פ לפי תירוצו מתורצי' כל הקושיות) גם הקש' לפרוך הגמ' והשתא דליתא לדר"ח מדר"נ קודם דפריך אביי והא גזלן וכ"מ דיא ן יכול לתרץ כדלעיל תקנתא לתקנת' לא עבדי' דהא עדיין ס"ד דנשב' הנתבע אבל נרא' לתרץ דהא יש להקשו' באומרו ההוא רעיא וכו' לסוף אמר לא היו דברי' מעולם מלת לסוף לא שייך כאן אבל נראה בגרסת הר"י מטראני שגרס כך אמר להו להד"מ לסוף אתו סהדי והשתא את' שפיר אמר להו להד"מ ופסקו לי' ב"ד שבועת היסת מדרב נחמן לסוף אתו סהדי פי' אחר שנשבע אתו סהדי אמר ר"ז אם אית' לדר' חיי' קמייתא צריך לישבע אף שנשבע כבר אעפ"כ צריך לישבע שזה השבועה הוא שבועה דאורייתא ע"כ אתי שפיר מה שפסק הרמב"ם אם נשבע שבועת היסת ואח"כ וכו' א"ל אביי אם א"כ הוא משתבע והא גזלן וכו' א"ל שכנגדו קאמינא ופריך הגמ' והשתא דליתא לדר' חייא נחייבי' מדר"נ קודם קושי' אביי לא הי' יכול להקשות נחייבי' מדר"נ הא נשבע כבר שבועת היסת קודם שבאו העדי' לענין תינ' ישבע עוד שבועת היסת אבל השתא דפריך אביי והא גזלן הוא ומשני שכנגדו וכו' פריך שפיר נחייבי' מדר"נ אף שנשבע כבר זה אינו דהא באו עדי' ואמר שגזלן הוא וחשוד הוא והשתא ישבע שכנגדו כפסק הרמב"ם ומשני דר"נ תקנת' וכו' ותקנת' לתקנת' וכו' ונמצא שפיר פסק הרמב"ם בשבועה דאורייתא אם נשבע כבר ואח"כ באו עדי' ואמרו שחשוד הוא צריך לישבע שכנגדו ועל זה פריך שפיר ותיפוק לי' דהוה רועה פי' דנעשה גזלן אח"כ כשבאו עדי' ורועה הי' מעיקרא קודם שבאו העדים וא"כ הא"ך פסקו לי' שבועה ראשונה והשתא ניחא ומתרץ כל הקושיות בלא זה לא הוי יכול להקשות על אביי ותיפוק וכו' הי' קשה מאי נ"מ גזלן או רועה ועוד הי' קשה אדרבה גזלן חמור מרועה אבל השתא דפריך והשתא דליתא וכו' נחייבי' וכו' וקשה למה לא הקשה לעיל קודם קושית אביי והא גזלן הוא ע"כ צ"ל כמו שאמרנו לעיל דהא נשבע כבר שבועת היסת ע"ז פריך שפיר תיפוק לי' דהוה רועה א"כ לא פסקו לי' ב"ד בתחילה שבועה כלל .

במשנת עדיות פ"א משנה ג' הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא שאדם חייב לומר לשון רבו ופי' הרע"ב ז"ל כלומר הי' היינו לשון משנה אלא כך שמע מרבותיו

ורמב"ם קבל מאביו ז"ל שמפני שהי' שמעי' ואבטליון גירי הצדק לא היו יכולין להוציא מפיהן מלת הין ואמרו אין במקום הין כדרך בני אדם עד היום שאינם יכולים לחתוך באותיות אחה"ע והי' גם הלל אומר אין כמו שאמרו רבותיו והקשה הרב הגאון ז"ל אם הם אמרו מחמת שלא היו יכולין לחתוך האותיות יאמר גם הלל שיכול לחתוך וכו' מאי לשון רבו שייך בזה וללשון ראשון כיון שאמר לשון רבו אף אם כן לשון משנה אלא לשון תורה ועל פי' ראשון קשה דהוא אמר כלשון רבו על רבו גופו קשה למה לא אמר בלשון משנה דלשון משנה לחוד ולשון תורה לחוד ואמר הרב הגאון ז"ל דה"פ דהא יש לדקדק מאי אמר הלל מלא מלת מלא ת וחד הכי הוי לי' למימר הלל אומר הין מים שאובין וכו' בוודאי מלא הוא ויש לומר דשמעי' ואבטליון אמר אין שלא יכלו לומר הין לכך הוכרחו לומר מלא דאי לא אמרו מלא הוי אמינא דאין מים שאובין פוסלין וכו' דהיו אומרים אין בגירי' לכך אמרו מלא והשתא לא צריכן כלל לומר שאין בגירי' כלומר שאין פוסלין את המקוה דהאיך יכול לטעות אי כתיב מלא מים שאובין והלל הי' אומר הין בה"א ואעפ"כ אמר בלשון רבו תיבת מלא אעפ"י שללשון הלל הין בה"א ולא יכול לטעות כלל א"כ תיבת מלא מיותר אעפ"כ אמר תיבת מלא כלשון רבו ורבו הוכרח לומר מלא וזה שייך לומר תיבה יתירה בכדי שיאמר כלשון רבו .

איתא בקידושין אמר שמואל קדשה בתמרה אפי' עומד כור תמרים בדינר מקודשת חיישינן שמא שוה פרוטה במדי וכ' רש"י כלומר במקום שאין תמרי' מצויים ורבינו הרב הגאון ז"ל אמר פי' אחר דאי' במסכה דב"ק הגוזל את חבירו שוה פרוטה ונשבע יוליכנו אחריו אפי' למדי יש לדקדק בלשון אפי' למדי מפני מה אמר דוקא מדי ואם שרחוק הוא הוי לי' למימר אפי' לסוף העולם מחויב הגוזל לילך בכדי שיחזור את הגזילה אבל נראה דאי' בישעי' הנני מעיר עליהם את מדי אשר כסף לא' יחשבו וזהב לא יחפצו ופי' הרב הגאון ז"ל דפירושו מחמת שיש להם כסף וזהב הרבה לכך אמר יוליכנו אחריו אפי' למדי אף שבמדי לא חשיב פרוטה אעפ"כ צריך לכך אמר חיישינן שמא שוה פרוטה במדי פי' מחמת שהמטבע לא חשיב כלל יכול להיות שהתמרי' שוה פרוטה במדי .

בירושלמי דכתובות בגמ' דמר שמואל אישתביין וכו' אמרין לשמעון בר בא איטעל בקרובתך כתיב לקדמייתא ומיתה לחנינ' ומיתת ומה בנין דשקרין ח"ו לא משקרין אלא מן חטאת דחנינ' בן אחי ר' יהושע שעיבר שנה בחוץ לארץ וכתבו המפרש' משום שקרובים היו לחנינא בן וכו' אבל רבינו הגאון ז"ל דרך בה דרך אחר דאי' בירושלמי מקדם הירושלמי הלז אקרא לאל עליון גומר עלי' שבת ג' שנים ויום אחד בתולי' אינם חוזרי' ופעמים שבת ג' שני ויום א' בתולי' חוזרי' ואם היתה בת ג' ויום א' ואח"כ עיבר ב"ד השנה בתולי' חוזרים הקב"ה משנה הטבע ולפ"ז ה"פ דבכתי' דמר שמואל היו בת ג' שנים ויום א' ובתולים אינם חוזרי' רק שהם ראו שחנינ' בן וכו' עיבר שנה בחוץ לארץ והם סברו שכדין עיבר את השנה וא"כ בתולי' חוזרי' לכך אמרו טהורים אנו אף שנבעלו הם אעפ"כ טהורים הם מחמת תשת, זבו שהבתולי' חוזרים אבל לפי האמת שעיבר שלא כדין והיו בנות ג' שנים ויום א' ובתוליהם אינם חוזרי' וזהו שאמרו ח"ו דלא משקרין אלא מן חטאת דחנינ' בן וכו' והם טעו בזה שסברו שעיבר כדין .

הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל וקשה דכאמר כאן שבעה הבלים וכולם אמר קהלת הוה לי' למימר אמר קהל... ז או קודם שבעה הבלים או לאחר שבעה הבלים לענין מאי אמר אמר קהלת לאחר שלשה הבלים אבל נ... ראה דאית' בגמ' שבעה מעמדות כנגד שבעה הבלים שבספר קהלת יש להקשות לענין מאי תקנו חב... ...ים ז' מעמדות כנגד שבעה הבלים אבל נראה דשנותיו של אדם נחלק לשלשה חלקים ימי עלי' ימי עמ... ...ה ימי ירידה עד עשרים ימי עלי' ומעשרי' עד חמשים ימי עמידה ומחמשים למטה... זעי' לפוה והוא ירידה ומפני מה נקרא עד עשרי'

עלי'

אלי' ומעשרי' ולמעלה עמידה שעד עשרים יש בהן דברי' עילוים דאי' במסכת אבות בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לגמ' בן שמנה עשרה לחופה כמלא יש בהן דברים חשובים ועילוים עד בן עשרים ומעשרים ולמעלה הוא דברי' של הבלים לרדוף לכח לזקנה לשיבה לגבורה ונקרא עמידה ואף שיש בהן ארבעים לבינה ולגבורה הוא דברי' עילוים אעפ"כ נקרא הבל ונחשב לעמידה דבינה הוא דבר העומד כמו כח ועלה אם משתמש בכחו בתורה ובמצות יפה הוא כמו שאמר ר"י לר"ל חילך לאורייתא' ואם משתמש בכחו לעבירה הוא רע וכן בבינה אם משתמש בבינה ולומד תורה יפה הוא ואם ח"ו לה פוך כמו שאמר הכתוב חכמי' המה להרע (לא ידעתי אם שמעתי זה בבירור מפיו או שהבנתי מדבריו שכך הוא ששמעת כבר מפיו לערך שלשים שנה) לכך ניחא מה שתקנו חכמי' שבעה מעמדות כנגד ימי העמידה ששבעה עדנים הם מעשרים עד תשעים שהם ב' במתני' בן עשרי' וכו' בן שלשים וכו' עד בן תשעים לכך מעמידין את המת כנגד ז' ימי עמידה ואי' דשמואל ושלמה שנותיהם היו נ"ב שנה שבן י"ב מלך וארבעים שנה הי' מלך וא"כ ראה בחייו מימי עמידה שנקרא שלשה הבלים מעשרים עד שלשים הבל אחד ומשלשים עד ארבעים הבל שני ומארבעים עד חמשים הבל שלישי לכך אמר הבל הבלים שלשה הבלים אמר קהלת פי' בעצמי בחנתי אבל ידעתי שאר ימי עמידה ג"כ הבלים הוא ׃

כי יפתח איש בור מלא או כי יכרה איש בר חסר בעל הבור ישלם מלא הלא דבר הוא ונראה דאית' בגמ' אם על הפתיחה חייב על הכרי' לא כ"ש אלא להביא כורה אחר כורה לכך כתיב כי יפתח בור מלא דהיינו יו"ד טפחי' כי יכרה איש בר חסר דהיינו שהראשון כורה ט' טפחים והוא חסר והשני כורה בור שהוא חסר טפח עשירית מי משלם בעל הבור כתיב מלא פי' מי שהוא ממלא משלם ׃

גלה כבוד מלכותך וכו' מסרה דאי' בגמ' דחגיגה פ' אין דורשין דף י"ג ע"ב כתי' שש כנפים שש כנפים לאחד וכת' א' אומר וכו' וארבע כנפים לאחת וכו' ומשני ל"ק כאן בזמן שבה"מ קיים כאן בזמן שאין בה"מ קיים כביכול שנתמעטו כנפי החיות הי מניהו אמעט אמר ר' חננאל אמר רב אותן שאומרת שירה בהן כתי' הכא בשתי' יעופף וקרא זה אל זה וכו' וכתי' התעיף וכו' והוא כנפי' האמצעים והפסוק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד יש בהן ששה תבות וכו' כתוב על הכנפים כסדר מלמעלה למטה על כל כנף תיבה אחת כמלא על כנפי' האמצעים הי' כתוב כבוד מלכותו לכך אמר גלה כבוד מלכותך הוא שני כנפי' האמצעים וישלח לנו אלי' ז"ל ומשיחנו במהרה בימינו אמן סלה ׃

בגמ' אין עושין עיר הנדחת וכו' עיר הנדחת שלא נתקיימו בה ובמדיחים כל התנאים האלו הלך עושין להן מתרין ומעידין בכל אחד ואחד משמע אם יש בהן כל התנאים והוה עיר הנדחת אינו צריך להתראה לכל אחד וגם במשנה ז' כ' הרמב"ם בד"ה והיאך דין עיר הנדחת וכו' את"כ שולחי' להם שני ת"ח להזהירם ולהחזירם אם עשו תשובה וכו' עיי"ש באריכות ומהכא נ"מ משמע דס' הרמב"ם דעיר הנדחת א"צ התראה לכל אחד ואחד והשיג הראב"ד עליו את"כ שולחים לתן וכו' א"ש טוב הדבר שמועיל להם התשובה אבל לא תלאתי תשובה מועלת אחר התראה ומעשה וכ' הכסף משנה שמ"ש רבינו ששולחים להם שני ת"ח אינה התראה גמורה מאחר שאינה לכל אחד בפרט ע"ש באריכות וגם הלחם משנה כ' וז"ל דוקא דהנדחים יחידים צריך התראה לכל א' ואחד אבל כשהודחו רובה כששלחו השני ת"ח א"צ אלא להתרות לכולם יחד מש"ה לא כ' רבינו שם ומתרין לכל אחד ואחד כמדומה לי שזהו מקומו והרמב"ם שהראה לי אבל אינו יודע בבירור ותמוה הוא דהא תני' במתני' דסנהדרין וצריכין שני עדי' והתראה לכל א' וא' ונראה שהרמב"ם הוכיח ממתני' דסנהדרין ואין

נהרגין עד שיהא מדיחין מאותו עיר וכו' הדיחו נשים וכו' הרי אלו כיחידים וצריכין שני עדים והתראה לכל א' וא' וזה חומר ביחידים ממרובים שהיחידים בסקילה לפיכך ממונם פלט ומרובים בסייף לפיכך ממונם אבד יש להקשות בתחלה אמר חומר ביחידים וכו' ואח"כ אמר לפיכך ממונם פלט ומרובים בסייף לפיכך ממונם אבד נמצא צד חמור במרובי' מיחידים וא"כ מאי קאמר חומר ביחידי' ממרובים הלא יש בחד צד במתון קיל יחידים ממרובים ועוד הלשון לפיכך אינו מדוקדק דמשמע דנותן טעם בדבר בכדי שיהי' שני הם שוים וזה אינו סברא כלל ועוד ק' לשון זה אינו מדוקדק הכי הוי לי' למימר חומר ביחידים ממרובים וכו' ועוד קשה דהמתני' תני וצריכין שני עדים והתראה כו' אחר הדיחוה נשים וקטני' וכו' הרי אלו כיחידים קודם זה הוי לי' למתני צריכין שני עדים וכו' אבל לפי הרמב"ם מתורץ הכל וה"פ הדיחוה נשים וקטני' כו' הרי אלו כיחידים וצריכין שני עדי' וכו' משום דהוי כיחידים לכך צריכין שני עדי' אבל הדיחום אנשים ורוב' וכו' דהוי עיר הנידחת אינן צריכין התראה וא"כ חמור מרובים דהיינו עיר הנידחת חמור מיחידים דמרובין אינו צריכין התראה ויחידים צריכין התראה לכך קאמר לשון זה חומר ביחידים מבמרובי' פי' לעיל אמר שמרובי' חמור וכו' אבל זה בדין זה חמור יחידים ממרובים שהיחידים בסקילה גם צריך ליתן טעם מפני מה מרובין בסייף ויחיד בסקילה וגם מרובים אינן צריכין התראה ויחיד צריך התראה וגם במרובין ממונם אבד וביחידים ממונם פלט נ"ל דעיר הנידחת שנמצא כל העיר חטאו עשאן התור' כעכו"ם שחטא ובעכו"ם לכל העבירות שעשה מיתתו בסייף וגם בעכו"ם אינו צריך התרא' שאזהרתו זו התראתו וגם ממונו של עכו"ם הוא הפקר אבל יחידי' שהין עכו"ם דינם כישראל ובישראל יש מיתות חלוקות לפי העבירות שעשה לכך יחידים צריכין התראה וגם מיתתם בסקילה וגם ממונם פלט כדין הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים והשתא ה"פ שהיחידים בסקילה ודינם כמו ישראל יחיד שעבד ע"ז דדינו בסקילה לכך ממונם פלט כדין הרוגי ב"ד שנכסיהם ליורשי' והמרובי' בסייף דדיני' כעכו"ם שעבדו ע"ז ומיתתם בסייף לפיכך ממונם אבד שממונם הוא הפקר.

בגמרא דמגילה ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדדרימון בבקעת מגידו ואמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר ביומא ההוא יסגי המספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי דקטיל ית' הדדרימון וכו' ברמות גלעד וכמספדא דיאשי' בר אמון דקטל יתי' פרעה חגירא בבקעת מגידו יש להקשות לענין מאי קאמר ביום וכו' יגדל המספד כשני הספדי' לענין מאי הוי ההספד של ירושלים כשני ההספדי' הללו והוא תמוה ונראה דהא איתא במס' סוכה פ' החליל דף נ"ב ע"א הא מספיד' מאי עבידתי' וכו' חד אמר על משיח וכו' וחד אמר על יצר הרע שנהרג וכו' כדדריש ר"מ לעתיד לבא מביא הקב"ה היצה"ר ושוחטו בפני הצדיקי' ורשעי' הצדיקי' נדמ' וכו' ורשעי' נדמה להם וכו' הללו בוכין והללו בוכין וכו' ואי' בסנהדרין פ"ד ל"ט ותעבור הרנה במחנ' אמר רב אחא בר חנינא באבוד רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי רינה ולא בכו על אחאב רק הרשעים ויאשי' המלך שהי' צדיק ולא בכו עליו רק הצדיקי' לכך אמר הכתוב ביום ההוא יגדל המספד שלעתיד לבא יבכו שניהם הצדיקי' והרשעי' כשני הספד' הללו ביחד שביאשי' בכו הצדיקי' ובאחאב בכו הרשעים ולעתיד לבא יבכו שניהם הצדיקי' והרשעים.

בפסוק לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים והתמוה הוא באומרו לא על המלך לבדו המשמעות שזה החטא הוה קל לכך הגדיל החטא ואמר כי על כל השרים שזהו חמור מן הראשונה ואדרבה שחטא הראשון שדברה על המלך הוא חמור ממה שדברה על השרים ונראה שרצה מתוכן שהמלך ישב על המשפט ויכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור (וכמדומה לי שאמר הגאון ז"ל) שכשהמלך אחשורוש ישב על המשפט לא יכול לחזור את המשפט ויקום דבר וחתימתו הי' בדתי

פרס

פרס ומדי לכך קאמר אם על וכו' יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתי פרס ומדי ולא יעבור פי' בוודאי לא יעבור אך שהמלכות אינו יכול לישב על כסא דין על מה שמרדה עליו ושתי דהא הוא עצמו בעל דבר בדין זה לכך קאמר ממוכן לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים והשתא יכול לישב המלך בעצמו על כסא דין על משפט השרים .

בגמ' מגילה פ"א דף י"ב ע"א והשתי' כדת אין אונס מאי כדת אמר ר' חנן משום ר"מ כדת של תורה מה דת של תורה אכיל' מרוב' משת' אף סעוד' של אותו רשע אכיל' מרוב' משתי' ופירש"י ז"ל כדת של תורה אכילה מזבח מרובה משתי' פר שלש' עשרוני' סולת לאכילה ונסך חצי ההין והקשה הרב הגאון ז"ל מאי דת של תורה הוא הוי לי' למימר כדת של קרבנות מא' דת של תורה דת של תורה משמע התורה גופ' ואמר הגאון דה"פ דאי' באבות כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה כמ"א על אכילה לא אמר כמה יאכל רק שאמר פת במלח תאכל שלא יתענג במיני תענוגים אבל פת חריבה יכול לאכול כמו שירצה ובמים הוא לשתי' אמר במשורה תשתה ולא יותר א"כ דרך של תורה הוא אכילה מרובה משתי' שעל השתי' קפיד יותר מאכילה והשתא ה"פ בגמ' מה דת תורה אכילה מרובה וכו' כמו שאמר כך הוא דרכה של תורה וכו' אף סעודתו וכו' אכילה מרובה משתי' .

במסכת בבא בתרא פ"א דף י"ו ע"ב ר"ש ברבי אתיליד לי' ברתא הוה קא חלש דעתי' א"ל אבוה רביה באה לעולם א"ל בר קפרא תנחומין של הבל ניחמך אביך א"א לעולם בלא זכרי' וכו' ותמוה הוא מאי נחמה שניחמו אביו במה נחמו ומאי א"ל בר קפרא שהניחום הוא של הבל ונראה להסביר את הדבר שיותר טובה לעולם כשנולדה נקבה יותר משנולד זכר שלמשל אם יש עשרה זכרי' ומאה נקיבות יכול ליקח כל זכר עשרה נקבות ואם יולד עוד זכר לא נולד רבי' בעולם רק מה שהוא נולד דהא הזכרי' שהיו כבר בעולם יכלו ליקח כל הנקבות ואין העולם נר ב' להזכר שנולד מעכשיו אבל אם נולדה נקיבה עוד באה רבי' לעולם מה שלא הי' בתחלה אבל למי הוא הטובה להעולם יש יותר טובה כשנולדה נקיבה אבל למי שנולד לו יותר טובה כשנולד לי' זכר משום דזכר אחד יכול לישא כמה נקיבות ויהי' לו זרע מכל אחת ואחת לאפוקי כשנולדה לו נקיבה אין לו זרע רק מהנקיבה אחד ותו לא וזהו הניחם שנחמו אביו רבי' באה לעולם פי' שלעולם יותר טובה כשבאה לעולם נקיבה דרבי' באה מחודש מה שלא הי' בתחלה ובר קפרא אמר ליה תנחומי' של הבל נחמך אבוך שהטובה הוא לעולם אבל לך ה' הטובה יותר כשהי' נולד זכר והזכר ישא נקיבות הרבה ויהי' לו בנים מרובים .

במשנה דע"ז פ"ב משנה ה' א"ל ישמעאל אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין או כי טובים דודייך אמר לו כי טובים דודייך א"ל אין הדבר כן שהרי חבירו מלמד עליו לריח שמניך טובים ועיין ברע"ב ובתוס' י"ט ואמר הרב הגאון פי' אחר והכי גרים מתני' דלא דייק כלל במתני' אם נאמר דודיך לשון זכר או דודייך לשון נקבה רק הכי גריס היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין או כי טובים דודיך בשניהם דודיך לשון זכר והשאלה הי' בענין אחר דלפום רהיטא יש לדקדק במתני' דאמר בתחלה כי טובים דודיך מיין או כי טובים דודיך ותו לא ולא אמר יין ע"כ צ"ל דה"פ כי טובים דודיך מיין פי' כי טובים קאי אדלעיל ישקני מנשיקות פיהו דזהו תורה שבכתב ודודיך פי' דברי סופרים מיין פי' בדברי סופרי' יש בהם חשיבות של יין ויין נקרא תורה או כי טובים דודיך פי' כי טובים קאי אדודיך והשתא ה"פ כי טובים דודיך פי' שטובים יותר דודיך שהוא דברי סופרי' מיין פי' יותר מיין דהוא גוף התורה א"ל כי טובים דודיך מיין ובמשניות שלנו לא כתיב כלל מיין אבל הרב הגאון גריס א"ל כי טובים דודיך מיין פי' דכי טובי' קאי אדלעיל ודודיך יש בהן חשיבות מהתורה שנקרא' יין אבל לא יותר אמר ל אין הדבר כן שהרי חבירו מלמד עליו לריח שמנך טובים וקאי טובים אשמן ה"נ קאי טובים על יין וע"כ ה"פ בקרא כי טובים יותר טובים דודיך הוא דברי סופרים מיין מהתורה גופ' שחמורים דברי

שספרים מדברי תורה וביל"קוט מביא בשם פסיקתא רבה אמר ר"ש בר אבא חביבים דברי סופרים כדברי תורה שנ' וחכך כיין הטוב ובירושלמי בשם ר"י חמורים דברי סופרים מדברי תורה שנאמר כי טובים דודיך מיין והוא כדברי שאמר ר"י לר' ישמעאל שהרי חבירו מלמד עליו ואית' בגמ' דע"ז פ"ב ד' ל"ה ע"א מאי כי טובים דודיך מיין כי אתא רב דימי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינו של תורה (אמר הכותב כבר אמרתי דברי הגאון ז"ל לפני הרב המאור הגדול החריף ובקי המפורסם' מ' שמואל כ"י אב"ד דק"ק לנטישאלי' והוא ש"ב של הגאון ז"ל והראהו לי במדרש אבל נע"ע לא הייתי יכול למצוא שטרוד אני בטרדא דמצוה ומי שירצה לחפש במדרש וימצא זה הענין כמדומה לי שיבין יותר המעיין דברי הגאון הרב ז"ל) .

בגמרא דשבת פ' ראשון ד' ג' ע"ב ואב"א אידי ואידי למטה מי' ולאו ככרמלית דמי ול"ק כאן מבעוד יום כאן משחשיכה מבעוד יום לא קנסוהו רבנן משחשיכה קנסוהו רבנן אדרבה איפכא מסתברא מבעוד יום דאי שרי לי' לא אתי לידי חיוב חטאת לקנסוהו רבנן משחשיכה דאי שרי לי' אתי לידי חיוב חטאת לא לקנסוהו רבנן מדלא קא משנינן הכי תפשוט דרב ביבי בר אביי הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שבא לידי חיוב חטאת או לא התירו תפשוט דלא וכו' ולעולם איבעיא לא תפשוט ולא קשי' כאן בשוגג כאן במזיד בשוגג לא קנסוהו רבנן במזיד קנסוהו רבנן ופי' רש"י בד"ה בשוגג לא קנסוהו וכו' ודרב ביבי לא תפשוט מהכא לא לאיסור ולא להתיר דהאי דלא קנסוהו בשוגג משום דלאו אסורא וכו' והחזרת ידו איכו אפי' שבות וכו' ולאיסור נמי לא תפשוט מדקנסו במזיד דהתם ליכא למיחש דילמא לישדיכהו שיתחייב מיתת ב"ד אבל הכא אי קנסינן מלרדות ע"כ יתחייב מיתת ב"ד והתו' כ' בד"ה בשוגג לא קנסוהו ומיירי מבעוד יום דהשתא ליכא למיפשט דרב ביבי ולפום רהיטא יש לדקדק לענין מאי כתבו תו' דמיירי מבעוד יום בכדי שלא נפשוט דרב ביבי בר אביי הלא רש"י ז"ל כ' דמהכא לא יכול לפשוט לא לאיסור ולא להתיר אבל יכול לומר דלכך דרך תוס' בדרך אחר מהוס דלפי פי' רש"י קשה דאמר מהכא לא תפשוט לאיסור דהתם ליכא למיחש דלישדיכהו שיתחייב מיתת ב"ד א"כ לפ"ז מאי קאמר הגמ' ומדלא משני הכי תפשוט דרב ביבי וכו' דלא התירו היאך יכול לפשוט מהכא דמשחשיכה קנסו רבנן דליכא למיחש שדיכהו שיתחיי' מיתת ב"ד אבל הכא אי קנסינן מלרדות ע"כ יתחייב מיתה ע"כ צ"ל דאיכו סברא כלל לכך כתבו תו' דמיירי מבעוד יום אבל קשה על פי' רש"י וצ"ל דלפי' רש"י נ"כ עולה יפה דהא יש להקשות בלשון הגמ' דאמר אדרבה איפכא מסתברא ומדלא משני הכי תפשוט דרב ביבי בר אביי למה לי' להגמ' להאריך אדרבה הכי ה"ל להקשות תיכף על תירוץ דמשני כאן מבעוד יום כאן משחשיכה משחשיכה קנסוה רבנן תפשוט דרב ביבי וכו' וצ"ל על תירוצא כאן משחשיכה וכו' לא הי' יכול לפשוט דרב ביבי משום דיכול לדחות כסברת רש"י דהתם ליכא למיחש דל שדיכהו שיתחייב מיתת ב"ד אבל הכא וכו' לכך אמר הגמ' אדרבה איפכא מסתבר' מבעוד יום מסתבר טפי לאסו' מתה שאת' אוסר משחשיכ' דבחשיכ' יכול לבא לידי איסו' דאורייתא' אעפ"י דיש לחלק בין הכא ובין רב ביבי אעפ"כ כנגד מבע"י יותר סבר' להתיר משחשיכה מלהתיר מבע"י דהא בברייתו' חדא קתני להתירא וחדא קתני לאיסורא ומוכרח לחלק בין מבע"י ובין משחשיכה יותר סברא לאוקמי' מבעוד יום לאסורא ומשחשיכה להתירא לפי סברתך דאין לך תי' אחר רק לחלק בין משחשיכה ובין מבעוד יום יותר סברא לאסורא מבעוד יום אבל לפי האיבעיה איהא לעולם לא תפשוט ולא קשי' כאן בשוגג כאן במזיד ולא מחלק כאן כלל בין מבע"י ובין משחשכה כ' רש"י שפיר דמהכא לא יכול לפשוט לא סור דמהתם ליכא למיחש דילמא לשדיכהו .

מסכת שבת דף י"ג א' איבעי' להו כדה מהו שתישן הוא בבגדו והיא בבגדה כו' התוס' ד עוז איכא שנוי ליכא הכא איכא דיעות ושינוי וכתב המרדכי ושארי פוסקים מכאן

תשמע

משמע שמותר לאכול בשר וגבינה על שולחן אחד בהפסק מפה דאיכא דיעות ואיכא שינוי · וקשה דהא איירי ואת בגמ' שם דאיתא שם איכא דאמרי כו' ת"ש של הרים כו' ואל אשה נדה כו' מקיש אשה נדה לאשת רעהו מה א"ר הוא בבגדו כו' אסור אף אשתו נדה כו' ש"מ בהדי' שאפי' איכא דעות ואיכא שינוי מסקינן שאסור וכ"ל דאמרינן שם ופליגא דר' פדת דאמר ר"פ לא אסרה תורה אלא קורבה של ג"ע כו' ע"ש והקשו התוס' מנא לן דפליגי דלמא מדרבנן אסור אפי' הוא בבגדו ע"ש ומפרש ר"ת דכיון דלא אסרה תורה אלא קורבה של ג"ע לבד א"כ אין לנו לאסור ולגזור אלא כעין שאסר הכתוב דהיינו דיעות בלא שינוי ולפי פי' ר"ת אין לאסור אלא כעין של תורה דעות בלא שינוי אך הברייתא סברה דמן התורה אסור הוא בבגדו כו' וא"כ בבשר בחלב שלא אסרה התורה אלא דרך בישול אבל לאכול תחלה בשר ואח"כ חלב איכו אלא מדרבנן וכן לאכול בשר וחלב יחד בלי הפסק יפה נ"כ מדרבנן הוא ואין לאסור אלא כעין דאורייתא דיעות בלא שינוי אבל דיעות ושינוי מותר כמ"ש ר"ת ושפיר פסקו הפוסקים לפי' ר"ת שמותר לאכול בשר וגבינה על שולחן אחד בהפסק מפה דאיכא דיעות ושינוי דמותר בדרבנן ודוק ·

הרמב"ם פסק בהלכות חנוכה פ' רביעי משנה א' כמה נרות הוא מדליק בחנוכה מצותה שיהא כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהי' אנשי הבית מרובין בין וכו' והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי בית נר לכל א' וא' והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד וכ' המגיד משנה כמה נרות מדליק וכו' בפ' במה מדליקין ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל א' וא' והמהדרין מן המהדרין ב"ה אומר יום ראשון מדליק א' ומכאן ואילך מוסיף והולך ופי' רבינו דמהדרין מן המהדרין עושין מה שהמהדרין עושין להדליק נר אחד לכל א' ואחד מבני הבית ועושין יותר מה שמוסיפין בכל לילה ולילה כמנין נרות של ליל ראשון וכו' וכן פסק בש"ע ויש להקשות דהא אית' בתוס' מ"א ע"ב בד"ה והמהדרין מן המהדרין נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר ההידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר כנגד ימים הנכנסי' או היוצאים אבל אם מוסיף נר לכל אחד אפי' יוסיף ליכא היכרא שיש לומר שכך יש בני אדם בבית ולמה לא פסק הרמב"ם וש"ע כסברת התו' ואמר הרב הגאון ז"ל תי' על זה דהא אי' בגמר' בלאותו ענין והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומר יום ראשון וכו' וב"ה אומר יום ראשון וכו' מכאן ואילך מוסיף והולך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין ומאי כ"מ בין שני טעמים הללו יכול לומר דכ"מ כסברת תו' דלמ"ד כנגד ימים הנכנסין כו' צריך היכרא וע"כ המהדרין מן המהדרין לא קאי אמהדרין דא"כ לא הוי היכרא כלל כסברת תו' אבל למ"ד טעמא דמעלין בקודש כו' לא צריך היכר כלל רק דצריך להוסיף משום מעלי' וכו' אבל לא משום היכרא קאי מהדרין מן המהדרין על מהדרין שיוסיף בכל לילה ולילה וגם ידליק כל א' וא' דהא איכו צריך היכרא כלל ואם יש הידור יותר כשידליק כל א' וא' ויוסיף בכל לילה ולילה ופי' בגמ' אחר שאמר פליגי הרי אמוראי וכו' אמר רב' בר בר חנא שני זקנים היו בצידן א' עשה כב"ש וא' עשה כדברי ב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקודש ולא מורידין והביא הגמ' המימרא של רבה בר בר חנא ולמר דמעלין שרר הפלוגתא ומביא זה שיהי' הלכה כך דהטעם משום מעלין וכו' וא"כ ל"צ היכרא והשתא מתורץ שפיר כיון הרמב"ם במה שפסק נר לכל א' וא' וג"כ מוסיף בכל לילה ולילה דהמעשה שהוא מביא ר"ב ב"ח הוא כמו שאמר הש"ס תני' כוותי' ·

חידושי הגאון רבינו אליהו ז"ל

במסכת סופרים פ"ו הל' ה' שלשה לא כותבי' בלמ"ד אל"ף וקוראי' בלמ"ד וי"ו ואילו הן אשר לא כרעים ממעל לרגליו אשר לא חומה אשר לא יגיד. הלכה ו' ואילו הן של נביאים של כתובים הרבו חוטי אמר לו הרבות גרתי יקטלני אחרים כלסור מרע זרובבל יצרו דעו יאסיף שם ודברו הל' ז' עכאל יכיאל ובגירעון אלישמע הסופר והוא תמוה ואמר הרב הגאון ז"ל ה"ג יאסוף שם דברו נ"ל דברי ול"ג כאן הלכה ז' עכאל יכיאל שהיו שני סופרים ושמו של אחד עכאל ושם השני יכיאל ובגירעון נ"ל וב' גידעון אלישמע הסופר פי' שאלישמע הסופר מגרע שני דברים שלא חשב במסורה כ"כ כמו עכאל ויכיאל .

דין וחשבון דין שדנין אותו על שעבר עבירה וחשבון הוא בשעה שעשה העבירה באותו שעה הי' יכול לעשות מצוה או ללמוד וזהו שבחון שמחשבים העיתים ורגעים שהיו לריק ומענישים אותו על זה מלבד שעונשין אותו על העבירה גופי' שעשה .

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה מה שכתב כאן ברכה וקללה ולא אמר טוב ורע או חיים ומות מפני שכאן אמר הקב"ה לישראל שיש שני דרכי' דרך הטוב ודרך הרע ויבחר לו את הדרך איזה שירצה ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא וגם תשלום העבירה הוא העיקר בגיהנם לכך קאמר לשון ברכה וקללה כמו ברכה למשל כשמברכין אותו שיהי' לו בנים טובים או יתברך בנכסים והברכה מקויימת בו אעפ"כ תיכף לא חל עליו הטובה רק שמקוים ויתברך לאחר זמן וכן ח"ו להיפך נותן ולא אמר נתתי דאם אומר נתתי ה"א שהבחירה לאדם הוא לילך בדרך טוב הוא בתחילת הבחירה אבל אם בירר לו דרך הרע אין לו תקנה אף אם בירר לו אח"כ דרך הטוב לכך קאמר הכתוב נותן והוא לשון הוה פי' שאמר הקב"ה שכל ימיך עד תשלום ימיך יש לך ברירה אפי' עד יום המיתה יש לך תקנה שיברור לך דרך הטוב ואם יאמר האדם מה תקנה יש לי אם הייתי רשע עד הנה ואח"כ אם אברור לי דרך הטוב מה אעשה עם העבירות שעשיתי ואין לי תקנה לכך אמר הכתוב היום שהבע"ת הוא כקטן שנולד רק שיעשה אח"כ תשובה וילך בדרך הטוב מכאן ולהבא ואם יאמר מה אעשה עם היצר הרע כמו שכ' בתנא דבי אליהו אם עשה אדם עבירה לא יצטער על העבירה בלבד אלא יצטער ג"כ שמזה העבירה עשה ליצר הרע פתח שיכול לפתות אותו שיעשה עבירות הרבה שאם לא עשה העבירה לא הי' ליצר פתח כלל לפתות אותו לכך אמר הכתוב אנכי פי' אנכי אהי' עמך ואל תירא מן היצר כמאמר הגמ' יצרו של אדם מתגבר בכל יום וכו' והקב"ה עוזרו שנ' צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו וה' לא יעזבנו בידו ואם יאמר האדם למשל אם הא' קונה סחורה מחבירו והמוכר אומר לו אם יהי' לך כך מסחורה אעשה לך כך ומרצה לו המוכר בכל מיני התחבולות יאמר הלוקח שבוודאי הסחורה לא טובה היא אף כאן ג"כ יאמר האדם בוודאי לא טובה היא הדרך שהקב"ה מרצה אותי בכל מיני רצוים לכך אמר הקב"ה לפניכם פי' הוא לפניכם אין אני מכריח אתכם ולא אמר לכם שלכם תשמעו אני נותן בהכרח ואם יאמר האדם דזהו כשהי' כל העולם צדיקים אבל עתה אם אני אברור לי לבד דרך הטוב מה אני לכך אמר הכתוב ראה בלשון יחיד ולא אמר ראו לשון רבים פי' ראה לעצמך ואל תשגיח על העולם אם הם צדיקים וכו' וכחזור הפסוק כסדר ראה פי' ראה לעצמך ואל תשגיח כלל על העולם אם הם צדיקי' או ח"ו וכו' אנכי אני לא אעזוב אותך ביד היצר נותן תמיד אף שהי' רשע בתחילה יכול עוד לברור דרך הטוב ואם תאמר שהקב"ה יכריח לך לכך אמר לפניכם שלפניכם הוא ואין אני מכריח אתכם היום אל תירא מן העבירות שהוא כקטן שנולד דמי ומרומז בפסוק לשון רבים ג"כ בר"ת של ג' פסוק ראה אנכי וכו' הרים מרע"ה את הברכה וכו' אלף תא"ת וכו' והוי"ו מוהקללה הוא אותיות רצו . יה"ר שיבואו עלינו כל הברכות הנאמרים בתורה אמן .

3 1761 07129346 8

BS
1485
E42
1811